

૧૧૬૨૦

સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમીટીએ
૦૦ તૈયાર કરેલી ૦૦

ચોથી ચોપડીના અર્થ

જેની અદર અર્થ, કવિતાની સમગ્રુતી, તમામ
પાઠના સવાલ તથા માર, મુબઈ ઇલાકાની
ભૂતળ, અવગ શબ્દો, જોડાક્ષર, ડિલ.

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી શાહ. એન્ડ કો.

રચનારનું આગુ-શાહ પાઠ—મુરત
પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah
પ્રાસિદ્ધ કર્તાનું કેકાણુ શાહ પોર—મુરત.

આ પુસ્તક મેસર્સ. ટેકસ્ટ બુક્સ આફર મુજબ ૨૦૦૨ કરાવ્યું છે

પ્રાપ્તિ—રવુભાઈ લલ્લુભાઈ દેશાઈ.

પ્રાપ્તિનું કેકાણુ શ્રી અનાવિત પ્રિ પ્રેસ, મગાપુરી ભાગા મુરત

સ ૧૧ ૧૯૮૦] કિ મત ૩. ૦-૭-૮ [મતે ૧૯૨૪

ગુજરાત વિધાપાઠ
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ મળે
૧૧૬૨૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૪૨૦ ગ્રંથોક

પુસ્તકનું નામ બાળ્ય મોહનના મન

વિષય મીઠાઈ ૮૪૪ દી. ૨૫

મેસર્સ. સી ડી. શાહ એન્ડ કોં ફ્રી.

ચોથી ચોપડીના અર્થ

પાઠ ૬.	નૌકાશાસ્ત્ર=વહાણ ચલા	ક્રમે ક્રમે=એક પછી એક
શહેનશાહ=મહારાજા	વવાની કળા	આધો=અધારણુ
ધિરાજ	ચોજના=મોઠવણુ	નિર્માણુ=નક્ષી
સગીન=મજબુત, જોરો	અત્ય ત=વણોજ	યુવગજ=માદીનો વારસ
વર	તાલીમ=ફેળવણી	આદરસતકાર=આવકાર,
પુરાતન=ધણુ જીનુ	પ્રનાસ=મુસાફરી	પરોણાચાકરી
ચરિત્ર=વ્રતાત, હેનાલ	પ્ર દિણા=ચોગરહમ	લથડના=કમજોર થવા
જ્યેષ્ઠ=મોટા	ફરી વળવું તે	રાજ્યાભિષેક=રાજગાદી
પ્રિન્સ ઓવ વે'સ=વે સ	ચાન=કાયમ	પર એસડવાની ક્રિયા
પ્રાતનો રાજપુત્ર	પદવી=ઓદ્ધા	પાયનખન=રાજધાનીનું
ઈકાબ=ખિતાબ	પ્રવીણુ=માહીતગાર	શહેર
નિખાલસ=ખુલા મનના	નિર્ણય=કરાવ	આમાદી=ચઢતી

સવાલ—શહેનશાહ જ્યોર્જનો જન્મ કયે દિવસે થયો હતો ?
 પ્રિન્સ ઓવ વે'સને ખિતાબ કેને અપવામા આવે છે ? શહેનશાહ
 જ્યોર્જના વડીન મધુનું નામ શું હતું ? શહેનશાહ જ્યોર્જને નૌકાશાસ્ત્રની
 તાલીમ આપવામા આવી તેથી એમનામા કઈ કઈ સારી ટેવ આવી ?
 પ્રિન્સ આદમટનો સ્વર્ગવાસ કયારે થયો ? શહેનશાહ જ્યોર્જનું લગ્ન
 કેની સાથે થયું હતું ? હાલ એમને કેટલા કુવર તથા કુવરીઓ
 છે ? શહેનશાહ જ્યેજ્ હિદમા કયારે પધર્યા હતા ? શહેનશાહ
 એડવર્ડનો સ્વર્ગવાસ કયે દિવસે થયો ? શહેનશાહ જ્યોર્જને ઈંગ્લાડ
 મા રાજ્યાભિષેક કરવાની ક્રિયા કયે દિવસે થઈ ? હિંદુસ્તાનમા કયે
 દિવસે થઈ અને કયા થઈ ? આપણો ધર્મ શું છે ? સાગ-શહેનશાહ

પ્રાથમા જ્યોર્જના વખતમાં આપણા જનમાલનું રક્ષણ થાય છે, તથા અદન ન્યાય મળે છે, મારે આપણે શહેનશાહ પ્રાથમા જ્યોર્જ ચણા વધે જીવો એવી પ્રાર્થના કરવી જોઈએ

પાઠ ૨.	મુદ્દાકાત=મેળાપ	અગરખો
સ્વામીભક્તિ=ધણીપર	શરણાગત=શરણેઆવેલો	પ્રસંગ=વખત
પ્રેમભાવ, ધણીની મના	બાળુએ મૂકયો=વિસારી	ચેર્યો=સમજ્યો
નાજેર=અજમેર (એ	દીધો	ખજર=જમ્યો
રજપુતસ્તાનમાં છે)	ખામ=ધણી	પ્રાણ લઈશ=મારી
ચાણુ=કચેરી	વિશ્વામુ=ભરોસાદાર	નાખીશ
ચેરો ધાર્યો=કમજો કચુ	ગુમ=ઠાની	મ્યાન=કવર
લડત=નડાઈ, ચુદ્ધ	કપાકપી=કાપાકાપી,	નમ્રતા=નમનતામ
ન્યાય=રક્ષણ	કતલ	મુશરો=સલામ
સભર=આશ્વા, ભરોસો	જીવને જોખમ ધાગમે=	વિશ્વાસધાતી=ભગેમો
જીવણે ગયો=તાબે થયો	મરી જશે	તોડનાર
આશ્રય=મદદ	સોગમ=કસમ	હિદાહગણુ=દાખવો
જયપુર=જોપુર	કુદાળતા=સુખકારી	નીમકહલાલ=જેનું ખાથ
મુકામ=રહેઠાણ	સમાચાર=ખબર	તેનું ભણુ ચાહનાર
કપટી=દગલખાજ	ઝખ્ખો=મુલતો દીધો	જીત=ફતેહ

સવાલ—વિજયસીંગ કયાનો રાજા? વિજયસીંગને કાણે હરાવ્યો? ત્યાર પછી કયા ગયો? ત્યાં તુ થયું? પછી કયા ગયો અને શા મારે? ઇસરીસીંગ કયાનો રાજા? વિજયસીંગના આપને કાણે મરાવ્યો હતો? રજપુતને નો મુખ્ય ધર્મ શું છે? વિજયસીંગને ઇસરીસીંગ કેદ કરનાર છે એ વાત જવાનસીંગના જાણવામાં કયાથી આવી? જવાનસીંગને કેદ પકડાતો શી રીતે બચાવ્યો? ઇસરીસીંગે પોતાના

સરદારોને કોનો દાખલો બતાવ્યો ? છત મેળવવાની આશા ક્યા ગમ્મી
શકાય નહિ ? સાર—જેતુ લૂણ ખાધું હોય તેતુ હલાલ કરવું એ
દરેક માણસની દરેક છે

પાઠ ૩.	યુક્તિ=નદખીર ડળા	જન્મ થયો હેય તે
સૂર્યવંશી=સૂર્ય ઉપરથી	પાયમાલ=છેક નાશ	ખીજમતદાર=સરક
નીકળેલા કુળમા પેદા	થએલો હોય એવો	ઝરો=ધીરે ધીરે પાણી
થએના	ઉતાર=સખી	વહે તે વહેયુ
અખ્યાત=નામીયા	હઠય=અત કરણ મન	બુટડો=મોમા માય
લગભગ=આશરે	પાણી પાણી=નરમ	એટલુ
અવતયો=જન્મ્યો	ઝળ ઝળીઆ=આખમા	ડૂરનીર=મહાદૂર
ગિવાજ=ધારો, રીત	પાણીતુ બરાબ આવવુ	કામગીરી=તેકરી
ભાવ=હેન પ્યાર	ગોઠવણુ=તજવીજ	નીલા=ગયા
ખેઠક=ગાદી	ભયે=સુખે, નિર્ભય	દેહ=શરીર
ધાર્તી=મીઠ રાડ	આડે=રચે	ઝળહળે=અકાશે
પક્ષપાત=નરકદારી	પણુ=માધા, નિયમ	ટેક=ખોવેતુ પાળતુ તે
ધેણે=તુકસાન	લાણે=વેળાએ	
ખેદ=દીલગીરી	જન્મભૂમિ=જે જગામા	

સવાલ—રજપુતોમા કયું કુળ ઉચુ ગણાય છે ? માઆપનુ કયું
છોકરાઓપર હેન વધારે હોય છે ? રાજસીંગને ભીમસીંગ માટે શુ વહેમ
હતો ? ભીમસીંગે તે વહેમ દૂર કરવા શુ કયું ? ભીમસીંગે પાણીનું
ખાલુ શા માટે ફેડી દીધું ? એ છોકગમાથી કયો છોકરો આપકર્મી ?

સાર—માઆપનુ મન ન હુખાવવા માટે, અને તેમને રાજ રાખવું
માટે તેમની મરજી મુજબ ચાલતુ

પાઠ ૪. | માનતુ=કબુલ કરવું | કદમળ=કદને મૂળીઆ

કોપવાસ=અપવાસ, ભૂ	સાજેનાજો-સુખરૂપ	હયુ ભરાઈ આગુ=
આપાહેનુ તે	રત=અચાન, રક્ષણુ	આખમા આ આગ્ય
મેલે=અમલે	મુઝાનુ=મનમા બળવુ	વનવેશ=વનમા પહેર-
વિકરળ=અધારાનુ	વસમા=પણુ કહેણુ	વાનો પોગાક
રાક્ષમા=ત્યા	આરે=અન	ધારણ કર=પહેર
નિશ્ચય=દરાવ	આગ્રહ=હક	મૂર્જા ખાઈ=મેમાન થા
વહાણુ વાય=સનાર થને	અનરય=દક્ષિણ	તીરરડાર=ધિરડાર
કયુ=નકકી થયુ	નિનતી=અરજ	અધર્મ=અનીતિ
ક્રાન્ન=ગુન્ના, રીસ	ચલણુ=સત્તા	ઝડા=તપાળી
પુણુ=પુર	ઝૂરી ઝૂરીન મનમાબળી	નિનાય ગીધ=વગાવ્ય
આજો માર્દમૂકીશ=શણુ	બળીને	એશુદ્ધ=મેભાન
હીશ	નમન કતુ=મે હાથ	પ્રાણુ ત્યાગડીપો=મગી
અશિષ=આરિ નાદ	જોડયા પગે લાગ્યા	ગયા, સ્વર્ગવસ કહે
વજો=જુદુ પાવુ તે	સોપણુ=સપુગન	

સનાસ—ગીતા કેની સ્ત્રી ગણાય ? ગમને વનસાચ કહેણુ અપાગ્યો ?
 કેટલીનો કાણે તીરરડાર ડાંપો અને શા માટે ? રામ વનસામ શા
 માટે ગયા ? ક્ષીત ને શા માટે વનમા આનસ ના પાડી ? ગમ્યદ્રજીનુ
 મતા પ્રત્યે કેતુ હેન હેનુ જોઈએ ? આવકી મા છોકરા સામે કેવી
 રીતે વર્તે ? બધુ દેના જોઈએ ? દશ થ રાગ્ગતો અજા લેવા
 જવાનો હેનુ જો ? વનવેશ તે હશે ? સારું—વિચાર વગરનુ
 દામ કરવાથો પાછળથી પન્નાનુ પડે છે, મામાખનુ નયન પાગના
 મટે દુખ સહન કરવુ

પાઠ ૫. પિડાતા માણસ પેટપુ=જોઈએ પેટ ૧
 દુઃકળીઆ=સૂખથી દુઃખળા=અજોર સુકાઈ ગય=નેવાઈગયા

એ જીન=નરાળથી	નિરતર=હ મેશા	ચરખી=ચામડીની અ દર
ચાનતો સ ચા	નાડી=નાડ	હરેલો ચીકણો પદાર્થ
કુદરતી=૦શ્વરે મૂકેથી	ઉછળે છે=ધમકે છે	દુરસ્ત=સાધ
નાથમ=ચાતુ	અ ગ=નાગ	ભાર=ખારો પદાર્થ
ગરમી માપતાનુ યત્ર=	સમાર=દુરસ્ત	ત્રેટ=ઉત્તમ
ચર્મામીટર	તર=મલાઈ	જીડી જીડી વાની=જીડી
ધરી=જો નાડી પર પૈડું	સાકર=મીઠો પદાર્થ	જીડી વસ્તુ
ફરે છે તે આક, આસ	ગળી ચીજ	

સવાલ—દુકાળીઆના શરીર કેવા હોય છે ? દુકાળીઆના શરીર એવા શાથી થાય છે ? આપણને ખોરાકની જરૂર શા માટે છે ? ખોરાક ન મળે તો અદરના ભાગમા શુ થાય છે ? ગરમી માપનાના યત્રનું નામ શુ ? એ-જીન ચલાવનાને માટે શેની જરૂર છે ? આપણા શરીરના અન્યથો ખરાબર ચલાવવાને માટે શેની જરૂર છે ? નાના ડોડરાના શરીરનુ વજન વધારે કે મોટાનુ ? ગરમી કયો પદાર્થ ખાધાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? ચરખી વડરના માટે કયા પદાર્થ ખાવાની જરૂર છે ? ચરમી વધારનાર પદાર્થ કયા મુનકના લોહી વધારે ખાય છે ? કયા પદાર્થ માસ વધારે છે ? ભાર પદાર્થ ખાવાની જરૂર શા માટે છે ? લોહી સાફ કરવાને માટે કેવા પાર્થની જરૂર છે ? દૂધ કળતા પણુ વધારે ફાયદાકારક શુ છે ? સાર—મનુષ્યને હવા ને પાણી સિવાય ખોરાકની પણ જરૂર છે, કારણ કે તે વડજ અદરના સચાને પુષ્ટિ મળે છે

પાઠ ૬.	મકવાટ=તવારો	અમરી ખા=મીડું પડનાર
ચાકીપાકી=કમજોર થઈ	દોષ=ઠપકો	અગન=મીડું પકવવાની
નિસાસા=નિશ્વાસ	મસાલો=તેજનો	જગા

ખીલના=કપાસમાથી	કરનાર	પુરી પાડે, ત ગઈ
કપાસીઆ છુટા પાડના	નિર્માણ કરેલુ=હરાવેલુ	મટાડ છે
કાંતતા=સુતર બનાવતા	ગરજ=મતલબ	સમાધાન=ગુચવણ કે
વણુકર=વણવાનુ કામ	ગરજ સારે છે=ખોટ	ચિતાનુ મટુ તે

સવાલ—ડામી શા માટે ભગવાનને દોષ દેતી હતી ? તેના મનનુ સમાધાન કાણે ને શી રીતે કાઢુ ? સાર—દુનિયામા દરેક માણસને એક બીજાને બપ પડે છે માટે કાઢની સાથે યુગલ કરી નહિ, દુનિયા માહેલા પદાર્થ એક બીજાની મદદથી બને છે

પાઠ ૭.	બલીને=વીસરીને	વાડુ ખોની=નગર
મુખે=મોઢે	ચણુતોલ=વણીજ	કરી ના કહી
વેર્ષા=નાખ્યા	અન્યાય=ગેરધનસાફ	ભાળે=જુએ
ફૂલ=પુષ્પ	મટવાને=દૂર થવાને	કરિયાળી=આય મેળવવા
નસીળે=અંગે	પીરીને=કપાર આપીને	માટે અરજ
નીચા નમી=નીચા વળી	દુ ખીખે=હેરાન	સદગુણ=સારા લગણુ
વીણીશુ=એક એક લઈશુ	આખર=છજત	ચિતા=શીડગ
અત્યારે=હમણા	પાખી=ગર	અટપટી=ગલરામણુ
ગુસ્સે થ-ચીસ કરી	ધીરૈજા=આપેલા	અટપટી=ગુચવણુભરેલી
મિત્ર=આપણ, દુખ	નવ અલે=ન આપે	માલે=ખુશીથી રહે

પાઠ ૭. આજ અને કાલ.

નમાએ ખુશી થઈને ગ્સ્તામા ગુલામના ક્ષેત્રે નાખ્યા, તે નીચા વળી ક્યારે વીણીનુ ? ભાઈ હમણા આજ ને આજ વીણી લેા (મતલબ કે ફૂલ થોડા વખતમા કરમાઈ જાય છે તેમજ સારા કામો કરવાનો વખત પણ જતો રહે છે માટે ગુલામના ફલ-પી સારા કામો તરતજ કરવા) (૧) પણ જો તે કદી ગુન્મ થઈને બોલશે તો

તને ધણી આપદા પડશે તો પછી અફસોસ ક્યારે કરવો ? ભાઈ કાલે કાલે.
કાલે મતલમ કે સારા કામ કરતા દુ ખ આવી પડે તો દીલગીર થઈ
છોડી દેવું નહિ (૩) હિપકાર ભૂલી જઈને આપણુ ખરાબ કયું હોય અને
આપણુને દુ ખ આપુ હોય તો તેને માફ ક્યારે કરીશુ ? ભાઈ
હમણા આજ ને આજ (૩) પણ ગેરમનસાફ થનો હોય તો તે દૂર
કરવાને, મનમાથી રીસ ઓછી કરવાને, ને લડવું હોય તો ક્યારે
લડવું ? ભાઈ કાલે, કાલે, કાલે (૪) કે ઇએ આપણુને પૈસા આપીને
આપણી લાજ રાખી હોય, તે માણસ પૈસા વગર દુ ખી થતો હોય
તો તે પૈસા પાછા ક્યારે આપવા ? ભાઈ હમણાજ આજ ને આજ
(૫) કોઈ માણસ આપણે આપેલા પૈસા પાછા આપે નહિ, ને વાકુ
બોલે, અને સામું પણ જીએ નહિ, તેવા માણસપર કહો કે ક્યારે
ફરિયાદી કરવી ? ભાઈ કાલે, કાલે, કાલે (૬) સારા ગુણના ધણા કામો
કરવા છે, પણ વ્યવહારમા વખત ન મળ્યો તો પછી તે ક્યારે કરવા ?
ભાઈ હમણા આજ ને આજ (૭) કોઈ, અપશબ્દો, શ્રીકર, ગભરા-
મણ, ગુ અવણુ ભરેલી પોતાની મેળે મનમા આવે તો તે મનમા
જઈને ક્યારે આનંદથી રહે ? ભાઈ કાલે, કાલે, કાલે (૮) સાર—
સારા કામ આજેજ કરવા અને નહારા કામ માટે આવતી કાલપર
વિચાર રાખવો મતલમ કે નહારા કામ કરવાજ નહિ

પાઠ ૮.	પાઞ્ચુ=ઓળખુ	સાધુ
અવલોકન=મારીકતપાસ	કેણી મેર=કર્ષ તરફ	ઝાડો=ઝડતી, તપાસ
ખાકુ=લગડુ	જવાહીર=કીમતી રત્નો	તપાસ=શોધ
લાધુ=પીઠપર મૂકવું	(હીરા, માણિક, મોતી વગેરે)	સાક્ષી=સાહેબ
ધારી ધારીને=તાકી તાકીને	ફકીર=સાધી, મુસલમાન	બદુગર=જન મન કે અગમ્યથી ભરેલા

ખેલ કરનાર, ઇલની	હોય એવું	નામ જરેતી
સન્ન=શિક્ષા	આજુ=યોકું	વેરાય=કણુ છુટા પડે
નવાઈ=અચરતી, અચખો	લગડું=ખોડું	ઢોળાય=જલકાય
ગદુ=ધક્કમ	અનુમાન=વિચાર કરીને	શાખાશી=ધન્યવાદ
ગમ=ખાળુ	અટકળ કરતી તે	ફેર=નદાવન
જાણુ=એક આખ ફુટેલી	મમણી=ગણુગણુ અ	ટેવ=મહાવરો

સવાલ—ક્રીડાને રસતામા કોણુ મળ્યું ? ક્રીડાને કેવી ટેન હતી ?
ક્રીડાનું અનુમાન ખરું હતું કે ખોટું ? ક્રીડા રુનેગાડ હતો કે નહિ ?
ક્રીડાને કોઈ વિષે શી શી હકીકત જાણી ? રાગએ ક્રીડાને શા માટે
છોડી દીધો ? અવલોકન કરવાની ટવથી શું ફાયદો ? સાર—દરેક
માણુએ હરેક વસ્તુ ખરોખર જોવાની તથા તે ઉપર વિચાર કરવાની

ટેવ પાડવી

પાઠ ૯.	હતામણુ=સિકારસ,	રીતલાન=ચાલચલગત
હતામણુપત્ર=સિકારસ	લાગવગ	ઓળ ગી=વટાવી
નો કાગળ	લાયકી=ધાયકાત	ચોકસ=સાવધ, સલાજી
ઉમેદવાર=ઉમે ન ગમનાર	લૂંછી=સાધ કરી	લછ વર્તનાર
ખોળ=શોધ	ગજમ=ગડુ બિજાનું	કાળજીવાળો=ખતીનો
વર્તમાન પત્ર=ચાલતા	મવસ્થા=સારી ગોડવણુ	ધક્કા=હડસેલા
વખતના સમાચારનું	સ્વજના=ચોકખાઇ	પ્રયત્ન=વધારે મહેનત
જાણુ, ન્યુસપેપર	દીસી=દેખાઇ, જણાઇ	સાત=ધીરજવાળો
ગહેર ખમર=જપાનીને	વિચારવત=સમજી	લસણુ=ટેવ, અદત
ખખર આપવી તે	સ્થિતિ=હાનત, દશા	મરોડઠાર=સારા વલણુ
પસદગી=પાત્ર	મિનચ=નમ્રતા	નાળા
મહેરખાની=કૃપા	સંબંધના=સહુકારી	રેનદાની=રેતી બરવાનો

ખડીઓ | ખુલ્લુ-દેખીતુ |
સાવધ=હોશિયાર | તોલ=પરીક્ષા, તુલના |

સવાલ—શેરીઆને ત્યાં કેટલા ઉમેદવારની અરજી આવી ? તેમાંથી કેટલા પાસ થયા ? શેરે કેવી રીતે પરીક્ષા કરી તે કહો. અસર કેવા લખવા જોઈએ ? લખાણ કેવું જોઈએ ? જે ઉમેદવાર પાસ થયો, તેમાં કયા કયા ગુણ હતા ? તેની પાસ લનામણ પત્ર હતો કે નહિ ?
સાર—દરેક માણસને નોંડરી પર રાખના પહેલા તેના લનામણપત્ર ઉપર આધાર ન રાખના તેને ખોલાની મગાવી જાતે તેની ખાતરી કરવી

પાઠ ૧૦.	પર્યંત=સુધી	કાઢવી તે
શુભરી ગયા=મરી ગયા	લાપણુ=ખોલ્લુ	કરી=કોડમા પહેવાનુ
સકટ=દુઃખ	શુભાસ્તો=મહેતો	સોનાનુ વરેણુ
ધરણુમાઠા=વરેણુ વગેરે	અદેખાધ=ઝેર, ડાનો	વીસરી=ભૂલી
વેચી સાટી=વેચી ક	નિહ=સામુ, ઉનડુ	દળદર=ગરિમાધ
બદલો કરી	કસોટી=તોલ, પરીક્ષા	દિટાડીએ=મટાડીએ
સાધન=સાધ્ય	સોદો=માલ, સામાન	બોધ=કેપદેશ
સમયે=વખતે	લાવતાલ=કિ મતની	સનાન=ઢોકર
ઉઘમે=ધ ધે	પડપુઠ	નિવ્રત=માલમના
નિદગીપર્યંત=મરતાસુધી	રવાદાગી=શુધી દલાવી	વારસ=હકદાર

સવાલ—જગમોહન કેવો છોડગે હતો ? તેની સ્થિતિ કેવી હતી ? એવી સ્થિતિ બાવવાનું કારણ શું ? જુના શુભાસ્તાની ચાડીથી શેઠના મનપર શું અસર થઈ ? શેરે જગમોહનની પરીક્ષા કરવા માટે શું કર્યું ? જગમોહન ઉપર વધારે વિશ્વાસ શાથી ખેડો ? જગમોહનમાં કયો ગુણ હતો ? જગમોહનને તેના ગુણનો બદલો મળ્યો કે નહિ ?

પાઠ ૧૧. | સાર=દુનિઆનો વહેવાર

દરવેશ=દરતો ફકીર, એક	નામીઓ=પ્રખ્યાત	અગકચ=થઈ શકે નહિ
જગ્યાએ સ્થિર નહિ	અદમાસ=હરામખોર	એવુ
રહેનાર ફકીર	સખ્યામ વ=ત્રણાજ	મુશ્કેલ=કઠણ, અધર
ત્યાગ ફરીને=તજીને	લૂટફાટ=માર મારી લૂટી	ટોચ=શિખર
તાણા=તગાશ, ખોટ	લેવુ તે	ખોળે=માર
ફાટી નીકળતો=ફેનાતો	પવિત્ર=શુદ્ધ	ક'યાણુ=ભત્રુ
એકાતવામ=એકાતમા	દુરાચરણુ=ખરાબ ચાલ	નૂટ=ખુલ્લી રીતે માર
રહેવુ તે	ચલગત	મારીને લઈ લેવુ તે
સારવાર=મરદાસ	ધર્મિષ્ઠપણુ=ધર્મ પ્રમાણે	દરમાન=હુકમ
આખરઅવગ્યા=મર	ચાલવુ તે	માથે ચઢાની=કબુલ
વાનો વખત	અમર=અચળ, કાયમ	કરી
દલાસો=ધીરજ	રસ્તો=ઉપાય, ઇલાજ	નર્તક=ચાલચલગત

સુવાલ—દરવેશની નામના શાથી થઈ ? લુટારા પામે કેટલા માણસો, ગુલામ તથા દોલત હતી ? એ દોનત તેણે શી રીતે મેળવી હતી ? દરવેશે ત્રણ પથરા શા માટે ઉચકવા કહ્યું ? લુટારો ખરો સુખી હતો કે નહિ ? એ ક્યારે ખરો નુખી થયો ? **સાર**—આપણે બીજાના કુખ મટાડવા માટે પ્રયત્ન કરવો.

પાઠ ૧૨.	થાય તે	કડક=સખત
ખોટ=ખુદા	ઝોડઝડપથી=ખતના	કરડી=સખત, આકરી
અજાની=સમજણ	સપાટામા આનવાથી	અગારા=સળગતાદોયલા
વગરના	અરસામા=દરમિઆનમા	ઉધો=અવળો
ધારે=માને	જીવ લમી આબ્યો=	ચોટી=વળગી
જૂત=મરી ગયા પછી	ચકરી આવી	મહવાડ=ગેમ
કોઈ માણસ પ્રેત રૂપ	ચપટી ચપટી=જરાજરા	પ્રયોગ=અમુક સાધન

વડે કંઈ કરી ખતા	પાટી જાય=દૂધ ને ચો	જીગતીથી=તદખીરથી;
વડુ તે, અખતરો	ખા જીદા પડી જાય	યુક્તિથી
ચીસ=ખરાડ	ઉતરી જાય=એસ્વાદ લાગે	ભિનાશવાળી=ભેજવા-
સોડે=પીમળે	કસર=ખામી	ળી, શરદીવાળી

સવાલ—વહેમી લોકોમાં કંઈ કંઈ જાતના વહેમ ચાલે છે ? વહેમ ટાળવાને માટે કયા કયા પ્રયોગ કરશો ? નજર લાગવાનો દાખલો આપો કુટલીનો પ્રયોગ શી રીતે કરશો ? નજર બાધે છે ત્યાં થાળી સાથે વાડકો ચોટી જવાનું કારણ શું ? નજર બાધવાથી રોગ સારો થાય છે કે નહિ ? રોગ શાયા સારો થાય છે ? પાપડ બગડવાનું, દૂધપાક ફાટી જવાનું, અથાણું બગડી જવાનું કારણ શું ?

પાક ૧૩	બોપાળુ=પોકળ, જીદાણું	વિખ્યાત=અખ્યાત
નજર પડે છે=દેખાય છે	ડાકણુ=ખરાબ નજરની	મ છા-ત્ત્વા
એકાએક=એચિત્તું,	સ્ત્રી, ભૂત થએલી સ્ત્રી,	મ જાખત=મનની દરજ્જા
એકદમ	ચુડેલ	એજ ભૂત
મૂઠ=ચોટ	ચાળા=નિશાની	રાકા ડાકણુ=વહેમ
જીવ=જીવાત,	મસાણુ=મુડદા દાટના	એજ ડાકણુ
સળો=જીવાત, જીવડા	બાળવાની જગા	કહેવન=કહેતી
અદાવત=દુશ્મનાઈ, વેર	કુંડું=ડાળા પાદડા વગ	વશીકરણુ=વશ કરવાની
ભુવો=મૃત કાઢનાર	રત્ના ઉમેલા ઝાડનું થડ	વિદ્યા
ઉતાર=ધાન્ય વગેરે ભૂત	ધડકે છે=ધનકે છે	શુકન=ધાયુ' થવાના
પ્રેત કાઢવા માટે માથે	શોરબકાર=પ્રમાદ	ચિહ્ન
ઉતારી ચડેલે મૂક	વીજત=વાત	અપશુકન=નકારા શુકન
વામા આવે છે ને		તપાસ=શોધ,

સવાલ—ઝાડને મૂઠ મારેલી કયારે કહેવાય ? ઝાડ જડમૂળભાથી

એકાએક ગા કારણથી પડી જાય છે ? બુવા લોકો મૂકે ઉતારવાને કયો
 પ્રયોગ કરે છે ? મૈરાઓ શા કારણથી ધૂણે છે ? મસાણુ કાંડે ભડકા
 ડયા કારણથી દેખાય છે ? શહેરમાં કે ગામમાં ભડકા ચા માટે નથી
 દખાતા ? તમે વહેમને ખરા માનો છો કે ખોટા ? ખોટા માનો છો
 નો તેના કારણ સમજાવો. વળીકગણ એ શું છે ? શુકન એ શું છે ?
સાર—કાષ્ઠપણુ જ્ઞાતને વહેમ રાખવો નહિ, વહેમ રાખનાથી શરી
 રમાં બેચેની થાય છે, અને તેથી રોગ આવે છે સમજુતી—જેથી
 પવન આવ્યો તેથી નળીઉ ખસી ગયું (એટલે સહેજ અનાજ થયો)
 તે સાબળી કુતરે જાસવા લાગ્યું, તેથી (ત્યાં વળા માણસો એકઠા
 થયા) ત્યાં ધણોજ અવાજ થયો તેમાં કોઈ માણસ કહે છે કે મે
 ચાર નાસતો જોયો, એવી ખોટી વાતને લોકો જમાવીને પ્રખ્યાત કરે
 છે અખો કહે છે કે ભાઈઓ વહેમની વાતો એવી હોય છે

પાઠ ૧૪	અધ્યાયલા ટીપા	ટીગ=મ', તાજુળ
તાગ=છેડો, અત	હિમ=પણી ટાઢ	દીગ થઈ જઈએ છીએ=
અપાર=પાર વગરનું	ધરતીક પ=જમીનનું	અહીંન કુલુ કરતી નથી
વાવાજોડું=પવનનું	હાલવું તે	છેવટ=આખર
તોખન	જવાળામુખી=મળતા	અનત=પાર વગરના
તટી પડશે=નીચે પડશે	માવાળો	ગોડા=મોટી છોળો
કાટકો=ડાકા, ગડગડાટ	આન દકારી=ખુરાકારક	મેજા ઉતરી જાય=
ચિરાઈ=કાટી	મદ મદ=ધીમે ધીમે	ઓટ થાય
ભય કરે=મિહામણા	નિરતર=હ મેશા	છાયા=પડછાયો
ખનાવ=ખીના	માફક=અનુકૂળ	અવનવશ=સ્વપ્ના આવે
અનિવૃત્તિ=વશો વરસાદ	અનુભૂત=નવાઈ જેવું	એવી રીતિ
કરા=ખેર જેવા પાણીના	અમકારી=નવાઈ જેવું	

આત્મા=શુવ

| જોળીઆ માથી=શરીર માથી

સવાલ—આકારનો છેડો કયા છે ? તારા કેટલા છે ? તારા આપણી પૃથ્વી કરતા મોટા છે કે નાના ? મોટા છે તો નાના શા કારણથી દેખાય છે ? પૃથ્વી મોટી કે આકાશ ? વીજળી શું છે ? ધરતી કે પ શા કારણથી થાય છે ? ભય કર મનાવો ચણાવો આપણા શરીરમા કયા કયા અગત્યની બનાવો બને છે ? સ્વપ્ન એ શું છે ?

પાઠ ૧૫.

સત્ = મળ, શક્તિ

નિસાનમા=ગણતરીમા

બ્યમન=હુમ

ઈદ્રિયે=જે વડે જ્ઞાન

અને કર્મ થાય છે તે

(જ્ઞાનેત્રિય પાચ છે

જેમકે આખ, કાન,

નાડ, જીભ, આંખડી

કમે દ્રિય પાચ છે કેમકે

મો, હાથ, પગ, ઉપરથ

ચુદા)

બ્રહ્માડ=પૃથ્વીનો ગોળો | અમુક=હરેક, ચોડસ

સમર્થ=તેરાવર

કાર્યો=કામ

ખાતરી=જેમો

બ્યાપી=ફેલાએલો

સર્વ શક્તિમાન=મધી

શક્તિનાજો, મરી વાતે

પુરો

સર્વબ્યાપી=બધેરેલાએલો

સર્વજન=મધુ બાણનાર

આપોઆપ=પોતાની

મેજે

આધારે=આશરે

હેતુ=મતલબ

ઋતુ=મોસમ

નિયમસર=મુકરર કરેલા

વખતે

ન્યાયી=ઇન્સાફી

દયાળુ=દયાનાજો

અરોગ્ય=તરસ્ત

મોસતુ=ખમતુ, વેસતુ

પાપ=ધર્મરતી આજારથી

ઉલટુ કરતુ તે

સવાલ—પૃથ્વી ઉપરના પદાર્થોનો અનુભવ આપણને શાથી થાય છે ? ઈદ્રિયો કેટલી જાનની છે અને કઈ કઈ ? આ જગતની રચના કોણે ઘડી છે ? પરમેશ્વરને મોટો અને જોરાવર સાથી સમ જવો ? પરમેશ્વર સર્વશક્તિમાન, સર્વ બ્યાપી અને સર્વ જ સાથી કહેવાય છે ? જગત જે નિયમો વડે ચાલે છે એ નિયમો કોણે બાધ્યા છે ? જગત કયા બ મોટા નિયમોને આધારે ચાલે છે ? એ નિયમોના નામ

હો પરમેશ્વર ન્યાયી, માયાળુ અને દયાળુ છે એ તમે શાથી કહો છો ? પરમેશ્વર ક્યારે નારાજ થાય ? પાપ એટલે શું ? પશ્ચરી નિયમો પાળવાથી ફળ શું ? સાર—પરમેશ્વર સર્વ વ્યાપક, સર્વશક્તિમાન, સર્વજ્ઞ સમર્થ, ન્યાયી, માયાળુ ને દયાળુ છે

પં ૧૬.

ધ્રુવ=કિતાનપાદના પુત્ર
નિસામો=આશા ભગ
થયેથી જીવને જે
અકળામણુ થાય છે તે
વિમાને=વિચારે
કરો=છટ્ટી વિભક્તિનો
પ્રત્યય “ નો
રાજ્યો=રાજ
રાજ ન=રાજ
નરપતિ=રાજ
મૂળો=સાભળો
પૃથ્વીપતિ=જગપતિ,
રાજ
ઢેડે=ઢંડામા
નમાય=ચેનાય નહિ
ધરો=રાખો
પ્રગ્ન=વત
હૃદય=પેટ
મેહ=વરસાદ

માગ્યા મેહ=મેષ્ટો
વરસાદ
તમેદેશ=તમાગ મુજકમા
વેશ=દેખાવ
લીલા=આનાદ
લી નારાજ=આનાદ રાજ
ભોગવો=ચનાવો
સોય=ને
વચન=મેલ
સંધીર=ધીરજવાળા
નયણુ=આખોએ
વહે=રેલો જાય
નયણુ વહે અતિનિર=આ
ખમાથી ધણી આસુપડે
વહે=ખોલે
રહે=મનમા
ટાળો=મટાડો
દયાળુ=દયાળુ
સચર્યો=ગયો
મૂદમતિ=મુખાધ

પરવરી=ચાલી, નીકળી
અપરાધ=ગુનો
મદમતિ=ઓછી અકકલ
દુભગ્યો=નારાજ કીધો
સાધ=સાધુ સમજન
પરહયા=તજ્યા
ગૂટ=વિકટ, મિહામણુ
વિકાળ=ભય કર, ખીક
લાગે એના
કિરણુ=સીધી લીટીમાં
પડતો પ્રકાશ
સચર્યુ=ગયુ
નીરખુ=મેઉ
અજસુત=નારદ, બ્રહ્મા-
ના પુત્ર
ભૂપન ભણી=રાજ પ્રત્યે
કુળ=વશ
ઉદરે=પેટે, કુખે
નગર=મુલક
અત્રાસ=રહેણાણુ

ચરણે ચાપી=પમે દાખી | નીરખે=જુએ
નિશ્ચદિન=રાત દહાડો | તન=શરીર

| સરળહવો=સાર્થક થયો
| તારણહાર=તારનાર

પાઠ ૧૬ ધ્રુવજીના આપ અને નારદ ઋષિ

ધ્રુવજીના પિતાને નિસાસા નાખતા જોઈને નારદ ઋષિ મનમાં પિયાર કરે છે, કે હે! રાજા તું પોતે દુનિયાનો માલીક છે, પછી તમને શું દુઃખ છે? નારદ ઋષિ કહે છે કે હે! રાજા, તમે સાબળો, તમે મોટા રાજા છતાં તમને આટલું બધું શું દુઃખ છે, કે હૈડામાં શ્વાસ પહોંચતો નથી?

તમારો દેખાવ આઘ્યાથી સેવા કરવા લાયક છે તમે ગૈયનનું પોષણ કરો છો, તમારા દેશમાં, જેવો જોઈએ તેવો વરસાદ આવે છે, છતાં આટલું દુઃખ શા વાગતે રાખો છે? (૧) તે આમાદ રાજા ભોમવો, તને તે કાંઈ દુઃખ હોય? એના ધીરજ આપનારા વચન નારદ ઋષિએ કહ્યા તોષણ રાજાની આખમાથી ધણા આમુ પડે છે (૨) રાજા એમ કહે છે કે ઋષિ સાબળો મારો છોકરો જગલમાં ગયો છે, તેથી મારે મન ઘણું દુઃખ થાય છે, મટે તમે દયાળુ તે દુઃખ મટાડો. (૩) મેં બાળ મુખાઈ કરી તેથી બાગક વનમાં જતો રહ્યો મેં ઓઝી બુદ્ધિરાળાએ એ પવિત્ર માણસનું મન નારાજ કર્યું, એવો મેં ગુનો કર્યો છે (૪) એ કારણથી મેં બંધી મોજમઝા અને સુખના લાધન છોડી દીધા, તેથી મેં નિસાસા નાખ્યા અને મને ચિંતા થાય છે કે, નિહામણુ વિકટ જગલ હશે ત્યાં મારો છેકરો એડલો કેમ રહેશે? (૫) જેનું મોં ધણું કામળ છે એટલે જે ધણું નાજુક છે, તે સુરજનો સીધી લીટીનો પ્રકાશ કેમ વેંશે? (સુરજનો તાપ શી રીતે વેંશે?) મારું મધુ સુખ ધ્રુવજી સાથે મધુ તેથી નિસાસા નાખું છું (૬) તમે દયાળુ તે દુઃખ મટાડો કે જેથી એકવાર છોકરાને મારી નજરે પ્રત્યક્ષ જોઉં, રાજાના એના વચન સાંભળીને ના. ઋષિ

રાજા પ્રયે બોલ્યા (૭) રાજા તારા વશમાં મુવ જન્મ્યો તેથી તારી નિદ્રાગીને ધન્ય છે, જે માતાને પેટે જન્મ્યો તે માતાને પણ ધન્ય છે, રાજા તને ધન્ય છે, કે તારે ત્યાં મુવ અનર્થો (૮) ત્યાં મુવ જન્મ્યો છે, તે શહેરને, અને તે મહેલને પણ ધન્ય છે, જે માણસને ધુનની સોમત છે, તેને પણ ધન્ય છે જે ધત્તીર પગ મૂકીને સુવશ્ચ ચાને છે ત્યાં ત ધત્તીને પણ ધન્ય છે એમ કહીએ (૯) તે પશ્ચીમે અને જગલને ધન્ય), કે રાત દહાડો મુવના દર્શન કરે છે હે રાજા તારા મુવ સાચક થયું, કે તારે ત્યાં એકાંતેર પેઢી તારનાર જન્મ્યો છે (૧૦)

પાઠ ૧૩.	રહેનો પત્થર	ખડમડાટ=મડવાટ
આગબોટ=રાજાનાં	ગામડું=મોટું કામ	સાહમ=અનિયારી કામ
ચાલતું મોટું વહાણ	કાનાન=આગમોટનો	કોન=સઢ ચઢાવવાનો
વિનાયન=ધનનાડ	વડા અમનદાર	ચામલો
ખાસ=મુખ્ય	વીજ-મહાદુર	જળચર=પાણીમાં ગહે-
ખત્રામી=વહાણ ચત્રાવ	અવકાશ=વખત	નાર
નાર	ખડમડાટ=ખુમાટ, ગાર	કગ=ધર્મ, કર્તવ્ય
એક દર=કુને	ખગ	અમર=કાયમ, અચળ
ભરદરીએ=દરીઆની	પડમમ=એક વાણ,	યાદગીરી=નામના
અધવચે	તુનક=આગબોટનો આ	ખર્ચિત્તલ=ચાદગીરી
મુખાફગી=સ-ર	મયે ઉપયો લગ	રહેનાને માટે ભો
હકાગામા=વવાનવામા	નડ મનથો=પાકા નિ-	કરેનો ચલુતરનો
સપાટી=ઉપરનો ભાગ	ચાગથી	ચાલલો
ખડમ=પાણીમાં ઠકાઈ		

સચાચ-અગબોટમાં ખડમ નળી કરતાં મહુમાં હતા ? નજીક

આવી પહોંચ્યા એટલામા તુ થયું ? કેન ને ને લસકરના અમનદરે
 શુ કર્યું ? કેટલા બચ્યા ? જળવર પ્રાણીના નામ દે ખનાની અને
 સિપાઈઓનું નામ શાથી અમર રહ્યું ? એમનું નામ અમર રાખવા
 માટે કોણે શુ કર્યું ? સાર—દરેક મણસે પોતાની ફરજ ખરા
 અત કરણથી બજાવવી

પાઠ ૧૮.

ફરતો=ચોગરદમ	અનયનતરેહનો=નસાઈ	આગળ=કાલાવાલા
કોટ=કોથી આધેની ઉચી	જેવો	આગી=નાળાગળા
બીડી મજબુત દિવાલ	દહાડાને અતે=સાજ	લેડી
કામેલ=હોશિયાર	ચણતર=ચણવાનું કામ	લક્ષ્મી=મદુગર, મત્ર
મિસ્તરી=મુખ્ય કડીઓ	બેદ=છુપી વાત	બાણનાર
કે સલાટ	હીકમત=યુક્તિ, તદ્દખીર	નિર્ભય=ભય વગરનું
નુનતાન=મુસલમાન	બેટકે=મુકામે	આન=કેકાણું
રાગન, પાદશાહ	લક્ષ્મ=મદુ	કણનાત=વચન
	બેશક=નકડી જરૂર	

સવાલ—અહમદશાહ કોણ હતો ? તેણે કુ શરૂ વમાગ્યું ?
 કોટ બધાતો હતો તે પાછો ઉખડી શા કારણથી જતો હતો ? ઉખડી
 જવાનું કાળું સુલતાનના બાણવામાં આગ્યું ત્યારે તેણે શુ કર્યું ?
 માણેકનાથ કોણ ? અમદાવાદમા તેની જગા હાલ કયા છે ?

પાઠ ૧૯.

પ્રમાણિક=નાજબી રીતે	આકૃ અવળું=જીદુ	સદ્બુદ્ધિ=સારી બુદ્ધિ
આલનર	બાજવટાન=આગળુનમેરે	તત્કાળ=તરતજ
કટાળો=તિરસ્કાર, ત્રાસ	વટાવ=તુકસાની લેની	કુવાનો=ખુશ થતો
નામુ હામુ=પેણુપેણુનો	અથવા આપની તે	અખે=એ, અત્યા
હિસાબ	દ્વિતર=ચોપડા	બનીઆ=વાણીઆ
	ખિત્ત=દુખી, દીવગીર	સવ બે=અત્યા ચાન

અતા=દેખાડ	ચાખુક=ચાખખો	પામળ=મૂખ
કીધર=ધ્યા, કય ઠેઠાણે	ફેરવી તોળ=વાત ફેરવ	ઠરતો ઠરતો=કારભારી
આનાકાની=દા ના	જસકુ=જેને	સાખ=આમર, વટ

સવાસ—જનને દુકાનનું કામ નેજ કદાગો અવવાનું કારણ શું ? દુકાનમાં એક નિસ શી બીના બની ? પટેલનો હિસાબ કેવી રીતે ગણ્યો ? થોડીવાર પછી બીજો શું બનાવ બન્યો તેનું પરિણામ શું આવ્યું ? નીચો વાણીય ને મૂકીને કેમ જતો રહ્યો ? ગુમાસ્તાને સોડે શા માટે કાઢી મૂક્યો ? શેઠની સાખ સાથી વધી ? ગુમાસ્તાને ઠગાઇનું શું કળ મળ્યું ? **સાર—**કોઇને પણ ઠગીને લેવાની દાનવ રાખવી નહિ કોળી મસ્કરી કરવી નહિ હમેશા પ્રમાણિકપણે ચાલવું

પાઠ ૨૦.	નકશો=મામ કે દેશનો	વકાતુ=મેળ ન રાખવો
ખર કામ=વ્યાજબીકામ	ચીતરેલો નમુનો	શરમ=માન, સહે
છાતી ચલાવનાર=હિ મ-	મસ્કરી=મગક	હાગી=મનક, મસ્કરી
તવાન	દાખવો=સિસાન	છાપ=અસર
કાને=સાબળવાને	નિદા=કોઇનું ભુકુ બો-	ચાહે=છ=છ
આર=અમરકાની નીચે	લવુ તે	ચાલ=રીતમાન વર્તણૂક
લોહાની પતળી સળી	મોહુ ઉતરી ગયેનું =	કજીઓ=કકસ, ટટો,
હોય છે તે	ઝખનાએજો	કિસાદ
અણબનાવ=બેબનાવ	કસુર=વાક, ખામી, ભૂલ	દુર્ગુણુ=અનીતિ

સવાસ—જ્યાન દને જીવજુગમ, યુનીલાન અને મહેનાજના છોકરા સાથે અણબનાવ થવાનું કારણ શું ? એમા વાક કોનો હતો ? જ્યાન દના વખાણુ મહેતાજીએ શા માટે ત્યાં **સાર—**હમેશા વાજબી રીતે ચલવું કોળી પણ શ મ રાખી નહિ

પાઠ ૨૧. | વિક્રમાજીત=જીતાય નહિ એવો વિક્રમ

અજન=જતાયતદિએવો
 મેવાડ=ઉદેપુર (૨૭૫
 રનાનમા છે)
 હન=હારી ટેવ
 વ્યવસ્થા=ગોઠવણ
 પટાવતો=રાજ્યના મુખ્ય
 સરદારો
 હાર મારવું=જીવ લેવો
 ધાવ=ધવરાનાં બાઈ
 દાવો=હક
 રણુવાસ=રાણીઓને રહે
 વાનીજગા, જનાનખાનુ
 યોજવા=કરવા
 બાળહત્યા=માળકને

મારી નાખવું તે
 નિર્દોષ=ખીનચુનેગાર,
 અપગધ વિનાનો
 દયાજનક=દયા ઉપજવે
 એવા
 પીગણુ=પોચુ થકુ,
 દયા આવી
 ધાતકી કૂર નિર્દય
 વર્ણન=ખ્યાન, હકીકત
 કપાન=વાણુ રડવું
 કકળવું તે, ગારોળ
 રાજભક્ત=વફાદાર
 કંઠણુ હૈયું=દયા વગરનું
 મન

હજમ=માળ દ
 આશરો=મદદ, સહાયતા
 ભાળ=તપાસ, પતો
 રક્ષણુ=સલાળ
 જીવ્યુ=જિંદગી
 સાર્થક=તકળ
 સર્વસ્વ=મધુ
 સપુરત=સોપણ
 ચર્યાય=ફેલાય, પ્રસરે
 પરિણામ=ફળ, છેવટ
 હદવાળી=આખર કરી
 પન્નુ=એક જાનું
 કોમતી રતન

સવાલ—વિક્રમાજીતને શા માટે મારી નાખ્યો ? ઉદેસીંગ કાનો
 ડોકો ? ઉદેસીંગનો જીવ લેનાર વનવીર શા માટે ધાયું ? ઉદેસી-
 ગનો બચાવ કેવી રીતે થયો ? પન્નાએ ઉદેસીંગને કાને સોપ્યા ?
 શેઠે ઉદેસીંગને રાખવાનું કારણ શું ? સાર—આપણી રૂઝ ખરા
 અનકરણુ પૂર્વક બગ્ગવતી અને તે બગ્ગવતીમા પાત્રી પાત્રી કરવી નહિ

પાઠ ૨૨.

પ્રલાપિ=વણા જિંદા,
 એજન્સિ અને સરથાન
 મળાને થએલો મવન
 રના તાઆનો ભાગ

મૈકા=સો વરસનો કાળ
 સુકાની=સુકાન ફેરનાર
 મહલત=એપરવા
 ખડક=પાણીમા ઢકાએ
 સો પન્થ

નિચે=નક્કી નિરાવાર
 બચવાના=કેરવાના
 તારાફો=મનમુઓ, ચિચાર
 નીચો=નીમણક કાપી
 યુક્તિ=તદ્દમીર, કમા,

હિન્મત	છાતી ભરાઈ આવી=	છક=દિગ, ચક્રિન
સંખ્યા=ગણતરી	રડવું આવ્યું	હડસેથી મૂક્યો=મૂકડો
માન્ય રાખી=ડબલ કરી	ઉત્તર=જવાબ	મારી કેકી દીવો
મોતને શરણે ગયા=મરી	ડબલ કડું=માન્ય	મધુ=ભાઈ
ગય	સ સાર માડ્યો નથી=	ધર્મ=દરજ
આજીજી-કાલાવાલા	મેરી પરખ્યો નથી	અધુધર્મ=ભાઈ તરીકેની
ચહ=નાટ, વાગ	ડાડ=હોસ, ઉમંગ	દરજ
શિર=માથુ	નિયમ=ઠરાવ	સફીઅલામન=સુખરૂપ
એડલદોડલ=એકડો	ખાઝી=વળગી	યોજના=ગોઠવણ
ચિત=પીક, ધારતી	આગ્રહ=હઠ, કાલાવાલા	

સવાલ—ગોવા ક્યા છે ? ગોવામા હાલ કોનું રાજ્ય છે ? પોટુ ગીઝ કોકો કયાના રહેવાની ? વડાણુ શાથી ખડક સાથે અથડાયું ? ખોરાક વવારે દિનસ ચલાવના માટે નવા કમ ને શું યોજના કરી ? ચોની ચિટ્ડામ કોનું નામ નીકળ્યું ? તે પાણીમા પડ્યો કે નહિ ? નહિ પડ્યાન કારણુ શું ? એના ભાઈને પડ્યાની શા માટે ગળ આવી ? તે મરી ગયા કે નહિ ?

સાર—ભાઈએએ એક ખીજપર હેન રાખવું જોઈએ

પાઠં રડું.	અદેખો=ખીજન મા	દિનપરગ્નિન=દરરોજ
ચિત્રશ ણા=ચિત્ર રીખ	જોઈ બજે એવો	હરિખાં=મગે, મરી,
વાની નિશાળ	સમાન=મગે, મગ	નકન=કિતારો કોપી
ચિત=ખી	કીર્તિ=આખ, માન	ખિાએલ=ખીનું સાડ
કિપરના=ઉપલા	કલક=એમ, બદો	જોઈ મનમા મગે એવો
ચિત્રડળા ચિત્રકામ	અનેક=એકથી વધારે,	વખોડુ=ખેડ કાઢવી
શ્રેષ્ઠ=કિતામ, સૌથી સન્સ	ધણા	વડાઈ=મોટાઈ મન
તોલે=બરો, મરીસા	મખો=જુડી વાતો	જન્માષ્ટમી=જાનણ વદ

ગોકળ આઠમ	ખાળા=છોકરી	ચિત્રકાર=ચિતારો
જુણુનો જન્મ દિવસ	માખી=ખમી, સહન કરી	એન્ડાગી=એપરવા
અદેખાઈ=ઈપા, બેર	શેલા=ખુખમુરની	ઉતેજન=પુષ્ટિ, મદદ
પત્ત=પાન કુ તેથી	શાત થયુ=નિગત વળી	ઉતેજન દાખલ=ઉતેજન
વધારે માણસની મ	દસા=હાનહવાડ, વળે	માટે
ડમી, વાના પનાવનાર,	રખ=હમ્મર	અલિખાય=પિયાર, મત
નવાદ	પીછી=ચીતરવા રી કયમ	નિરાશા=નાઉમેદ
કળા=ગુનર, કસમ	હુપી=છાની, ગુમ	વીયેમોઢે=નિકકે ચહેરે,
કળાયો=ડરપના ડીરી,	પીછી ગુપી ન રહે=	કળાણો પડીને
વાયો	કામ જણાઈ આવે	અદેખાઈનુ મો ખાળો=
ટાપુ=મેટ	ડગવ=નિશ્ચય	અદેખાઈ ન કરો

સવાલ—ચિત્રશાળામા શુ શીખવાય છે ? ઉપલા વર્ગમા કેટલા વિદ્યાર્થી હતા ? ચિત્રકાળમા કોણ હેન્ડિયાર હતુ ? એની હોશિયારી નેમ કોણ અદેખાઈ કરતુ અને કોણ તેની બરોબરી કરના પ્રયત્ન કરતુ ? ત્રિલુવનની આખડને કલક લગાડવા માટે કોણે શી યોજના કીધી ? ત્રાણુવનનો સ્વભાવ કેવો હતો ? ચિત્રશાળામા શી જાહેર ખર્ચર ચાહેલી હતી ? દરેકે ઇનામ નેળવવા માટે તેવી તરેહના ચિત્ર કાઢ્યા ? કોનુ ચિત્ર સૌથી સાર હતુ ? ઇનામ કોને મળ્યુ ? એ ઇનામના પીચા કાને આપવામા આવ્યા અને શા માટે ? ત્રાણુવનને નિશાળમાથી શા માટે કાઢી મૂક્યો ? **સાર**—જે પોતાનુ લાલુ ચાહતા હોય તેમણે હમેશા હિદાઈ દરવી પણ અદેખાઈ કરવી નહિ

પાઠ ૨૪.	રનેહ=હેત, પ્રીતિ	કુરાકય=નહાર વચન,
મુરાકય=સાર વચન,	સદૈવ=હમેશા	નમરા ખોલ
સારા ખોલ	વાધે=વલે, થાય	તારે=મળે, થાય

વિવેક=સલુકાઇ, ડહા

પણુ, સારા નરસાને

વિચાર

આણી=લાવી

ચાર=ભાઈ

હિચાર=ખોત, શબ્દ

વિશ્વ=દુનિયા, જગત

વખાણુ=નારીક કડે,

સ્તુતિ કડે, માન આપે

કીર્તિ=આનર

જનો=માણસા

ખડે=હાડકે દરજ્જે ઉતરે

, ગળિઆઇમા આવે,

ખડતી થાય

ચડે=મોટે દરજ્જે આવે

, મુખી થાય, ચડતીથાય

વડે=થી થકી

અગ=લોક, નૈયત

ખાળે=પોષ

ધુડ=ધુડ

હિચારનુ=ખોલનુ

ભાવી=સારી

ભલાઈ=ભલમનસાઈ

ખુરાઈ=નહારાપણુ, વેર,

દુશ્મનાઈ

અમૂલ્ય=કીમતી, જેની

કિમત અંધ શ્રે

નહિ તે

મૂલ=કિમત

લગા=થોડી

પળી=ચાગળુ

રે=અરે

માનની=માણસ

વેણુ મૂકયુ=શબ્દ બોલ્યો

ગળાય=ગળી જવાય

ચુકયુ=થુકલ

વિમાસરો=પસ્તારો,

દીલગીર ચરો

હાણી=નુકસાન, ખગળી

પાયમાલી

છરા=અ દુકમાભરવાની

ગોળી

છેદ=ધા, જખમ

મૂઝે=માલમ પડે

કાપ=વા, જખમ

રૂઝ=મટે સારો થાય,

નવી ચામડી આવે

કોઈ=મોટી ખરણી

મટે=સારી થાય

તોપ તણો=તોપનો

ભડકા=અવાજ

હવા વિપે=હવામા

હડકા=પડે, સામો

અવાજ

તાણી=ખેંચી

વદો=મોલો

વણુશે=ખગડે

ભાર તોલ=માન, આજર

વકર

પાઠ ૨૮. વિચારીને બોલવા વિષે.

સાર વાક્ય બોલવાથી હમેશા પ્રીતિ વધે છે, નહર વાક્ય બોલવાથી હમેશા કળ્લો થાય છે માટે હે ભાઈ મનમા જગ સલુકાઇ લાવીને જે બોલ બોલા તે વિચારીને બોલો. (૧) સા. વાક્ય બોલવાથી

આખી દુનિયા તારીફ કરે, પણ નહાર વાક્ય બોલવાથી માણસો આપણી આમર જાણે નહિ, પ્રાણીની પડતી અને ચઢતી જીભથીજ (બોલવાથીજ) થાય છે માટે હે ભાઈ જે બોલ બોલો તે વિચારી બોલો (૨) જીવો રૈયત (લોકો) પોપટને ઘેર પાળે છે, પણ ધુવડ પક્ષી પોતાના માળામા પણ નચિતે સ્થૂં શકતું નથી, એજ બોલતું કારણ જાણુ માટે (૩) સારી જીભથી (સારે બોલીને) ભાઈ ભયામન સાંધ મેળવ નહારી જીભથી (નહાર બોલવાથી) લોકો નહાર બોલે છે, પછી તે ગરીમ હોય કે રામ્મનો છોકરો હોય રાણી હોય તો પણ લોકો નહાર બોલે છે, માટે (૪) સારું વાક્ય બોલવાથી દુધ, ફળી અને ઘી આપશે, અને જેની કિંમત વણી દશે તેની થોડી કિંમત લેશે, પણ નહાર વાક્ય બોલવાથી કોઈ ચાંચળ પાણી પણ નહિ પાય, માટે (૫) અરે માણસ તું મોટેથી જે શબ્દ બોલ્યો તે જેમ તે થુ ફેલુ થુ ક ફરીથી ગળાતું નથી તેમ તે બોલેલો બોલ પાડો ખેચી લેવાતો નથી, જે એવી વાણી દશે તો પરતાશો અને નુકસાન થશે, માટે (૬) છરાના ધાતો ઉપાય માલમ પડે, પણ નહારા વાક્યનો વા કદી રૂઝતો નથી, (તે બોલ મનમાથી જતો નથી) જેમ કાચની કાદી કાણી હોય તે જેમ આખી થતી નથી તેમ, માટે (૭) સારો કે નહારો તોપનો અવાજો હવામા સપાટાખંધ ચાપ્યો જતો હોય, તો તમે કહો કે તેને કેમ ખેચી શકો ? મતલબ કે ખેચી શકાય નહિ તેમ બોલેલો બોલ પાડો ખેચી શકાતો નથી, માટે (૮) વિચારીને શબ્દ બોલો, તો કામ કદી પણ ખગડે નહિ દલપતરામ કવિ કહે છે, કે જે સારા માણસો છે, તેજ ભાર વઝર રાખે છે મનલમ કે વિચારીને બોલે છે

પાઠ ૨૫.

| સન્યાસી=બ્રાહ્મણ સાધુ થએલો હોય તે

પ્રવાસે=નુસાફરીએ	રહેવાની જગા	પ્રાશ્નપાથી=પ્રશ્નશ્રવણી
સધ્યાકાળ=સાજ	ભાન=સમજ, અક્ષર	મહેર=તનીથી
નગર=શહેર	માર્ગે=રસ્તે	સવાલ જવાબવાદ
સરકારવાડો=રાજકુટુંબને	ખોચી=ગરદન	નિવાદ
રહેવાની જગા	એકાએક=એકાએક, વિશે	સખ=માનવ, વિશે
વ્યવ=વાધ	એકદમ	અત્રે=અહીંયા
અર્થ=ચામડું	ગચ્ચડ=ગોચરકાર	રિથર=કાયમ, અચળ
યાદ્યર્થ=યાદનું ચામડું	સ્વામીજી=મુરખીજી	ખેડ=નફાનત, કર, કરક,
આરામ=વિસામો	મુકામ=નાસ	આસન=ખસમનું
રાજવાડો=રાજકુટુંબને	પરતુ=તોપણ	રાતવાનો=રાત ગાળવી તે

સવાલ—મન્યામીએ કયા મુકામ કર્યો ? સરકારવાડાને તુ સમજી મુકામ કીધો ? સન્યામી રાજવાડાને ધર્મશાળા શા કારણથી કહેતો હતો ?

સાર—આ દુનિયામાં આપણે મુસાફર જેવા છીએ

પાઠ ૨૬.	ખોધ કનાર	આતુ ધારા વહે છે=રડે છે
નગરચર્યા=શહેરમાં ફરી	વિપદેશ=ખોધ, શિખામણ	ભાવિક=અદાળુ, આ-
ઝોકાતી હાલત તપા	ભાવણુ=વ્યાખ્યાન	ચ્છાનાળા
સવી તે	પુગણી=૦શ્વર સખધી	કોમળ=નાનુક
વેશે=પોશાકથી	વાત વાયનાર	રીકા પડી ગયા=જાખા
અચ્છે હે=સારા છો	કયા=૦શ્વર સખધી	પડયા, મો ઉતરી
અખે=એ	વારતા	ગયુ, ઉદાસ થયા
તેરા ચલે=તાડ ચાને	કુલાયો=મગડર થયો	વતન=જગીર
માર ડાલીઓ=મારી	વાણી=ખોલ	હક=માલકી, દાવો
નાખજે	રસ=લહેજત, રવાદ	દરનાવેજ=ખત, લખત
પાદરી=ખિન્તી ધર્મનો	ગાત=કથા સંભળનાર	જગી =ઈનામમાં મળેલી

જમીન	મહેરમાની રાખનાર	કાયમ કરી આપ્યું=મ-
૪૫૫=કુખ્ય	તાબાપનાર=તામ્રપત્ર	હાલ ગાખ્યું, મજુર
બ દેનવાજ=ગરીબપર	પ્રસન્ન=ખુશ	કીડું, કચુલ રાખ્યું

સવાલ—અકમર બાદશાહે નગરચર્યામા શુ શુ જોયું ? રાગ્નએ નગરચર્યા
શા માટે જોની જોઈએ ? રાગ્નએ દેસાઈની જાગીર શા માટે કબુલ રાખી ?
પુરાણી શાધી યનયો ? પાછળથી પુરાણી ફિક્કો કેમ પડ્યો ?
સાર—રાગ્નએ-અમનદારેએ વેશ મદની નગરચર્યા જોવી જોઈએ

પાઠ ૨૭.

દુખ=આપના સહ	નિદ્રા=ઊંઘ	ભજો=ભજન કરો
આણીએ=લાવીએ	સ્વામી=ધણી	સાય=મદદ
ધટ=સરીર	હરી ગયો=ગ્રાની રીતે	અર્થ=કામ
ધડીઆ=મનાવ્યા	લઈ ગયો	સરશે=થશે
ટાડ્યા=મટાડ્યા	મરનક=માથા	બીડ-સકટ, આરદા
નવ ટળે=નહિ જાય	છેદાઈ=કપાઈ	સમર્યા=સભાર્યા
રધુનાથજી=પરમેશ્વર	લુટાણી=લુટાઈ	અતગ્ગમી=મનનીવાત
જડીઆ=વળગ્યા	સતપાનીઓ=સાચું	જાણનાર પરમેશ્વર
ભમ્યા=ભટક્યા, રખડ્યા	બોલનારો	લાવટ=દુખ, જાળ
ભોગવ્યા=ગુમાવ્યા, ગાલ્યા	નીચ=હલકા	અવરે=પૃની ધારણ
	હરિતે=પરમેશ્વરને	કરનાર, પન્મેશ્વર

પાઠ ૨૭. સુખ દુખ મનમા નહિ લાવવા વિષે

સુખ અને દુખ મનમા લાવવા નહિ, કાગલુ કે તે ગરીબની સાથે
વળગેલા છે, એ કોઈનું મટાડેનું મટવું નથી કારણકે ધ્રુવરે
નિર્માણ કરેલું છે માટે સુખ અને દુખને મનમા લાવવા નહિ
(૧) નાજરાગ્ન જેવો મરદ નથી, ને દમપત્ની જેવી સતી સ્ત્રી
નથી કે જેઓ અર્ધે વસ્ત્રે જ્યાં અનાજ ને પાણી મળે નહિ

એવા જગલમાં રખડ્યા માટે (૨) પાચ પાડવ જેવા ભાટઓ કે જેને દૌપદી સ્ત્રી હતી, તેમણે પણ ખાર વરસ વનવાસ વેડ્યો, અને કોઈ દિવસ સુખે ઊંચા નહિ, માટે (૩) સીતા જેવી સતી સ્ત્રી નહિ કે જેના રામજી ધણી હતા તે સતીને રાવણુ લઇ ગયો તેથી સતી ધણુ દુખ પામી માટે (૪) રાવણુ જેવો રાજા જેને મદોદરી સ્ત્રી હતી, તે રાવણુના દશ માથા કપાઇ ગયા કે બધી લોકા બુટાઇ ગઇ, માટે (૫) હરિશ્ચંદ્ર રાજા સત્યવાદી હતો અને તેને તારાલોચની રાણી હતી તેણે હલકા માણસને ત્યાં પાળી ભર્યું (મતલબ કે મળુરી કરી) એવા ધણા દુખ પડ્યા, માટે (૬) જ્યોત્સના ઇન્દ્રે આગળ ધણી મદદ કરી હતી જેથી જણાય છે કે આપણુ કામ પણ થશે એવુ સમજીને ઇન્દ્રને ભજન કરો, તે મદદ કરશે માટે (૭) દરેકને જ્યારે આપદા પડી ત્યારે તેમણે ઇન્દ્રને યાદ કાઢા ત્યારે નરસિંહ મહેતાના ધણી ઇન્દ્રે (શ્રીકૃષ્ણ) તેઓની આપદા ટાળી માટે (૮)

પાઠ ૨૮.
જિ દગી સુધી=મરતા
સુધી
સોદો=માલ
ભટકતો=રખડતો
ભાવ=કિ મત, મૂલ
રકઝક=તકરાર
મજબ=મુસાફરી
હેરાન=દુખી
ધણુ રસતે=વણુ ઠેકાણે

બદર=નદી કે દરીઆ
કિનારે આવેલુ શહેર
કે જ્યાથી વણો માલ
આવળ થતો હોય તે
રાન=જગલ
પડપુછ=તપાસ
મફત=વગર પૈસે
ટમાઇ=લટકાઇ

પાઠ ૨૯.
સાદાગર=વેપારી

લાગુ જ=રતજ
તાલ=દાવ, લાગ
ઝિલાતો=ખમાતો, વેઠાતો
ગરાસીઓ=ઇનામી જ-
મીનવાળો રજપુત
કરગરીને=કાલાવાલા ક-
રીને, આજીજ કરીને
પગડાયા=અકળાયા
અતિશય=ધણુ
લોભે લક્ષણુ જન્ય=

લોભ કન્વાથી આપ-	નવ=નહિ	જગદીશે=પરમેશ્વર,
ગ્નય	તૃપ્તિ=સતોષ	કરણા=મહેરઆની
સરિતા=નદી	તણી=ની, છટ્ટીવિભ	ધટતુ=નાયક
નીર=પાણી	કિતનો પ્રત્યય	છતુ=સીનકમાનુ
સિધુ=રીઓ	આશ=આશા	પાસનુ=પાસનુ
સમાય=સમાવેશ થાય	અતરમા=મનમા	ખોય છે=ગુમાવે છે
પૂર્ણ=પુર	ગમે=દેલાય, થાય	

સમજુતી—વણી નદીઓનું પાણી દરીઆમાં ભળે છે, તોપણ સમુદ્રનું પેટ ભરતું નથી તેમ લોભી માણસને પૈસા મળે છે તોપણ તે સતોષ પામતો નથી તેને પાચ રૂપીઆ મળે છે, તો તે દસની ઉમેદ રાખે છે જેને જે લાપક હોય તેને તે પરમેશ્વર મહેરઆની કરીને આપેલું હોય છે, તે છતાં પણ લોભી માણસ લોભમા ને લોભમા પોતાની પાસે સીલકમા હોય છે તે પણ ગુમાવે છે.

સવાલ—લોભીઆને કાણુ ઓળખતું હતું ? લોભીઆએ બીજે ગામથી માલ લાવનાનો કરાવ શા માટે કર્યો ? નાળિયેર માટે કયા કયા ગયો અને ચુંડું જવાખ મળ્યા ? લોભીઓ શાથી મરી ગયા ?

સાર—અતિ લોભ એ પાપનું મૂળ છે

પાઠ ૩૦.	શરો=શરવીર, બહાદુર	સાધન=સંહિત
પ્રતાપરાણો=મેરાડનો રાજા	સરણે=તાબે	આરબી=સર કરી
અસલ=જુની	ખેદ=તીલગીરી, અદસાસ	પરાક્રમ=મહાદુરી
રાજધાની=પાટનગર	ડુળ=વશ, ઓલાદ	સેના=લશ્કર, ફોજ
તળેટી=પહાડના મૂળ	કન્યા=કુવરી છોકરી	તળવીજ=તપાસ
આગળની જગા	પણુ=માધા, નિયમ	છુપે છુપે=છાને છાને
	પુરતા=જેઠાએ તેટલા	તૂટી પડતો=એકદમ

હલો કરતો	વખતે દ ખર્મા	દોનત=પુ
ખૂટના=ઓછા થતા	મનુસ=પી તપાસ	ખાનદાન=ઉંચુ કુળ
ગુફા=નખોલ	રાખનાર, ખાતગીદાર	ત ગી=ત ગાસ, ખોટ
ધારતી=રીક, ખીક	હાઠ=ભપકો	નિમાન=ટકાવ
ટળવળતા=ટળવળાટ	ગળગી=સાયરી	ખાતરી=ભરોના
કરતા	દરગજ=ઓઢા	મોગન=કસમ
ભાણુ=જમવા માટે	નફાણુ=કપ વહેવાનુ	નેરવત વ=છુટો
પીએલી થાળી	ધન્ય=શાખાશ	દેહ મુકયો=મરી ગયો
ધીરજ=મજુરી, શાતિ	અચકાર=પુરતક	દેશાજ=દેસ લાગણી,
દુ ખની અદર=દુ ખને	અનાવનાર	સ્વદેશાભિમાન

મવાલ—૪ સ ૧૫૬૮ અને ૧૫૭૨ મા રી ખીતા ? ઉદેચીગ ક્યા રહેનો હતો ? ત્યાં નુ શુ દુ ખ વેંનુ પડ્યુ ? એ દુ ખો એણે શા માટે વેંયા ? ઉદેપુર કોણે વસાવ્યુ ? પ્રતાપ ખીજે દેશ જવાને ગા માટે વિચાર કર્યો હતો ? પ્રતાપને કોણે મદદ કરી અને શા માટે ? પ્રતાપને મદદ મળ્યા પછી તેણે શુ કર્યું ? મરતી વખતે પ્રતાપનો જીવ કમ અકળાતો હતો ? પ્રતાપને ક્યારે સંતોષ થયો ? ભામાશાને શા માટે શામાશી વટે છે ? **સાર**—પોતાના કુળની આખડ સાચવવા માટે ગમે તેટલું દુ ખ પડ તોપણ તે મહન કરવું પણ આમર જવા દેતી નહિ

પાઠ ૩૧.	ગોટાળો=ગગ્ગડ	અમુક=ચોકસ
નિયમચર=નિયમ પ્રમાણ	પ્રવતન=ત્રણી મહેનત	નડતર=અડચણ
વખતસ=વખત પ્રમાણે	આરભવુ=શરૂ કરવું	મુદત=વખત
ચઢતી=આમાદી	ખલેત=હરકત	કાળજી=ખત, ચેટક
આધાર=આશરો	ઠરાવેતા=નકકી કરેલા	ભગ ચાપ=ત્રે

ગેરહાજર=હાજર નહિ તે	આરામ=પિ ગમે	વનવાની=ચાલવાની
બહાના=ઓમ	કાશીશ=પતન મહેન	અમત્ય=મર
મુરકેલી=અડચણ	ઉધુનજે=મગડે, ખરાબ	કુળવણી લીવાથી=વિવા
અણુગમતી=નાપસદ	થાય	ભણવાથી
આપતો=વિષયો	વહેનર=કામકાજ	સસ્ના=સોધા
કામતી=અમત્ય	ઠતરા=ગુરમો, કરડી	અસુરા=મોડા
નિયમિતપણે=મુકરર	નજર	રાહ=વટ
કરેલા નિયમ પ્રમાણે	અમત્ય=ધણુજ કામતી	

સવાસ—પોપણુ તથા ચઢતીનો આગર શાના ઉપર છે ? કામ કરવાની કૃતથી રીત છે અને તે કઈ કઈ ? પહેલી રીતથી શુ તુકસાન થાય ? બીજી કામ કરનારે શા કરવું ? વાચક પ્રમાણે કામ પુર કરવા માટે આપણે શુ કરવું ? નિયમ પ્રમાણે કામ કરવાથી શો ફાયદો ? નિયમ પ્રમાણે કામ કરનારા શુ કામતી ગણવું તેમજ ? આપણે નિશાજે મોડા જમ્યે તેથી આપણા સિવાય બીજાને તુકસાન થાય ખર ? અને થાય તો તે ગી મીને ? નાનપણમા મોકુ કરવાની ટેવ પડે તો મોટપણમા શો ગેરલાભ થાય ? નિયમ પ્રમાણે વનવાની જરૂર શાથી બળવામા આવી ? શામ ભરેલુ ક્યારે કહેવાય ? **સાર**—નિયમસર અને વખતસર કામ કરવાની ટેવ પાડવી

પાઠ ઉર.	મમતી=પોતાની મરજી	દાઝ=લાગણી દયા
માણ=જીના	પ્રમાણે ચલનાર	પરીક્ષા=તોલ
સ્વર્ગવાસ થયે =ગુજરી	પાકશાળા=કેવુ જ્ઞાન	પાકશાળા=નહાણુ
ગયા	આપનારી શાળા	ચલાવવાની કળા
સ તાન=છોકરા	પડે=પોતે	રક્ષા=રક્ષણ કરનાર
હયાત=જીવતા	તરણુ=જી જ્ઞાન	સમદાય=ધર્મનોમાર્ગ, પથ

મરદાની=પુરપને શોભે	પથ=ધર્મનો માર્ગ	પ્રસિદ્ધ=ખ્યાળીના
તેવી	દેવલેક પામ્યા=ગુનથી	મત્રાહકાર=સવાહ
અટકાવ=માધ	ગમા	આપનાર
છટ=રંગ	પ્રાર્થના=માગણી	

સવાલ—હિંદના માણ શહેનશાહનું નામ શું ? એમનો જન્મ તથા સ્વર્ગવાત ક્યારે થયો ? ગજમાતા એલેકઝાન્ડ્રને ઓળખાવો શહેનશાહ એડવર્ડના હાલમાં કેટલા કુવર તથા કુવરીઓ હયાત છે ? માણ શહેનશાહમાં કઈ કઈ ઉચ્ચ સંકિતઓ હતી ? લન્કરી સિપાઈના શા ધર્મ છે એ માણ શહેનશાહ કયા કાગજથી જાણ્યતા હતા ? મહારાજા એડવર્ડ શા તરીકે જગજાહેર છે ? સાર—આપણી પામે વધુ દોલત તથા જાગીરા હોય તો પણ મોજમજા ને આજસમા વખત ગુમાવવો નહિ

પાઠ ૩૩.

દીગણો=મટકા	મુખાઈ=ખેવકુદૃષ્ટ	અવયવો=ભાગો
વરવો=મેહેળા, કદરવો	જેખી=પતરાજ	ચત્રણુ=સત્તા
દોષ=ગુનો, વાક	અ-ધાય=ગેરધનસાહ	ખોડખાપણુ=એમ
ખોડ=ખાપણ, ખામી	લમડો=પગે ખોડવાળો	કૃનિ=કરેનું તે, ટામ
આતુર=ઈચ્છાવાળો	ખાડો=જેની આખની	રચના=મનાવટ
પ્રશ્ન=સવાલ	કીડી ત્રાસી હોય તે	સપર્ખા=પુરેપુર
કાયર=હંગામ	મુગો=જેનાથી મોઢે	રૂપ=દેખાવ
	ખોજાય નહિ તે	

સવાલ—કેશવલાલને હસતું કેમ આવ્યું ? મોતીલાલે હસવા માટે ના કેમ કહી ? કેશવલાલને શું દાખવ્યો બતાવ્યો ? મોતીલાલે શું કહ્યું ? કેશવલાલે પેનાની ખાતરી કરવા માટે કોને પૂછ્યું ? નિશાનમાં મહેનશાહ પધારે ત્યારે કેવો વિવેક કરવો જોઈએ ? મહેનશાહના મનમાં

એજ પ્રશ્ન વિષે આજે વિચાર શા કારણથી આવ્યો ? ખોડખાપણ કે બુદ્ધિની ખામી હોય તેની મરકરી શા માટે ન કરવી તે સમજાવો કઈ વાતમાં શરમાવું અને કઈ વાતમાં ન શરમાવું ? સાર—શરીરની ખોડ અથવા બુદ્ધિની ખામી જોઈ કોની મરકરી કવ્વી નહિ કારણ કે એ પરમેશ્વરની મજાક કર્યા જેવું છે

પાઠ ૩૪.

વિનોદી=આનંદી

મૂળ=અસલ

હાજરજવાબી=નરતજ

જવાબ આપે એવો

શૂળી=ફાતી

વિદાય કર્યા=પાછા કાઢ્યા

જહાપનાહ=દુનિયાનું

રક્ષણ કરનાર, પાદશાહ

નામદાર=પ્રખ્યાત,

નામીયા

ખડકી=ગોહવી

મદેનવાજ=મરીબપર

મહેરમાની રાખનાર

ખેઅદખી=અવિવેક

સડક=દિમ, છક

શુભાસી—અકબર પાદશાહ કમારે જેરવાજી હુકમ કરતો ? ખીરબલ ને હુકમ કેવી ચુકિતથી ફેરવાવતો ? પાદશાહે એક દિવસ શુ હુકમ કાઢ્યો ? શા કારણથી ? ખીરબલ પામે કોણુ આવ્યા ? શૂળી જોવા માટે પાદશાહને શા માટે તેડી ગયો ? પાદશાહે કઈ કઈ ધાતુની શૂળી જોઈ ? તે જોઈ પાદશાહે શુ પૂછ્યું ? ખીરબલે શુ જવાબ દીધો ? અકબરે પોતાનો હુકમ શા માટે ફેરવ્યો ? સાર—દરેક માણસે વખત વિચારી કામ કરવું

પાઠ ૩૫.

કાનડી=કાનડાના રહેવાસી

દક્ષિણી=દક્ષિણના રહેવાસી

ગુજરાતી=ગુજરાતના રહેવાસી

કાઠિયાવાડી=કાઠિયા

વાડના રહેવાસી

કરંજી=કરંજ પ્રાંતના રહેવાસી

શીયા મુન્ની=મુસલમાની ધર્મના પંથ

ચહેરો=મોતો સકકો, શિકલ

પહેરવેશ=પોશાક

રીવ'જ=ધારો

અનુસરતા=મળતા વણુ'=મત

ચોટલી=શીખા જુટકા=લડીયા

સાફ=આણુ, બધુ ચોરણો=પત્રે ખેસતો

અને જાણેથી પહેળે

લેયો	સફરો=કુની બાહેનુ	ગયો તે બી, રાંડેલી
કમર=કેડ	મેડુ પહેરણુ	હસકી વણે=નીચ જનો
બેટ=કેડથી પગ સુધી	કચ્છી=પારમી લોકો	(કાળો, દુમળા વગેરે)
લટકતુ લુગડુ વીંટા	ભીનની વણેલી પાટી	છૂટ હોય છે=આધ
ળવુ તે	કમરપર આધે છે તે,	હોતો નથી
જનર=સાકડા પાંચવાનો	જનોઈ	હરકત=અડચણુ
લેયો	નાતમહાર=ખીજનાતમા	શમ=મુદડું, લાશ
ધાધરો=ફરતો પેરવાળો	રિવાજ=ધાગે	મગડી=મરતુ, પાગસીના
ચણીઓ	હાથેવાળો=વર કન્યાના	મુદડા મુકવાનો કુવો
ઓઢણુ=છોકરીનું ઓઢ	હાથે હાથ મેળવીને	ખોલી=ભાષા
વાનુ લુગડુ	ખાડુ=કન્યાને માડવે	રોટી=રોટલી
લાજ કાઢે છે=માથાપર	વરરાજી ન જતા મે	બિજે હોળિજે=રોટલી
ઓઢેનો છેડો મોઢાપર	ધારવાળી તરનાર મોક	માટી=માસ
લાવે છે તે	લવામા આવે છે તે	
સુરવાલ=ખાટનુન	વિધવા=જેનો ધણી મરી	

સવાલ—મુમય ઇલાકામા મુખ્ય વસ્તી કયા કયા લોકોની છે ? હિંદુઓના ફેટલા વગ પાડી શકાય ? મુસલમાનના ફેટલા ભાગ પાડી શકાય ? એ ભાગ શા ઉપરથી પડ્યા છે ? એ ત્રણ જનો ઓળખવાની નિશાની આપે એ ત્રણે જનોના રિવાજ સમજવો ગુજાતમા કયા લોકો દારૂ પીએ છે તથા માસ ખાય છે ? એ ત્રણે જનમા યરા ઓળખવાની નિશાની આપે બોલી વિષે કહેવત બોલો અને તેનો દાખલો આપો

સાર—દેશ દેશના રીત રિવાજ તથા બોલી જુદી હોય છે

પાઠ ૩૬.

| વિદ્યામિત્ર=ગાંધીરાજના પુત્ર, સમ ઋષિ

માના એક	અગણિત=અણખ	બ્રહ્મર્ષિ=બ્રાહ્મણ ઋષિ
વસિષ્ઠ=રામચંદ્રના ગુરુ	વીર=યોદ્ધા	થયા હોય તે
ગણીતા=પ્રખ્યાત	તળાખળ=તપ વડે જે	રાઘર્ષિ=રાઘવે માન્ય
કુળગુરુ=રાજગેર, પુરો	શક્તિ મળે છે તે	કરેલા ઋષિ
મૃગ્યા=શિકાર [હિત	રાજખળ=રાજ વડે જે	નિર્મળ=ચોકળુ
આશ્રમ=મઠ	શક્તિ મળે છે તે	સિદ્ધિ=મેળવના મુશ્કેલ
ઓવકાર=આદરમાન	વિસાત=ગણતરી	એ રી વસ્તુ તે, શક્તિ
વાનીનુ=વસ્તુનુ	પદવી=ઓદ્ધો	(એ આઠ પ્રકારની
કામધેનુ=મનમા ધારેલી	રાજપાટ=રાજગાદી	ગણાય છે અણિમા,
વસ્તુ આપનાર ગાય	ભારે તપ=ઘણી તપશ્રયા	મહિમા, ગરિમા, લ-
માગણી=માગુ	ભૂનથાપ=ભૂવાવો	ધિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકા-
ગળાકારે=જેરજીતમથી	ભગ=નાશ	મ્ય, ઇશિત્વ, વશિત્વ)

સ્વાહ—વિશ્વામિત્ર કાણુ હતા? એ ઋષિ શી રીતે થયા? વિશ્વામિત્રને કંઈ પદવી મેળવનાની ઇચ્છા થઈ અને શા ઉપરથી? વિશ્વામિત્રની વાત કહો **સાર—**(૧) ઘણી મહેનત કરવાથી ધારેલી વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે (૨) જેનામા કોઈ અને માનની ઇચ્છા હોય છે તેનામા સારા ગુણ આવતા નથી

પાઠે ૩૭.	અમર=મરે નહિ એવું,	દાન્સ=યુરોપ ખડી
ખસેડવા=દૂર કરવા	પરવા=દરકાર, [કાયમ	પશ્ચિમમા એક દેશ છે
વિશ્ર્ન=હરકત, અડચણ	આગ્રહ=મડ્યા રહેવું તે,	ઇજનેર=નાથકામ ગા
કામ હાથ પર લે છે=કામ	ફરી ફરીને કરવું તે	ણનાર
ની સરખાત કરે છે	હાર મારીશ=જીવતો	સર્વોગીશ્વરિ=એ મોટા
કાયર=નાહિ મતવાન	મારીશ	જમીનના ભાગને
		સાંપનારો જમીનનો

સાકડા લાગ	ખેશક=નકકી	ગુલામગીરી=જામગીરી
પ ધરા=સીધા	સીધી=હસળી નામે એક	થી ગુલામ કરવાનો
નહેર=નદીમાથી પાણી	જાતના લોક	રિવાજ
લઘ જવા ખોદેલી ખાડી	તોડ=નિકાલ	સફળ થયો=પાર પડ્યો
છાતી=હિમત	ફેડયા=દૂર કીધા	એક સામટા=એકદમ
મહાભારત=ધણ કંઠણ	તરીકે=ગણીને, માનીને	ગુલામ=વેચાતો લીધેલો
ખ્યાલ=વિચાર	અગર=અથવા	ચાકર

સવાલ—આપલો તથા હિમતવાન કેને કહેવો ? કયા કયા માણસો હિમતવાન થઈ ગયા અને તેમણે શુ શુ કામો કર્યા ? તેમને શુ શુ હરકનો નડી ? ગુલામ વેચવાનો ધ ધો કેણે બધ કરાવ્યો ? ગુનામગીરી કયા સનમા બધ થઈ ? સાર—જે કામ આરભતુ તે પુર થઈ સુધી છોડતુ નહિ ને હિમત હારતી નહિ

પાઠ ૩૮.	એનાથી દિવસે દેખાતુ	બો=બીક, બો
પટરાણી=રાજાની મુખ્ય	નથી)	આકળા=ગાભરા
રાણી	નિશ્ચ=પોતાનો	શેતર જ=ભુદ્ધિ મળતી
કાંકેમ	વાસ=રહેઠાણ	રમત
પરોવાયુ=લાગ્યું	નિજવાસ=પોતાનો મુ	દીનાનાથ=ગરીબનો
ચાતક ચકવા=એક જાત	કામ	ધણી, પરમેશ્વર
તુ પક્ષી	હરાયો=હરામનો, પાર	પટ=કકડો, દાઢખેલ
અતિદિન=હ મેશા	કાનો	લહાવો=ઝોરીઝો
ખર=મધેડો	વતન=જગીર	શર=શરાતન, બહાદુરી
મુરડ=એક જાતનું પક્ષી	જતન=રક્ષણ	પડશે તેવા દેવાશે=જેવું
(એનો દેખાવ ધણો)	ગુ જામ=મજાવામાં	દુ ખ પડશે તેવો તેનો
કદરપો હોય છે	દી=દિવસ	ધંધાજ થશે

જીવ=જીવ, લડાઈ
હંસ=જીવ, આડાઈ
દાવો=હંસ
રજીવાસ=મન નખાનું
રજીવાસગ્રામ=શકાઈ, જીવ
સિ હણુ=સિ હની માદા
ખાણી=મળ, જોર

ખાણુ=તીર
ચોટ=દાવ, નિશાન
ભાગ્યે=જવલે, કવચિત
કાચી=ઓઝી; થોડી
ખીલાને જોરેજ=ધણીની
દૃશ્ય
પલોટાવુ=અનુભવ લેવો

વિદ્યા=હુનર, કળા
ખાળો=અટકાવ
હારે=સાથે
જશ=કીર્તિ, આખર
કાળજા ફાડરો=પેટમાં
ધારકો પડશે
શમી=મટી, દૂર થઈ

સવાલ—પ્રતાપસિંહ શા કારણથી ઉદાસ હતા? કોને ચિતા હોય
અને કોને ન હોય એ વિષે ડાહ્યા કવિઓ શું કહે છે? રાણી અને
પ્રતાપસિંહ વચ્ચે શું શું વાદવિવાદ થયા? સાર—(૧) ધણિયાણીએ
ધણીના હુકમને તાબે થવું (૨) સ્વદેશ પર પ્રેમ રાખવો

પાઠ ૩૯.

સ્વદેશ=પોતાનો દેશ
સ્વદેશ પ્રીતિ=પોતાના
દેશ પર પ્રેમ
ભલી=સારી, ફળદ્રુપ
ભાત ભૂમિ=ભારત રા
જાનો મુલક, ભરત
ખડ, આર્યાવૃત્ત,
હિંદુસ્તાન
વિષે=મા
જેઠ=જે
કે' તો=કહેતો
ભલો=સારો

ભોમ=ભૂમિ, જમીન
ખાણુ=જીવ
મુજી=અકકલ વગરનો
ભૂમિ=પૃથ્વી
ભારે=ખોળાવ
દાઝ=લાગણી, દયા
શુષ્ક=સૂકું, સ્નેહ વગરનું
હેયુ=મન
વજ્ર=કઠણુ, દયા વગરનું
લેવું હેવું=લેણું દેણું
કદાપિ=કદાચ
લક્ષ્મીવાળો=ધનવાન,
તવ ગર, પૈસાદાર

વડો=મેટો
વૈભવી=વૈભવવાળો
રાજવી=રાજા જેવો
રૂપાળો=ખૂબ સુરત દેખા
વડો
તથાપિ=તોપણ
વિવેક=ખર ખોટું
સમજનાર
વખાણુ=તારીફ કરે
કાગ=કાગડા
પ્રમાણુ=પેડે
સ્વદેશી=પોતાના દેશનો
દેશીના=પોતાના દેશના

ટાળે=મટાડે, દૂર કરે	ણીને માટે	વગીને=રહીને
ખાળે=પોષે	લોક લાળે=લોકની શર	કાળે=વખત, સમય
કદમ્બાણુમા=ભલામા,	મથી	માળી=ગુમાવી
સારામા	સ્વદેશાભિમાન=પોતાના	સ્વદેશે=પોતાને વતને
લેખે=ગણે	દેશનુ અભિમાનધરીને	વિયોગી=ગુસ્તા પડેલાં
પુરા પ્રેમથી=ખરા હેતથી	કરેલા	ભેટી=મળી
પેખે=જીએ, ઝાળખે	વૃથા=ફોકટ	હર્ષના=હરખના,
વિદ્વાતા=પડિતાઈ, વિદ્વા	જ-મ=જિ દગી, જવતર	આનદના
નપણુ	ખોયો=ગુમાવ્યો	આસુ=આખમાથી પડત
વાપરી=ખરચી	કમાણી=સાચું, પેદાસ	પાણી
દેશ દાએ=દેશની લાગ	વિદેશે=પરદેશે	ના'વે=અ વે નહિ

પાઠ ૩૯. પોતાના દેશપર પ્રેમ.

સારા ભરતખડમા હમેશા રહેનો હોય તેમા ટાણુ મિચારો હશે કે જે “મારો દેશ સારો છે મારી ભૂમિ સારી છે અને એ મને જીવથી હમેશા વહાલી છે” એમ નહિ કરતો હોય ? (મતલબ કે બધાજ કહે છે) (૧) કયો અક્કલ વગરનો પૃથ્વીને લારે મારતો હશે ? તો કે જેને દેશની લાગણી જરાપણુ નથી જેનુ મન હમેશા કંઈણુ અને રનેહ વગરનુ હોય છે, અને જે એમ જાણે છે કે મારે કંઈ લેવુ નથી, એવો માણુસ (૨) કદાપિ તે પ્રણે પૈમાવાળો હશે, મોટા વૈભવવાળો, રાજા જેવો કે રૂપાળો હશે તોપણુ તેને વિવેકી માણુસ વખાણુ નહિ તે કાગડા અને કીડાની પેડે ગુજરાત ચલાવે છે (૩) જે દેશીના દુખ મટાડે, હજારો માણુસોનુ હમેશા પોષણુ કરે, વળ્લ લોકાના ભલામા લાભ ગણે, તેને ખરા સ્વદેશી જાણુવો કહો કે તેને ખરા હેતથી ટાણુ નહિ જીએ ? (મતલબ કે બધાજ

જીએ) (૪) જે વિદ્વાન માણ્યમે દેશની લાગણીને માટે નિધાનો ઉપયોગ કરીએ નથી, જે પૈસાદારે લેણીની સ્મરમધી એક પાછ પણુ ખરચી નથી જેણે સ્વદેશલિમાનના કામ કરીએ નથી, તેણે પોતાની જિંદગી નકામી ગુમાવી અને શુ કરાયો ? (મતલબ કે ઠપજ નહિ) (૫) પરદેશમાં રહીને ઘણો વખત ગુમાવીને જે સારો ભાગ્યશાળી હોય તેજ પોતાને દેશ જાય અને જીદા પડેલા સમા અને ભૂમિને હેતથી મળે તે વખતે કહો કે કોને હરખના આનુ નહિ આવે ? (મતલબકે બધાનેજ આવે.)

પાઠ ૪૦.	ઉચે ગિડવાના સાચા=	પ્રતિબિબ=કાચ કે પા-
ઝટિએ=જરાપણુ	બહુન	ણીમાં દેખાતી સામી
ઉદ્ધત=ગમે તેમ ચાલનાર	આતુરતા=છતેજરી	છબી
હજીરી=પાસે રહેનાર	હોજ=પાણીની મોટી	જગીર=કામના બદલા-
નોકર	ટાંકી	માં મળેલી જમીન

સવાલ-અઝલયાજખામાં અકકલ કેટલી હતી ? એની અછતની વાત કહો સાર-ઉપરીએ અવિચારી હોય ત્યારે તાખાના માણુનોએ સમય-મૂલકતા વાપરી કામ કરવું

પાઠ ૪૧.	પચારી=ખીજાનું	દેરા=અટા, ચકકર
મધરાત=વચથી રાત,	ઝંખાલ=ગુ મળાઇ	છાતીવાળા=હિ મતવાન
રાતના બારનો વખત	તાજે વા=ચોકખી હવા	અણીશુદ્ધ=વગર ઇમ્મએ
કેરણી=ચોકડી, ફેરી, રોન	જગૃતિ=જાન, શુદ્ધિ	જેખમ વગર
ઘાટા=મૂમ	લાગ=દાવ, વગ	જેખમ=સકટ
કેડાકેડ=કેડકેડ	વાડાની ભીત=નડો	સૂઠ=પંખાની નળી
મ આવાળા=મ એો રાખ	પાધરોજ=તરજ	આકડી=ખે ચીને પાક-
નીસરણી=સીડી [નાર	હડસેલો=ધકકો	વાનુ એગર
માડીને=ગોઠવીને	ધૂજતા=કાપતા	ગોટાળો=કરકત
		એલવાઈ=બુઝાઈ

સવાલ—રાત્રે સિપાઈઓ કેમ ફરતા હતા ? તેઓના જેવામાં શુ આવ્યુ અને તેઓએ શુ કયુ ? સુધારા ॥ ભા. ૫૪ કેટલા માણસના જીવ બચાવ્યા અને શી રીતે ? કયા કયા માણસના જીવ બચાવ્યા ? **સાર**—મિત્રને આતંતી વખતે મદદ કરી, એ આપણી ફરજ છે

પાઠ ૪૨.	દેખાન=માસ	માહીતગાર=જાણીતા
મૃગજળ=ઝાઝવાતુ પાણી	આખેલખ=મળને પુરો	મિતારા=પુરવઠો
અડ પાણી નહિ પણ	પુરો મળતો	ધુમટ=અર્ધગોળ શિખ
હવાના તપવાથી દે-	ભર ઉનાળાના-દાગણ	ગ્વાળુ દોકલુ, છ
ખાતુ પાણી	ચૈત્રમા	ત્રાના ઉપલા ભાગ
ફરડ=સખત	ભાસ=દેખાન	જેવો ખાન
ખાધર=સપાટ	ખારાપોડા=એ વીરમ	ભોમીઆ=જાણીતો
પ્રદેસ=મોટો નદી	ગામ પાસે ગામ છે	ચકિત=સ્તબ્ધ દિગ
વિચિત્ર=તહેરવા	(અહી વરાગડુ મીઠા પાકે છે)	પ્રવામી=મમાડ

સવાલ—મૃગજળ તે ગુ ? તેથી લોકો કેમ ભુલાય છે ? કયા લોકો મૃગજળને ઓળખી શકે છે ? મૃગજળને લીધે કેવા કેવા દેખાવ માત્રમ પડે છે ? મૃગજળ તથા એને લીધે જે દેખાવો દેખાય છે તેનું કારણ સમજાવો મૃગજળ કયા કયા દેખાય છે અને ક્યારે દેખાય છે ? **સાર**—મૃગજળ એ ખરેખર પાણી નથી પણ હવાના તપવાથી મેદાનમાં અથવા રેતીના રણમાં મૃગજળ દેખાય છે આ દુનિયા મૃગજળના જેવી છે કારણ મૃગજળને લીધે ખરા દેખાવો ન હોવા છતાં દેખાય છે તેમજ દુનિયા આપને દેખાય છે

પાઠ ૪૩	ગુફા=મખોલ	જનાનર
મહિમા=મોટાઈ	ઢોઢલુ=ફાડી ખાના	સૂઝી આવ્યા=માલમ

પડ્યો	લાલચોળ=રાતા	ગજના=ગડગડાટ
આતર્યો=ધેર્યો, ટમજે	નાલાયક=મદમાસ	ધોસ=સામો અનાજ
કર્યો	અળધડી=હમણાં ને	બાથ બીડવી=મામા
માથાથી પગ સુધી=	હમણા	થતુ
ધણીજ	કુધ=નાનો કુવો	પાણી ભરે છે=હિસાન
ઝાળ=ગુરસો, કોધ	ડોકાઉ=ડોકુ	મા નથી, ઉતરતુ છે

સવાલ—દુર્દાંતસિદ્ધ પોતાનું ગુજરાન શાથી ચલાવતો ? રોજ કેટલા પશુ મારતો હતો ? બના પશુઓએ મળી શું વિચાર કર્યો ? કોહલાએ શું ચુકિત વાપરી ? સાર—(૧) બુદ્ધિ આગળ જોઈ કંઈ વિસાતમા નથી (૨) શેરને માથે સવાશેર હોય છે માટે અહકાર કરવો નહિ

પાઠ ૪૪.	ધાર કોઢાળી જેવી	સુધરાધ માતુ=મયુની-
નળ=લોહા કે ચિનાધ	ને બીજી શકનાકારની	સિપાલિટી
માટીના બુગળા	હોય છે)	જગી=ધણીમોટી
જનમારામા=જિ દગીમા	છીણી=ધાતુ કાપવાનું	સગવડ=જોગવાઈ
ઠેર ઠેર=કેકાણે કેકાણે	એગર	વરાળયત્ર=વરાળથી
ટાકી=હોજ	પેચ=આટો	ચાલતો સચો
જવતેજ=ભાજેજ	સકાવે=કોક, ચકલી	જોડાણુ=સંધાણુ
તીકમ=જમીન ખોદવાનું	ટોટી=નળની ખોલી	આગ=વાહે
એગર, (એની એક	દડદડ=ધડધડ	બોધ=જ્ઞાન, સમજ

સવાલ—શહેરમા મીઠું પાણી નળ વાટે ક્યાથી આવે છે ? એ ટાકીઓ ઉચી બાધવાનું કારણ શું ? નળનું જોડાણ શી રીતે કરે છે તે સમજાવો મીઠા પાણીના નળથી શો લાભ ? નદીના મુખ આગળ કુના નહિ બાળવાનું કારણ શું ? સાર—પાણી વગેરે પ્રવાહી પદાર્થ જેટલી ઉચાંધએથી આવે તેટલી ઉચાંધએ ચઢી શકે છે મતનળ કે પ્રવાહી પદાર્થોમા સરખી સપાટીમા રહેવાનો ગુણ છે

પાઠ ૪૫.

ત દુરસ્તી=મુખાકારી,
આરોગ્યના

સમળ=મળ્યુત

બિમારી=રોગ, વ્યાધિ

મરડો=પેટમાં દુખીને

ઝાડો થનાનો રોગ

સ ધરણી=વારે નારે ઝાડા

થવાનો રોગ

અભાવ=રૂચી, અપ્રીતિ

વિદાય થયા=ગયા

મધુર મધુર=જરા જરા

શોખ=છન્ડા, પ્રીતિ

પ્રુલાસો=સમાધન

ખાટલે પડેલા=માદા,

બિમાર

નાગણી=દાઝ, દયા

ચાપતા=તરત, લાગલા

કાસળ=મૂળ, જડ

ભર=ગીચ, ઘણી

હિકરડા=છાણુ મૂત વગેરે

કોહવવાની જગા

ગજર=સડાસ

ચાણુ=મચાણુ, ડવાના

ઉપર છોખ ધ ઢાળ

પડ્ડુ બાધેનું હોય તે

ગદગી=ગોજરાડ

મગી=ઉતરી

જતુ=નાના જીવડા

કોદ=કોરબાધવાની જગા

સવાલ—ગામમાં મરણનું પ્રમાણ વધ્યું ત્યારે કાણે કોની મારફત તપાસ કરાવી ? ગામના લોકો કયા કયા રોગથી પીડતા હતા ? સાહેબે એ શાથી જાણ્યું ? ગામમાં રોગના મૂળનું કારણ શું હતું ? સાહેબે રોગનું મૂળ કારણ જે પાણી તે બાબત શું શું હકીકત હશે ? પાણી સ્વચ્છ કરવાની કેટલી ને કંઈ કંઈ રીત છે ? દૂધ સ્વચ્છ રાખના માટે શું શું ભલામણ કરી ? પાણી તથા દૂધમાં હવા ચૂંમવાનો ગુણ છે કે નહિ હોય તો દાખનો આપી સમજાવો સાર—સ્વચ્છ હવા, સ્વચ્છ પાણી તથા સ્વચ્છ ખોરાકનો ઉપયોગ કરવાથી રોગ થવાની વાસ્તી રહેતી નથી, માટે ઉપરની ત્રણ બાબતો પર ખાસ કાળજી રાખવી

પાઠ ૪૬.

ધાધ=દોડી

ભાવે=હેતથી

ભેટયા=મજ્યા

ભાત=ભાધ

સાય=સગાત, ટોળું

કપટે=દગાથી

ખસે=દૂર ગય

સામગ્રી=સામાન

હમે=મશ્કરી કરે

ઉતરવા=રહેવા

વરોડ=ધણાજ, વધારે

વસમો=કપરો, કંઠણુ

દામ=જગો

છાજ=છત

વળી=સાકડી
 ભીંતો=ભીંત
 કોદશ=બંને બાજુ
 ગુઆ=ડાસ
 હુઆ=થયા
 હસણી=મગ્ગક ખેરી
 નાત્ય=નાત
 દર્શન=ભાવથી જોવું તે
 ખોધએ=દૂર કરીએ
 સુદરી=જીવવાન સ્ત્રી
 મનપિના=કમનથી
 નમે=નમસ્કાર કરે
 દીઠા=જોયા
 હરિ=પરમેશ્વર
 પુટડો=દેખાવડો
 તુડડો=પ્રસન્ન
 ભાગ્યુ=દૂર થવું
 મરડે=મચડે

મડપમા=માડવામા
 ચગ=મજા, કાસાજેડ
 લટકે=ટીંગાય
 પટકે=પિછોડીએ
 કાજી=લાકડાં
 ભારો=જીડો
 મામેરાનો=મોસાળાનો
 ઉધારો=માકડી, મણા
 તુળશીદળ=તુળશીના
 પાદડા
 પુકશે=વગાડશે
 પુરૂ=પરોખર
 કૌતક=મસ્કરી, ગમત
 ટોળ=મગ્ગક
 ઉતાવળી=ઝડપથી
 મરમે=ભેદમા
 લગ્નવ્યુ=એવ જગાડી
 પેઢીતુ=વશતુ

ન બાપા=બાપા વગરના
 લના=સારા
 કંઠલુ=સખત
 કંઠલુઓલ=મેણાના મોલ
 મઝર=અહ કાર, તોર
 પુઠળથી=પાછળથી
 બડબડો=બમડા
 લખેશેરી=નાખ રૂપી
 આનો ધણી
 શે=શુ
 રાંક=ગરીબ
 પિતા=માપ
 મુશ્ર=મારે
 કાપકુ=ઝાતી ઢાકવાનુ
 યુગકુ
 મેર=મેરૂ વર્ત
 જીવતો રહે=કાયમ રહે

પાઠ ૪૬. નરસિંહ મહેતાની ઉના ગામમા પધરામણી.

વિષ્ણુ મહેતા (નરસિંહ મહેતા) આવ્યા સાબળી શ્રીરંગ મહેતા
 (વેવાઇ) હોડતા આવ્યા ને બંને હોસથી મળ્યા, જમાઇ અને
 જમાઇનો ભાઇ પણ મળ્યો, બધા નાગરનુ ટોળુ પણ આવીને
 મળ્યુ (૧) તે બધા જીભેદથી બાઝીને પાછા દૂર જતા રહે અને
 એનો સામાન જોઈ જોઈને મસ્કરી કરે, ઉનારાને માટે ઘર આપ્યું

તેમાં ચાંચડ, મચ્છર ધણુજ હતા (૨) તે વરતી જમીન ઉર્ચા
 નીચી ને ડહણુ હતી તે ડાપરાપર નળીઆ નહોતા, તે વરતી છાજ
 કાહેલી ને સાકરીઓ જીતી હતી, અને ભીતો અને બાજુએ બેવડી
 વળી ગએની હતી (૩) જ્યા નરસિંહ મહેતાનો ઉતારો થયો ત્યા
 ધણા માકડ ને જીરા હતા, વેનાઈ ઉતારો આવી ગયા પછી
 મજકપોરી નાગરી નાત બોજના લાગી (૪) કુવરવડુનો બાપ
 વૈષ્ણવ છે, તેથી એના દર્શન કરીએ તો પ્રાયશ્ચિત જતા ગહ (પાનન)
 થઈએ મહેતાને જોના મટે પેરગથી સુદરીઓ ખુલીથી આની (૫)
 કમનથી મહેતાને નમસ્કાર કરે અને સ્ત્રીઓ એક બીજાને કહે છે કે,
 મહેતાને જોયા તે પરમેશ્વરને જોયા બરાબર છે (મનસા કે એમ મસ્કરી
 કરે) (૬) જીઓ એનો રસાલો કેવો દેખાવડા છે ! એને પરમેશ્વર પ્રસન્ન
 છે મજકરીમા એવું કહે છે કે, હવે કુવર વડુનું દુખ જતું રહ્યું (૭)
 મહેતાના બળદ ઉપર ધણી બગાઈઓ છે તે જીઓ મહેતાનું
 માડવામા કીર્તન વગાડશે તેથી નાગરની નાતમા આમડ વધશે (૮)
 આ ગાસડી વળગાડેની લટકે છે, તેમા પીઠાડીએ તાવતી નેડ બાધી
 છે, આ તુળશીના લાકડાનો ભારો (તુળશીની માળા) છે ડહો હવે
 મોસાળામા ચું ખામી છે ! (૯) છાજડીમા તુળશીનાં પાદડા મ્કશે,
 ને ઉભો રહીને શખ વગાડશે, સાંતું ઇશ્વરનું ભજન કરશે એટલે
 મોસાળું પણુ પુર થશે (૧૦) એમ નાગરની સ્ત્રીઓ ગમન કરે
 અને મસ્કરી કરીને ધર તરફ પાછી જાય બાપા મોસાળું લઈને
 આવ્યા તે વાત કુવરમાઈમે જાણી (૧૧) તેથી ડડપથી મળનાને
 માટે દોડી કે નણુદ ભરમમા બોલી કે બાપ દીકરીને આ ચું પ્રીત
 કે હાસી કરવા આવ્યો ? (૧૨) બાપદાદાની પેઢીને એમ લગાડી.
 સાથે સાંતુઓનું ચું કામ હતું ? શું એકલા મળના જાઓ છો ?

એવા આપ કરતા આપ ન હોય તો સારું ! (૧૭) આવો મહેણાને
બોલ સાભળીને કુવરમાઈ પાછી વળી, ને કહેવા લાગી કે, હે નણ્ણ
એટલો અહાર શા માટે રાખો છો ? હે બેન પાગળથી સુ અથડા
છો ? (૧૪) જેનો આપ પૈસાવાળો હશે તેની દીકરીને ઘણો લાભ
થશે કાલનો આપ લખેશ્રી કહેનાય તો તે મારે શુ કામનો ? (૧૫)
ગરીબ આપ મારે ધેર આવ્યો તો તેનું એક કાપડું મોનાના મેઝ
ખરોદર છે તમારી મરજીમા આવે તેમ બોલો પણ મારે મન એ
ઘણું જીવજો (૧૬)

પાઠ ૪૭.	વતર=અખત મજૂરી	આવેશ=કોષ
વર્તણુક=ચાલવનગી	મીઠું મરચુ લબરાવીને=	અસર=લાગણી
પ્રમુખપદ-સભાના કેપ	વાન વધારીને	ટટાર-થપા=અમલ
રીની જગા	સુગંધ=સારીનાસ, ખુશબો	સ્થિતિમા આવ્યા
હજુર=આગળ	દુર્ગંધ=નફારી વાસ	આરોગ્ય=ન દુરસ્ત
રજુ=મોજુ, હાજર	ધોર=મિહામણી	બતમહેનત=શરીરની
પરવડની=અનુક્રમ	ગાડપણુ=ગાડાપણ	મહેનત
આવતી	પોપણુ=ચુજરાન	નિલાવ=ગુજરા
તરફી=મહેનત	નભીએ=ટકીએ	

સવાલ—હાથ પગ, જીભ, દાંત, નાક, કાન એ દરેક શુ શુ
કામ કરે છે તે કહો પેટ શુ કામ કરે છે તે કહો નગજ શુ કામ
કરે છે ? બધા અવયવોએ કામ કરવું બધ કીધું તેથી શુ પરિણામ
આવ્યું ? આપણને એક ખીજાની મદદની જરૂર છે તે દાખતો
આપી સમજાવો (જુઓ પાઠ ૬૦) **સાર—**આ દુનિયાનો આધાર
એક ખીજાની મદદ પર રહેતો છે

પાઠ ૪૮.

દેવવાડા=દેવળવાડા,
 વ્યાખ્ય પર્વત ઉપરના
 દહેરાનો ભાગ
 પ્રેમ=આસ્થા, શ્રદ્ધા
 કુભારીઆ=એ આરાનુર
 પર્વત ઉપર છે
 પાલિતાણા=કાઠિઆવા
 ડમાં રોતુએ પર્વત
 પાસે શહેર છે
 ગિરનાર=કાઠિઆવાડમાં
 મોટા પર્વત છે
 રણિઆમણા=સુદર
 જૈન=શ્રાવક
 પરધર્મ=ખીજો ધર્મ
 બાધણી=બાધકામ
 નકશી=કોનરકામ,
 કોતરણી
 સુગમ=સહેલું, નુતર
 માધલિ=પોણો ગાઉ
 વાહનો=ગાડી, ઘોડા
 વગેરે બેસવાના સાધનો
 ડાવણી=લસકરનો મુકામ

રમણપુ=સુદર
 આરસપહાણુ=સ ગેમર
 મર, એક જાતનો
 ચળકનો પત્થર
 અણુહીલવાડ=પાટણુ, એ
 સરસ્વતી નદીને કાંઠે
 રાજધાનીતુ શહેર
 હવુ, (એ વનરાજ
 ચાવડાએ ધ સ
 ૭૪૬માં અણુહીલ
 ભરવાડના નામથી
 વસાવ્યું હવુ)
 શિખર=ટોચ
 આદિનાથ=જૈન ધર્મ
 સ્થાપનાર પહેલા
 તીર્થકર
 કાબેલ=હોશિયાર
 કોતરણી=કોતરકામ,
 નકશી
 રોજ=એક દિવસનો
 પગાર
 શોભા=દેખાવ
 દેરાણી=દીયરની વહુ

જોડાણી=જોડની વહુ
 વરના મોટાભાઈની વહુ
 પ્યાનબે એ=મોહ ૧૧
 અગ્નયન કરે
 ગભારો=દેવળના જો
 ધુમટનાળા ભાગમાં
 મૂર્તિ હોય છે તે
 દેરાસર=દેહર
 બારીક=ઝીણા
 ખીણુ=ગપ
 સલા મડપ=દહેરામાનો
 વિશાળ ભાગ
 નેમિનાથ=જૈન ધર્મના
 રરમાં તીર્થકર
 વિસ્મય=અગ્નયન,
 નનાઈ
 નિજી=જીવ વગરની
 પ્રનીણુ=હોશિયાર
 રાણુકપુર=એ રજપૂત
 સ્તાનમાં છે

સવાલ—ક્યા લોકોને ધર્મ પર આસ્થા ધણી હોય છે ? ક્યા

લોકો ધર્મના કામમાં પુણ્ય પૈસા ખરચે છે ? જૈન લોકોના જોવા લાયક દહેરા કયા છે ? આશુ જવુ હોય તો શી રીતે જવાય ? રાણકપુર કયા છે ? વિમળશા, તેજપાળ, વરતુપાળને ઝોળખાવો એમણે કયા દહેરા બાખ્યા ? સરસ દહેરા કયા છે ? આદિનાથ અને નેમિનાથ કોણ ? કંથુ કોતરકામ બહુ વખાણવા લાયક છે ? જેઓએ એ દહેરા જોયા છે તેઓ આ દેશ માટે શુ અભિપ્રાય આપે છે ?

સાર—ધર્મના કાર્યો કરવા જેથી નામ અમર રહે

પાઠ ૪૯		
મહોં=મા	દિનરાત=દહાડો રાત	અનેક=બહુજાન
તન=શરીર	આરામ=વિશ્રાંતિ	કાપે=દૂર કરે, મટાડે
ભાન=શુદ્ધ, સમજ	શ્રમથી=મહેનતથી	સજ્યા=જનાવ્યા
પુરણુ=પુરેપુર	સુખ દીએ=સુખ આપે	પાવક=ગરમી, અગ્નિ
સમય=વખત	ભર=જોડાએ તેવી	ઇશ=પરમેશ્વર
પ્રથમે=પહેલા	આણી=લાવી	સત્ત=હકુમત
રમર=ચાદ કરે	મેવ મ ડળ=વાદળા	સદિવ=હ મેશા, સદા
કાર્યોં=કામે	નિયમિત=વખતસર	ઘાપી=એસાડી
ખાણણુ=પોષણ	વૃષ્ટિ=વરસાદ	સુખુદ્ધિ=સારી અકકલ
કાજ=કામ	સ તોપ=તૃપ્તિ	ન તિપ થ=નીતિનો માર્ગ
તેજસ્વી=પ્રકાશિત	હરખ=ખુશી	ભુલાવતા=નીસરાવતા
શક્તિ=ચ દ્ર	સૃષ્ટિ=દુનિયા	સ શય=શક
તિમિર=અધાર, અધકાર	પૃથ્વી=જમીન	મુજ=મારા
અમને=આકાશમાં	ધન=પૈસો	સદભકિત=ખરી ભકિત
	કઠિન=કપરા, અધરા	ચરણે=પગમાં
	કષ્ટ=દુ ખ	હર=સ તોપ પામી રહું

પાઠ ૪૯. ઈશ્વર પ્રાર્થના.

જ્યારે જિંદગી શરીરનું જ્ઞાન નહોતું, ત્યારે જીવો કે જીવો પુરેપુરી સભાળ લીધી, તેને સવારના પહોરમાં પહેલો યાદ કે, ૫મી દહાડાના બધા કામો કરે (૧) એ હ મેં તો હેતથી પ્રાણીઓનું પોષણ કરે છે, પ્રકાશવાળા સુરજ અને ચંદ્રમા હ મેં તો પ્રકાશતા રહે છે, તે જીવને જીવન રાક્ષિત વધારે આપે છે (૨) એ આકાશમા રાત દિવસ ફરીને અધાર મટાડે છે, ત્યાં તેને આરામ ખીલડુવ નથી, દહાડાની ધણી મહેનતથી પ્રાણી થાક્યો ત્યારે આખી રાત સુખ આપે એની સારી હિંધ આણી (૩) જો આ વરસાદના વાદળા વખતસર વરસે છે, તેથી દુનિયા સતોષથી આનંદમા પ્રલાય છે, જમીનમાંથી ધન અને વનસ્પતિમાંથી અનાજ આપે છે અને તે જીવોના ધણા દુઃખ મટાડે છે (૪) પરમેશ્વરે ૪૨૧ પાણી અને અગ્નિ એ દેના મનાવ્યા છે ' એ ત્રણ જીવોનું હ મેં તો જીવન (જીવવાનો આવાન) છે, વળી એ ત્રણને માણસના ચાંદરી આપી છે અહા! પ્રાણીના સુખના સાધનની શી ગોઠવણ કરી છે! (૫) એહો પરમેશ્વર તે માણસને મન ને અકલ્પ આપી છે, તેથી બધા જીવોપર માણસની ધણી સત્તા રાખી છે, જે હ મેં તો એવું સારું પોષણ કરે છે, તેને વીસરીને ભજો નહિ તે પાપી માણસ છે (૬) પરમેશ્વર હું માગુ છું કે સારી બુદ્ધિ આપો અને નીતિને રસ્તે દોરવો, મને ભુલાવામાં નાખનાર બધા વહેમો દૂર કરો, આરી ફરજ છે, એમ સમજીને હું બધા કામ સદ્ભક્તિથી કરું અને તમને પગે પડુ તો મને વિશ્રાંતિ મળે (૭)

પાઠ ૫૦.

પ્રસન્ન=સમર્થ, જોશવર,	પરદુ ખલ જન=પારકાનું	ઉદાર=મોટા મનનો
શસ્ત્રી	દુઃખ કાપનાર	જોડક=છેદ, એ કે ચાર
	સોખી=મોજ	લીટીની સરકૂત કવિતા

સ્મરણુશક્તિ=યાદદસ્તી	પ્રપચ=નરકટ	ડાગ=ખટી મજાખુત
કથાણી=પેદાશ, રળતર	શિરામણુ=નાસ્તો	લાકડી
મતલમ=સાર	હાસ=થાકીને વિશ્રાંતિ	ઉગામી=ઉડાવી
વડવા=માપદાદા	લેતી વખત ખોલે છે તે	પાહે=પાસે
ઉછીનુ=થોડી મુદતમાટે	રાજવહીનટ=રાજ	નીયા=ધનસાધ
ધીરેનુ	કારભાર	ફાડી=ફાંસી, શુભી
પુરાવો=સાખીતી	વેદકશાસ્ત્ર=વૈ- બનાવ	હાનિ=મગાડ, નુકસાન
બનાવટી=ખોટા	વાનુ પુસ્તક, રોગ	હાચે હાચુ=ખરેખર્
સ્વબંધ=દિગ, ચક્રિ	પારખવા ને તેનાઓસડ	કારે=ક્યારે
સાખીત=ખર્	કરવા સખધી પુસ્તક	અમૃત અરામર=ગુણુકારી

સવાલ—ભોજ રાગ કયા વશના ? એ વિક્રમ પડી થયા કે પહેલાં એના વખતમા ગુજરાતનો કયો રાગ હતો ? ભોજરાગ શાને માટે પ્રખ્યાત થઇ ગયો ? ભોજરાગ વિષે શુ કહેવામા આવે છે ? એની સલાના પડિતોએ શો પ્રપચ કર્યો ? એ પડિતોના માથાનો કાણુ મળ્યો ? તેણે શુ કીધુ ? રાગએ તેને ઢેટલુ ઇનામ આપ્યુ ? ભોજરાગ નગરચર્યા બોવા કેમ નીકળતો હતો ? ભોજરાગ શાથી ખૂશ થયા ?

જવાબ—(૧) દરેક માણુસે વિદ્વાનને માન આપતુ (૨) ગરીબોના ઉપર દયા રાખવી,

પાઠ ૫૧.

તાણુ=તમાશ	ધમણુ=વાકુ કવાનોસથે	નતે નીરોગી
ભિનાશ=ભેજ	નર્પા=નીરોગી, રોગ	વાઠકાપતુ=નસ્તરનું
પુરાણી=પુરાણુ	વખરના	ગુણુદોષ=દાવદામેરફાયદા
કારીગર=કામ કરનાર	પહેલુ સુખ તે નતે	ઔપચ=ઓસડ, દવા
	નર્પા=પહેલુ સુખ તે	ખતીજ=ખણુમાંથી

ખોદી કાઢેલો પદાર્થ	છે તે ખનીજ પદાર્થ	સદ્ગુહસ્થ=સારો માણુ
(જે પદાર્થ ભોવપરથી	કહેવાય છે)	તરીકે=માફક, પેઠે
ખોદી કઢવામાં આવે	ખગ્નનો=ભડાર	આપાદ=સુખી

સંવાદ—ગામ વસાવવામાં કોની કોની જરૂર પડે ? ગામમાં કોની જરૂર પડે છે ?

પાઠ ૫૨.	રૂપવાન=ખૂબ સુરત	માનુ=માગણી
નામાકિત=પ્રખ્યાત	માછી=માછતા પકડવાને	ગ બીર=ધણી ભારે
હસ્તિનાપુર=એ દિહીની	તથા વહાણુ હકારવાનો	ભયાનક=પાણી ન શકાય
પાસે હતુ	ધ ધો કરનાર	અભયારી=કુ તારા તિવી
પેઠી=ઓલાદ, વંશ	કાતિ=ખૂબ સુરતી	રહેવાનુ ત્રત પાળનાર
સ્વાર્થ=પોતાની મનતઅ	પાડવ=પાડુ રાગના	કોલ=વચન
ત્યાગ=છોડવુ તે	છોકરા	કૌરવ=કુરુસગ્નના કુળમાં
ભય કર=પળાય નહિ	ચોળનગધા=સત્યનતી,	ઉત્પન્ન થએલા
એવી, સખન	વ્યાસની માતા	ધ્રુતરાષ્ટ્રના છોકરા
પ્રતિજ્ઞા=આધા, પણુ	ઉત્ક્રા=આતુરતા	

સંવાદ—કન્તિનાપુર કયા હતું ? હરિનાપુરમાં કોની ગાદી હતી ? શતનુ રાગનુ ધગ્ન કોની સાથે થયુ હતુ ? તેને કટના છોકરા થયા હતા ? બધા જીવતા હતા ? સૌથી નાના છોકરાનુ નામ શુ ? પાઠગથી તેનુ નામ શુ પડયુ અને શા કારણથી ? શનુ રાગ દિન પર દિન કેમ સુકાવા લાગ્યા ? બીજે પિતાને માટે કેરી પ્રતિજ્ઞા લીધી ?

જ્વાર—મામાપત્ની મરજી સાચવવાને ગમે તેટલુ દુખ પડે તે સહન કરવુ

પાઠ ૫૩.	લોકોનો દેશ	ધરલામી=મુસલમાની
સોમનાથ=પ્રભાસપાટણ	ગીઝની=અફઘાનિસ્તા	વેરાન=ઉજડ
અફઘાનિસ્તાન=અફઘાન	નનુ મુખ્ય શહેર	પ્રવ્ય=પૈશા

મદિર=દેવળ	જમાબુ=એકઠું કુતું	કપર=પ્રાર
રતન=હીરા, મોતી, માણેક	કય કરી=મુકામ ઉઠાવ્યો	વિસારે પડ્યા=ભૂલી ગયા
વગેરે કીમતી જવાહીર	રણુ=ગેતીનું મેદાન	આગ્રા=જમના નદી પર
નટ=નાચ કરનાર	જગી=નોપતી બારી	શહેર છે
નૃત્ય=નાચ	તાકાત=મળ, બેર	ચાલુક્ય=સોલંકી
ખ્યાતિ=કીર્તિ, નામના	મરણીઆ=મરવાની	અઘાધિ=આજ પણ
ખડન કરવું=માગવું	દરકાર વગરના	હમણા મુઘી
પગખા=પાચ નદી	ખુનરેજ=કતલ	પણુ=આધા
વચ્ચેનો પ્રદેશ	નામના=ખ્યાતિ કીર્તિ	

સવાલ—મહમદ ગીજની કયાનો પાદશાહ ? તેણે હિંદ પર કેટલી સ્વારી કરી ? આગી કરનાનો મુખ્ય ઠરાનો શું હતો ? મોમનાથ મહાદેવનું વર્ણન કરો. મહમદ કયા થઈ સેમનાથ આવ્યો ? તેણે શું કીધું ? પૈસા ન લેતા મહમુદે મુતિ શા માટે લાગી ? મુતિના કકડા તથા કમાડનું શું કીધું ? સોમનાથનું દહેર કયા રાજાએ સમરાવ્યું ?

પાઠ ૫૪.

સુરત=તાપી નદીને ડાબે	ઇલાકાનો પશ્ચિમ કિનારો	વહાણને બેરવીને સળ
કાંઠે આવેનું શહેર	સત્તા=હકુમત	ગાવી મુજવાને આકડી
પ્રસિદ્ધ=મણીતું	જહાગીર=અકબરનો	ઓ હોય એવું વહાણ
મુખ્ય=મોટું	છોકરો	સ્થિતિ=હાલત
ખુદ=પોતાનો	સત્કાર=આદરમાન	કાલકરાર=ઓપી
નામીયુ=પ્રખ્યાત	કાફો=ટોળું	કાઠી=માલ ભરવાની
ખાફ=વહાણ લગાર	દહતા=હિંમત	મોટી વખાર
વાની જગો	અગિનૌકા=ઝટ સળગી	બીજ=મૂળ, શરૂઆત
મલખાર કાઠો=મદ્રાસ	ઊંઠે એવા પદાર્થ ભરેલા	સર્વત્ર=સઘળે, બધે
	હોય અને દુશ્મનના	મથક=મુખ્ય ઠેકાણું

વલદા=ડા હોલાડ	સ્થાપનાર	ચઢતી કળા આખાદી
દેશના રહેવાસી	અદુકની ગોળી = જરા	અરસામા=મરમિઆનમા
શિવાજી-નરાદી વશનો	નિશાની=એધાણી	

સવાલ—સુરત કા નદીપર છે ? એ શહેરમા ધણે રોજગાર ચલાવવ ને કમ કમ યુરોપી પ્રજા આવી હતી ? સુરતમા કમ પ્રજા પહેલ વડેલી આવી હતી ? સુરતમા અંગ્રેજોને કાણે હરકત કરી ? શુ હરકત કરી ? સુહાળી આગળ કાને કાની સાથે લડાઈ થઈ હતી ? અંગ્રેજોને સુરતમા કાઠી બાધવાની રજા કાણે અપાવી ? કયા સનમા અંગ્રેજોએ કાઠી બાધી ? (મ સ ૧૬૧૨) અંગ્રેજ સત્તાનુ બીજ ક્યારથી રોપાયું ? અંગ્રેજોની કાઠી હાલ છે કે નહિ ? શિવાજીએ સુરત કયા સનમા જૂટયું ? અંગ્રેજોએ પોતાનુ મથક શા ઢારણથી બદલ્યું ? પછી મથક કયા કાધું ?

પાઠ પપ.

શિર=માથુ	ઉજવળ=સદેદ	કાલ=કાચલ
કાટે=કાકે	એપતો=સોભતો	કાયર=માયલો
રૂઢ=ખોપરી	જમો=જુનતો અજરખો	સાર=સારી
વૃષભ=બળદ	કાળ=જલગ	રતણી=રક્ષણ કરનાર
વીણુ=વગર	મૃગ=હરણુ	તાડણી=જીવાન રૂઠી
મૂપાળ=રાજા	શ્વાન=કુતરો	પઢતો=ભણતો
નેહ=રનેહ, હેત	મુગ્ધાણુ=સારા મળણીતા	પૂર્યો=ગોષ્યો
દાખવે=જીવે	ગુફાચાર્ય=દેવના ગુરુ	મંડુરો=મધુર રાગનો
ચક્ર=ચક્રકર	હરનિશ્ચ=હ મેરા, નિત્ય	વાચા=વેણુ, રામદ
ગળ્યો=ઢાક્યો	રે=રહે	વીર=ભાઈ
પરવરે=ચાલે	મેડક=દેડકો	કામની=સ્ત્રી
	નિર્મળ=કમળેર	કાર=પોપટ

ચરણ=પગ

સાથે=પડકારો

નાખો=લાખો માણસથી

સઉકો=મધા

વિચરે=ગમ્ય

વસમી=અપરી

વાટ=ગતો

પાઠ ૫૫ ઉખાણા,

(પ્રશ્ન) જેના મથાપર ગગાણ રહે છે, જેની ડોકમા ખે પરીતી માળા છે, તો કહો કે મહાદેવ વગર કયો રાત્ર મળવું નાહન કે જે (૧) (જવાબ) હમેશા પ્યારથી જોવું તે એક ભરે છે તે બીજો ખાતી કરે છે, જે ચક્ર દરગેજ કરું જણાય છે તે (૧) (પ્રશ્ન) એક પુષ્પે બીજ પુરુષને દાકયો તેથી જેને મડ્યો છે તેનું શરીર સાર દેખાય છે તે ઘણા ઉત્તમ માણસ છે તે તને મારા માણસ સમજો કે એ શું છે? (૨) (જવાબ) જે પા મગર ચાલે છે પુરુષો તેના પર મહુ હેત રાખે છે, સદેદ શરીર શોભતો તેને જાનો કહીએ (૨) (પ્રશ્ન) ઇલગ મારે છે, પણ હમણુ નથી, તેમ મસલો પણ નથી, અને કુતરો પણ નથી તેમજ મો હયુ છે પણ મોર નથી હે સારા જાણીતા માણસ સમજો કે એ નુ છે? (૩) (જવાબ) મુઠાચાચનું વાહન છે જે હમેશા પાણીમાં રહે છે હમ નથી, તોપણ ઘણ બોલે છે ને દેડકો કહેવાય છે (૩) (પ્રશ્ન) સ્ત્રી છે પણ કમજોર નથી, કાળી છે પણ કાયમ નથી, દ મા રહે છે પણ નાગણી નથી, તો એનો જવાબ કહે? (૪) (જવાબ) બાયલાના હાથમાં શોભે નહિ અને બહાદુરને મન તે સારી છે, મળી તે આ વેષ શરીરનું રણુક્ષ કરનાર છે હે જીનાન સ્ત્રી તે તરનાર છે (૪) (પ્રશ્ન) ભણે છે પણ વિદ્વાન નથી, નેને ગોધ્યો છે પણ મોગ નથી, ડાહ્યા માણસ હોય તો સમજો કે તે મીઠું બોલે છે પણ મોર નથી ત્યારે એ શું હશે? (૫) (જવાબ) પક્ષીની જાતમાં પવિત્ર છે, ભાઈ

શ્રદ્ધ ઓલે છે, તે જગલનો રહેવામી છે ને જમલમા પેદ થાય છે, હે જા તો તે પોપટ છે (પ) (પ્રાન) ચાવે છે પણ પગ નથી, લાખ માણસથી પણ પકડાયલો રહે નહિ બધા તેને આખે જીએ છે તો એ શુ (૬) (જનાળ), તે ગગન તરફ જાય છે, ધરમા રહે તો ગમરામણ થાય છે, તે અધરે રસતે જાય છે માણસો તેને પુમાડો સમજાએ (૬)

પાંડ પડ.	શરણાગત=આશરે	વિપુટો=જીરો
પર્વ-પહના	આવેલા	ખાતર=માટે
અધ્યાત્મ=વિધ્ય ને	ચન=હોમ	પિરોધ=તકરાર
હિમાનગતી વચ્ચેનો	પડખામા=પાસામા,	ધર્મશ=કુરજ જાણનાર
પ્રદેશ	ખાજીમા	ધર્મ=દેવોનો રાગ
યા=અથવા	કૂર=વાતકી	અખડ=આખુ, સાજી
રક્ષણ-મચાવ	ગૂતા=મચાવ	ધાધને=ઢોડીને
અસખ્ય=ગણી ન શકાય	આટાગ=ખોગડ	વટ=રાહ
એટલા, ગણજ	તોજ=મરામર	

સાર—જમરાએ નમળાનુ રક્ષણ કરવુ

પાંડ પડ.	સાફ=ચે ઢખી	ઠલા=તકામા
ઘડી વડ=નારવાર	અગણવ=દરીએ સમુદ્ર	કમી=ઓછી
ઉકળાટા=વામ	આળ્યા=નયા	ઉલગય=પાકે
ભારી=મહુ	રસ=નપુર મૂર	પીત=પીગો
અખ=સાદળા	યત્ર=અનાર, સારગી	મૂયાત્ત=મૂયનુ આથ
સકળ=મધા	વગેરે	ઉજળુ=સકદ [મવુ તે
આળા=ચિત, લક્ષણ	રૂપાળા=સાગ	નૈઋત્ય=દક્ષિણ અને
ચક્ષી=ચક્ષી	અધિક=વધારે	પત્રિમ વચ્ચેનો ખુણે,
ખગ=મગલો	વટ=ધટા	શીતળા=ઠડા, શીતળ

વસત ઋતુનાં લક્ષણ. સમજૂતી:—

તડકા અને શીંગો ધડીએ ધડીએ બદલાય છે, નાપથી જીવેને ધણો વામ થાય છે, વણા કાળા વાદળા આમ તેમ દોડતા દેખાય છે, તેથી બધા માણસો ડહે છે કે એ વરસાદના ચિહ્ન થાય છે (૧) ચકલી ધૂળમા ફડફડ પાંખો ફડકાવે છે, બગના પોતાની પાખ બરોબર ફેલાવીને બેને છે, પક્ષીઓ દરીઓ કાઢેથી આવના જોયા, તેથી બધા • (૨) રાત દિવસ શીનળ પવન ફરફર આવે, ઝાડો ખરરર થરરર રાખે હાલતા જણાય, વાજિત્રમા બહુ સારા મંત્ર મર આવે છે, તેથી બધા • (૩) હમેશ કરતા તો હસા પણી મેજાનાળી જણાય છે, ફૂલનાથી બહુ સારી વાસ નીકળીને આવે, આવે પટા વાગતા હોય એવા ખોટા અવાજ ચલણાય છે, તેથી બધા • (૪) હામા ગરમી ઓછી હોવાને લીધે ખાર ઓગળે છે, અને ઉધાઇ, કીડી, અને મટાડા બેરથી ઉભરાય છે, (ધણાજ પાકે છે) પક્ષીઓ માળા બાધવાની તપાસમા આમ તેમ ફરે, ઉડે તેથી બધા • (૫) શોભાયમાન ધનુષ જણાય છે અને સુરજ આથમતા પીંગો ભાસ થાય છે, ચંદ્રમાની આબુમાબુ ધણુ સફેદ ફડાળુ દેખાય છે ઇશ્વાન ખુણામા વણી વીજળી થાય છે, નૈઋત્ય ખુણામા ઠંડો પવન વાય છે (કારણ કે નૈઋત્ય ખુણામા દરીઓ છે) તેથી બધા • (૬)

પાઠ ૫૮.

સરેહિલ્લ=એ નામનો
ધલિકાબ
સતી=પતિવ્રત ધર્મ પાળ
નાર સ્ત્રી, પતિવ્રતા
સલવ=આશા

સપૂર્ણ=પુરેપુરી
આચરણ=ચાલચલન
અવસ્થા=હાલત
સલાહ=અનુમતિ, સમતિ
પ્રયાસ=મહેનત
નિગ્રા=ભાવ, આસ્થા

યાદગીરી=નામના, ડીતિ
દમદમા ભરેલી=ઠાઠ-
વાળી ભાનનાળી
સમ્યતા=સત્યકાંઈ
પ્રાયસ=જખમી
પરગણુ=રોપકારી

શુભ=કદર, વિ. શુ	હનતક=નામામા	ખેદ=દીવગીરી
ભાષા=નોતી	હઠરે=સરકારી જાહેર	ખિન્નાર=કેવ વો
મમતા=ચાહના માપા	નામુ	પૂજ્યભાવથો=પવિત્ર
મુનશી=મુસલમાનગિફત	પદ=પદવી	લાગણીથી

સવાન—મહારાણી ખિન્નારિઆએ કયાથી કયા સુધી કેટલા વગસ રાત્ર્ય કર્યું ? મહારાણીનો જન્મ કયા સનમા થયો હતો ? કેટલ વરસની ઉમરે કયા સમા ગાદીએ બેઠા હતા ? એમના પિતાજીનું નામ શું ? એમનું લગ્ન કેટલી જોડે થયું હતું ? મહારાણી કયા સનમા વિધવા થયા ? મહારાણી હિંદુસ્તાનની ભાષા જાણુતા હતા કે નહિ ? કપની કનેથી જાગ્યાર મહારાણીના હાથમા કયા સનમા આવ્યો ? ૧૮૮૭મા શું બતાવ બન્યો ? મહારાણીનું નામ હાલમા ગા માં આદ કરામા આવે છે

પાઠ પટ.

રક્ષ=રક્ષણ કર	રહ=શુભે થા	જાળુ=હ મેશ
દેવ=દેવર	કાળ=મોત, હાગ	ક્ષમ=સુખી ગિથિતિ
મહારાજન-પાંચમાન્યોજ	બધપાડ=બેસાડ	રાવ=રાગ
પ્રોત=વણા મોટા	હપ=કીનો, અદેખાલ	સદ્ અભિમાને=સારી
જયનત=જયનાળા	નનર=કસમ	ઉચી લાગણીથી
મસ=વધારે	અમધેર=અમારે ત્યા	પૂજ્ય=પવિત્ર
કીર્તિ=મોટાઇ	સપ=નિરાપ	પ્રત્યે=નરક
યશ=આનંદ	સધો=થાઓ	ધર=રાખ
લભાવ=વધાર, ફલાવ	કાળ=વખત	શક્તિમાન=જોરાવર
જગદીશ=પરમેશ્વર	ગજ=હ ગલો	રાજેશ્વર=રાજાઓના
વીખેરવા=છુટા પાડવા	હાન=પુણ્ય	ધણી
	શ્રેષ્ઠ=મોટા	નાથ=પરમેશ્વર

મહાજ્ઞાની=અક્ષયનો | તુલકાર=ક'યાણુ કરનારી | દીપ્ત=મન
ભાગર, ધણા જ્ઞાનવાળો | પાર=સુધી | પરીકાર=કયુત કર

પાઠ ૫૮ રાજગીત.

હે પરમેશ્વર તુ મોટા રાજનુ રક્ષણુ કર હે પરમેશ્વર તુ મોટા
રાજનુ રક્ષણુ કર હે મોટા રાજ તમે ધણા વરસ જીવને હે
પરમેશ્વર શહેનશાહનુ રક્ષણુ કર એમને ધણા કીર્તિવાન બનાવ
મોજમઝા, મોટાર્ધ અને આમર આપ, અને એમનુ ગજ્ય વણા
વરસ ચાલે તેમ કર હે પ મેશ્વર શહેનશાહનુ રક્ષણુ કર (૧) અરે
પરમેશ્વર ! હે જગતના ધણી તુ ઊઠ અને એના દુશ્મનને વીખેરી
નાખવા તૈયાર થા, અને તેમનુ મોત લાવ વેર અને કકાસ બધો
એસાડી દે સમજણુ અને કળા વવે એમ કર, અમારા ધરમા
નિરાત ને સપ થાઓ કે જેથી હ મેશા અમારૂં ભતુ થય (૨)
હે પરમેશ્વર તુ મોટા જ્યોજી રાજનર જોન, આમર અને સુખી
સ્થિતિની ટગલાખ ધ (વણીજ) બક્ષીસ કર ઝાગણુ કે ગરીમ અને
રાજ, સારી ઉચી જાગણીથી એમનુ રાજ્ય પૂજવા લાયક મણે છે,
અને જ્યા ત્યાના લોક એમના તરફ હેત મતાવે છે (૩) હે સર્વ
શક્તિમાન, રાજેશ્વર, મહાજ્ઞાની, પ્રભુ તુ એને તારી છાયામા રાખ
એની રૂવ કિનારાથી પશ્ચિમ કિનારા સુધી ક'યાણુકારક ધણી સ્તુતિ
થાયછે, વફાદારનો સપ કયુત કર, હે પરમેશ્વર શહેનશાહનુ રક્ષણુ કર (૪)

પાઠ ૬૦.

અસૌક=અદ્રશ્યમના દીક-	યદુ હતો તે પરથી એ	જેમા રણુછાડજીનુ
રાનો દીકરો	નામ પડયુ છે	દહેર છે
નદવડુળ=યદુકુળ, એ	દારકા=કાઠિઅ વાડના	યુનાન દેશ=યુગેપખડ
કુળનો મૂળ સ્થાપનાર	વાયવ્ય ખુણામા માય	ની દક્ષિણમા દેશ છે
	કવાડના તાબાનુ શહેરછે	તે, ગ્રીમ

૪ સ પૂર્વે=૪વી સન	યો હોય તે	લાડી=વહુ
પહેલા	ત્રિપિ=લખેવી ભાષા	લકા=સિહવદ્વીપ, હિંદુ-
નિરાશર=આધાર વગર	મુખ્યત્વે=પાણી કરીને	સ્તાનની દક્ષિણમાં ખેટ
ના, ગરીબ	હિસ=હત્યા ખુન	છે તે
વાખાના=હે ગિપનાલો	શ્રમણો=સાધુઓ	સગમ=નાની નદી મોટી
ધોરી=સરીયામ	ઉડાકે=ખર્યાણુ	નદીને જે જગાએ મળે
ચોતરા=ચતુરા	હિત=ભય, કટ્યાણુ	તે જગો
આશ્રય=મદદ, ઉત્તેજન	મત=એકદો ધર્મ માર્ગ	પૌત્ર=છોકરાનો છોકરો
સ્થભો=થાભના	આશ્રય=અળાત્કાર, દમાણુ	પુરાણુ=હિંદુઓના એ
મૂળતરવો=જે મુદા કે	વૃત્તાત=હડીકત	નામના જીના ગ્રંથો
સિદ્ધતિપદ ધર્મ રચા		

સવાલ—મોક્ષધર્મને કયા રાજાએ આશ્રય આપ્યો હતો ?
 ચંદ્રગુપ્ત અને અશોક કયા વંશના ? તેમની રાજધાની ક્યાં હતી ?
 અશોકે પોતાની ગૈયતના ભલાને માટે શુ શુ યોજના કરી ? ગીર
 નારના લખમાં શુ લખેલું છે ? લકાની લાડી અને યોનાનો વર એ
 કહેવત શા ઉપરથી પડી ?

પાઠ ૬૧.	ણુ, ખરા ખોટા વખાણુ	દહાડાનાળી
વશજે=વ નામાં જન્મેલા	કરનાર	સમય વિચારીને=સમય
ખડેત=આગી પડેલી	પટાવનો=રાજના મુખ્ય	સૂચકતા વાપરીને
ધમારતો	સરદારો	નિર્ભય=ખીક વગર
ગુજ રરટ=ગુજરાત	કનલ=કાપાકાપી	રણભૂમિ=લડાઈનીજગો,
નીડર=ખીએ નહિ એવો,	પડાવ=મુકામ	રણક્ષેત્ર
હિ મતવાન	મરણીઆ થઇ=યાહોમ	યાહોમ કરીને=મરણીઆ
વચની=ખોલેલુ પાળનાર	કરી, ઝપતાવી	થઇને
ભાટ=એક જાનના પ્રાણ	ગર્ભવતી=એ જીવવાળી,	ઝંઝાને=જીવ સાથી લડીને

સવાલ—અશોકના પછી કેટલે વરસે મૌર્ય વંશના રાજાઓની સના ગ્રહી ત્યારપછી પરંપરી રાજાઓનો અમલ કેટલા વરસ રહ્યો ? તેમા કયા રાજાઓ બળવાન થયા ? ક્ષત્રપ પંત્રી ગુજરાત કયા વંશના રાજાઓના હાથમા આવ્યુ ? ગુપ્ત વંશ પછી કયો વંશ થયો ? વલ્લભી વંશની રાજધાનીનુ શહેર કયુ ? અને તે કયા હતુ ? વલ્લભી વંશ કેટલી વરસ ચાલ્યો ? વલ્લભી વંશનો નાશ શી રીતે થયો ? વલ્લભી રાજાઓ જાતના કોણુ હતા ? ગુજરાત નામ શા ઉપરથી પડ્યુ ? વલ્લભી વંશ પછી કયા વંશનુ રાજ થયુ ? તેની રાજધાની કયા નગરમા હતી ? જુનડ અને જયશિખર વચ્ચેની લડાઇનુ વર્ણન કરો રૂપસુદરી કોણુ ? રૂપસુદરીને જ ગલમાં કોણુ તેડી ગયુ અને શા માટે ?

પાઠં દર.	મરસ્વતી નદીને કો છે	કા તાલુકાનો તથા
નનરાજ=જયશિખરનો	ત્રાસ=ડર ધાક, કટાંગ	ઝાડિઆવાડનો કેટલોક
છોકરો	જુનાગઢ=ગીરનાર પન	ભાગ
દેખરેખ=નપાસ	તની પાન શહેર છે	સહસ્તલિંગ તળાવ=એ
મૂળરાજ=રાજાનો છોકરો	(હાલ એમાં બાબી	નામનુ પાટણમા
(એ મૂળ નક્ષત્રમા	વંશના મુસલમાન	તળાવ હતુ એનાપર
જન્મ્યો હતો)	રાજાનુ રાજ્ય છે)	હજાર મહાદેવની દહેરી
ત્રેબ્હ=સૌથી સારો	ખાલસા=જાન	હતી તેથી એવુ નામ
પુખ્ત ઉમર=સમજણી	સતી થવુ=ધણીના	પાડયુ હતુ
ઉમર, અટાર વગસની	મુડદા સાથે જીવતા	દતકયા=મોઢેથી ચલતી
ઉમર	બળી મરવુ	ખરી ખોટી વાત
કદાવર=ઉંચો ને ભરાઉ	આણુ=દુવાઈ, હુકમ	બાધ=હરકત
સામળો=કાળો	શૈવ=શિવને માનનારા	વૃત્તિ=ભાવ, ઇચ્છા
શ્રીરથળ=સિદ્ધપુર, એ	ભાલ=ધોળકા તથા ધેધુ	

સવાલ—વનગજ નામ શાથી પડ્યું ? વનરાજે પાતાના માનુ
રાજ્ય શી રીતે પાડું મેળવ્યું ? વનરાજે કેટલા રાજેર વસાવ્યું ? એ નામ
પડવાનું કારણ શું ? ચાવડા વશનો છેલ્લો રાજા કોણ અને તેને
કેટલા છોકરા હતા ? ચાવડા વશ પછી કયો વશ થયો ? એ વશના
પહેલા રાજાનું નામ શું ? એણે રાજ શી રીતે મેળવ્યું ? મૂળ
રાજા નામ શા ઉપરથી પડ્યું ? એની મા, બાપ તથા દાદાનું નામ
કહો. સોલકી વશ કયાથી કયા યુવી કેટના વરસ ચાલ્યો ? મોલકી
વશમ, કયો શ્રેષ્ઠ રાજા થયો ? સિદ્ધરાજના બાપનું તથા મનુ નામ
શું ? મીનળદેવીએ શું બધાવ્યું અને કયા તથા કયારે ? સિદ્ધરાજના
શરીરનું વર્ણન કરો બર્ષક કોણ ? સિદ્ધરાજે તેને શા માટે હરાવ્યો ?
બુનાગઢના રાજા સથે લડાઈ થવાનું કારણ શું ? એ લડાઈ કેટલા
વરસ ચાલી અને શું પરિણામ આવ્યું ? રાણકેરીની એળખાણ
આપો યશોવર્મા કયાનો રાજા તથા કયા વશનો ? માળવાના રાજા
સાથે કેટલા વરસ સુધી લડાઈ ચાલી અને તેનું પરિણામ શું આવ્યું ?
સિદ્ધરાજે કયા કયા રાજાને હરાવ્યા અને કયા કયા મુલક ખાવસા
કર્યા ? સિદ્ધરાજ નિર્દય હતો એ તમે શા ઉપરથી કહો છો. રૂદ્રમાળ
કયા છે તથા શું છે ? એ કોણે મધાવ્યું તથા કાણે પુર કરાવ્યું ?
શ્રીસ્થળનું બીજું નામ શું ? એવું નામ પાડવાનું કારણ શું ?
સિદ્ધરાજે કયા કયા બાધકોને કરાવ્યા ? સિદ્ધરાજ ભણેનો હતો કે નહિ ?
સિદ્ધરાજે કેટલા વરસ રાજ કર્યું ને કયા સનમા મરી ગયા ? તમે
શા ઉપરથી કહો છો કે અણહીનરાડની ગાદીપર સિદ્ધરાજ જેવો
રાજા થયો નથી ? એનો જન્મ કયા સનમા અને કયા થયો હતો ?
સાર—જર, જોર, અને જમીન એ ત્રણે કળ્યાના મૂળ છે મતલબ
કે એ ત્રણને માટેજ લડાઈઓ થાય છે

પાઠ ૬૩.	રાજાની	આદત=દુ ખ
ઉમરાવ=અમીર	બેગમ=માદરાહની સ્ત્રી	ઝપાઝપી=મારામારી
યોદ્ધો=તડવેયો	બાગલાણુ=નાશકની પામે	કાવ્ય=કવિતાનું પુસ્તક
અલાહીનીન=ખીલજી	કુગર છે	દુરાચરણી=ખરાબ
વસનો બીજો માદગાહ	દીપી=શોભી, ખીતી	સાલનો, દુગુણી
પાટનગર=રાજનગર,	અવટિત=અયોગ્ય	

સવાલ—વાઘેલા વસનો છે'યો રાજા કયો ? કરણુમેલા પામેથી કાણુ રાજા લીનું ને કયા સનમા ? કરણુની કંઈ રાણી ખૂબસુરત હતી ? ડાવાદેવી કોની બેગમ થઈ ? ડાવાદેવીની છોકરીનું નામ શું ? તે કોની સાથે પરણી ? કરણુનું મોત શી રીતે થયું ?

પાઠ ૬૪.	લટનાર	સુશોભિત=સારી શોભા
બડ=હુલસ, બળવો	કાસળ=મૂળ	યમાન
હડવૈયા=યોદ્ધા	સરહદ=સીમા, છેડો	વણુકાગે=વણુનાર
પત્રાત્તાપ=પરતાવો	છેનટની હં	ઉમદા=સરસ
અત કરણુ=મન, દીન	વસુલાત=મહેમુન	ઔરસ=મેળો
નાર કમ=ધાતકી કામ	બેશ=સારી, ઉમદા	ગોર=પાપી, કૂં
વાટપાકુ=રસ્તો રોડી	પ્રવાહ=વહેણ	

સવાલ—શુબરાતનો કયો સુમો સ્વતંત્ર થઈ ગયો ? તેણે પોતાનું નામ શું રાખ્યું ? મુજ્જરશાહના પુત્રનું નામ શું ? વસુલાત ઉત્તર વવાની રીત કાણુ બાધી ? અહમદશાહના વખતમા પ્રજા સુખી હતી કે નહિ ? અહમદશાહે જુ શહેર વસાવ્યું ? તેને હાલ શું કહે છે ? હાથમતી એ શું છે ? તેનો પ્રવાહ શા માટે બદલ્યો ? શહેરની દોલત તથા આબાદી વધારવાને શું પ્રયત્ન કર્યો ? અહમદશાહનો અમલ કયાથી કર્યા સુધી હતો ? અહમદશાહની કબર કયા છે ?

પાઠ ૬૫.

મોજીયો=આનદી

જનમ=મુસલમાની વશનું

નામ છે

એગડો=એ ગઢ જીતનાર

શીતુર=હુલડ, બડ

દાખ=કરન

શિરોહી=શુજનનની

ઉત્તરમા છે અહીંની

તલવાર વખણાય છે

જગત ભૃશિર=જગન

પોષ્ટ એ દારકા

પાસે છે

ચાચીઆ=દરીઆમ, નૃત

કરનાર

ખાલસા=જન

પ્રતાપ=કીર્તિ

મુસાફરખાના=ધર્મશાળા

એટ=શ્વ ખોદાર એ

દ્વારકાની પાસે છે

શ્રીમત=પેસાદાર

ફરોશ=આમાવાડી

અમળાધ=આમાવાડી

દા' = ભપકો, દખાઓ

વાજીવ=વાજા

ઉરતાદ=ગુરુ

સવાલ—મહમદશાહ બીજો ફોની સાથે પરખો હતો ? એગડો નામ શાથી પડ્યું ? કયા કયા એ ગઢ જીત્યા ? ફેટલા વરસની ઉમરે ગાદીએ બેઠો ? ગીરનારની પડોશમા કયું રાહેર વસાવ્યું ? કયા કયા રાજાઓને હરાવ્યા ? ૧૮૪૭મા શું બનાવ અન્યો ? દરીઆની લડાઈમા ડાને ફોને હરાવ્યા ? મહેમદાવાદ ફોણે વસાવ્યું ? ભમરીઓ કુવો કયા છે ? મહમદશાહને કયા દાટયો છે ? મહમુદ લોહાપયોગી શું કામો કર્યા ? મુસલમાન પાદશાહોમા સિદ્દરાજ જેવો કયો પાદશાહ થયો ?

પાઠ ૬૬.

સર=તાબે

લગામ=સના

હરતક=તામામા

વશ્વ=તાબે

અથાવી=પચાવી

કર=વેરો

દર=ભાવ

અલ્યા=બેટ કયા

ટખી શકાય=ટક્કર લઈ

શકાય

ખલાત=મહી નદીના

મુખ આગળ ગહેર

છે એમા મુસલમાની

રાજ્ય છે

ફતેહ=જીત

પડોશર=વિશ્વામિત્રના

ડાંગપર ગાયકવાડની

રાજધાનીનું રાહેર છે

હવાલે=તાબે

મગર=અહકારી

આપવાન=પોતાને હાથે

પોતાનો જીવ કાઢવો તે

અત=છેડો

સવાલ—મહામંદ અગડા પછી કયો પ્રખ્યાત પાદશાહ થઈ ગયો ? તેણે શું કીધું ? માહદુરશ્વાહ કયા મંત્ર મારા શત્રુને જીતી રાક્યો નહિ ? યતિમદખાન કેણે અને તેણે શું કીધું ? ગુજરાતનો છેલ્લો મુસલમાન પાદશાહ કેણે ? તેની પાસેથી ગુજરાત કાળે જીત્યું ?

પાઠ ૬૭.	નાળચુ=નળી	કરો=આકાશમાથી જે
આણુ=ગુજરાતની ઉત્તરમા પર્વત છે	ધુમસ=ધુમાડા જેની વરાળ, ઓસ	પાણીના બધાએવા કાકરા પડે છે તે
ધટા=મરાઠ	ગજ=ધાસનો ઢગને	આકળ=ઠડીના જોરથી
ચમકારા=ઝંખકાગ	ભિજી=ભિનાદ	હનામાતીવરાળનું પાણી
હું પડું=તાડાગનું ૪૨	બધાનું જય છે=હરી જય છે	થનું તે, ઓસ દાર
વાદળાં=આભના		

સવાલ—વરાળ, વાદળા, ધુમસ, આકળ અને વગસાદ એટલે શું તે સમજાવો આણુ કયા છે ? સવારે ધુમસ જેનું શું દેખાય છે ? ધુમસ અને ધુમાડામા ફરે શું ? પાણીની વરાળ રી રીતે થાય છે તે પ્રયોગ કરી બતાવો વરાળ કેટલી રીતે થઈ શકે છે ? પાણીવાળી બગા ગણાવો વાદળા શેના બને છે ?

પાઠ ૬૮.	લુગડું	સ્ટીમર
બેગા થયેલા=મળી	સપાટી=પદાર્થનો ઉપલો	ફેરો=આટો, ચક્કર
ગએલા	ભાગ	આરપાર=એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી
સદ=વહાણુના કુવા સાથે	આગમોટ=વરાળથી ચાલતું મોટું વહાણુ	
બાધેલું પવન ભરવાનું		

સવાલ—પૃથ્વીનો આકાર કેવો છે ? પૃથ્વી ગોળ છે તેના કારણે ગણાવો પૃથ્વીના ફરવાથી શું થાય છે ? પૃથ્વી ફરે છે કે સુરજ તે પ્રયોગથી સાબીત કરી બતાવો, પૃથ્વીનો એક ફેરો કેટલા વખતમા

પુરો થાય છે ? પૃથ્વી જે ધરી પર ફરે છે તે પરી કેટલા મૈવની હોવી જોઈએ ? પૃથ્વીને ખરેખરી ધરી છે ? આપણી આખે સુરજ ફરતો દેખાય છે તેનું કારણ શું ? છોકરાઓ ગોળાકારમા ફરે છે ત્યારે ધરો ફરે છે કે છોકરાઓ ફરે છે ?

પાઠ ૬૯.	સ્થિતિ=હાનત	વાર્ષિક=વરસની
અતરે=છેટે	ગતિ=ગળ	
ચોક્કસ=મુકરર	જોત=સળગતો કાકરો	

મવાલ—દહાડો ને રાત કોના ફગવાથી થાય છે ? પૃથ્વી કદ દિશામાથો કઈ દિશામા ફરે છે ? દહાડો ને રાત સરખા થયાનું કારણ શું ? વરસમા કેટલા દિવસ દહાડો ને રાત સરખા હોય છે અને તે દિવસ કયા ?

પાઠ ૭૦.	ફેરવે છે	ખગ્ગ=બોયપર પડે
અગામી=ધાણુ	નીદી=ઉખેડી	ધરે=ચોળે
કરાઈ=કપાસ, તુવેર	હંલી=ચાનું વરસાદ	તખોળ=પાન
વગેરેના સુકા છોડ	વળે છે=થાય છે	ધરે=પહેરે, ઓઢે
ખુપરા=સુકા ટાં	માફકસર=જોધતો	શાલ=ગેનનું ડીમતી
ઢાઢા=તીક	તીડ=ખેતરને નુકસાન	લુગડું
ઢાસ=પાણી જવાનો	કગનાર તપખિરીઆ	ફાટે=ચીગ પડે
માર્ગ, નીક	રગતું જીવડું	વટે=ઓછા થાય
ટેટી=ખડખડ	ધમાલ=ભીડ, ધાંધલ	લનીલાત=સારી રીતે
ખરીફ=ચોમાસામા	રવિપાક=શિઆળું પાક	જળ ઉડા જાન્ય=પાણી
વવાતાં ધાન્ય	કડમ=જીવારના સુકા	સુકાધને ઝોણુ થાય
વાવણી=રોપણી	સાદા	પામે=મળે, આવે
કરખી દે છે=રાપડી	સરકાર ધારો=મહેસુલ	ગુણવાન=દાયદારાળા,

ગુણુકારી	ખામુ=મગનુ	ચ પા=પીળા રગનુ
દોઢ-પાણી રી ટકી	દૂખારખ=દૂખી ગએલી	મુગ ધીદાર ફૂલ
નામ=લાગે	કિયારે=ખાલે	બલા=સારા
ચ દન=સુખડ, કેસર	મનાર=રાગનુ નામ છે	કુલાય=નોટા થાય, ખીપે
વગેરેને ધમીને લયકા	ખેતીકાર=ખેકુત	માટ=માટે
જેવુ બનાવે છે ને	ચ પેલી } એક જાતના	ચાખડીઓ=પાવડીઓ
નીઠા=મંડુર	જીય } મુગ ધીદાર	હિ ચોળા=હીચકા
પણતોલ=ધણોજ	જાય } સફેદ ફૂલ	ખાટ=ખાટલા

સવાલ—ઉનાળામા ખેડુતો શુ શુ કામ કરે છે ? ઉનાળામા ગામડાના લોકો શહેરમા શુ લાગે છે ? ચોમાસામા ખેડુતો શુ કામ કરે છે ? ખેડુતને મહેનતનુ ફળ કયાગે મળે છે અને કયારે મળતુ નથી ? શિયાળામા શુ કામ કરે છે ? શિયાળામા શુ શુ વેચવા આવે છે ?

કવિતાની સમજૂતી.

શિયાળામા ઠંડો પવન વાય છે ઝાડના પાદડા ખરી પડે છે અને બહુ પાકે છે, ગોળ થાય છે, કપાસ અને કઠોળ પાકે છે, લોકો શરીરે તેલ ચોળે છે, અને પાન ખાય છે (૧) શરીરે ડગના પહેરે છે, ને શાલ ઓઢે છે, ગરીમ માણસના પગ અને ગાત ફાટી જાય છે શિયાળામા દહાડો નાનો થાય છે અને રાત મોટી થાય છે અને શરીરમા સારી રીતે (સારો ખોરાક ખાવાથી) જોર આવે છે (૨) ઉનાળામા પાણી ઓડા જતા રહે છે (ઓઝા થાય છે) નદી અને સરોવરના પાણી પણ ઓઝા થાય છે સઘળી વનસ્પતિને નવા પાદડા આવે છે, અને સારા ગુણુવાળા કેસુડાના ફૂલ પણ થાય છે (૩) ઉનાળામા પાણીના કુડ, કુવારા ને આગ સારા લાગે છે ચદન અને વીજળી વહાલા લાગે છે, કારણ કે તેથી ઠંડક મળે છે. કાપલ મંડુર શબ્દ ખોલે છે,

અને તાપ ધણોજ પડે છે (૪) વરસાદની ઋતુ ધણી મઝાની લાગે છે દુનિયા પાણીમા ડૂબેલી દેખાય છે મતનય કે બેજ પાણી પાણી થઈ રહે છે લોકો મલાર રાગ ગાય છે ને ખેડુનો ખેતરમા વાનણી કરે છે (૫) ચપા, ચપેલી જીવ, નય અને ગુનાખના ફૂલ સારા ખીને છે ચોમાસામા સુખને માટે છત્રો, પાવડી, હીચકા ને ખાટલા હોય છે (૬)

પાઠ ૭૧.	નાશક અને ત્રયક=	શહેર છે (એમા પેશ
સત્તામતી=હથિઆર ન	નાશક જિલ્લામા ગોદા	વાની રાજધાની હતી
માવી સનામ આપવી તે	વરીના ચૂગ આગળ	પુનાના પાનવખણાય છે)
અધિકાર=ઓદો, સત્તા	એ શહેર છે	મડળ=સભા
ઉપરી=અમલદાર, અ	જળધોધ=પાણીનું જોસ	કાયદા=કાનુન ધાગ
ધિકારી	અથ ઉપરથી પડવું તે	મત્રા=પ્રધાન, વજીર
કમિશનર=પ્રાંતનો મુખ્ય	રોગિષ્ટ-રોગવાળી	મોટી અફાલન=લાઇકોટ
અધિકારી	વિભાગ=ભાગના ભાગ	ન્યાયાનીગો=ઇન્સાફ કર
ગવર્નર=ઇલાકાનો મુખ્ય	દેશીગજન્ય=દેશી ગજનો	નાર અમલદારો,
અધિકારી	મુતક	જડજો
માહી ઠી=સમજ	મહાઅગેશ્વર=મુઅઈ	ડિરેક્ટર=ઇલાકાનો ડેળ
રેત=પૂર	ઇલાકામા હવા ખાવા	વણી ખાતાનો વડો
સિંધુ=સિંધ પ્રાંતમા	નુ ઠેકાણુ છે	અધિકારી
મોટામા મોટા નદી છે તે	પુન=પુના જિલ્લામા	ખેશક=નક્કી
ભેજવાળી=શરદીવાળી	મુળામુઠા નદીપર	

સવાલ—મુઅઈ ઇલાકાના કેટલા ભાગ કરેલા છે અને તે કયા કયા ? એ દરેક ભાગના ઉપરીને શું કહે છે ? એ ચાર ભાગ સિવાય ખીજે કયો જીલ્લો વિભાગ છે ? તેના ઉપરીને શું કહે છે ? ગુજરાત

કયા વિભાજના આપ્યો? મુખ્ય ઇલાકામાં કયા કયા મોટા દેથી રાજ્ય છે? સૌથી મોટું કયું દેશી રાજ્ય છે? ઈનાકાનો ઉપરી કાણુ? તેની નીચાણુ કાણુ કરે છે તથા તે કેટલા વરસ સુધી એ ઓદ્ધાપર રહે છે? ગવર્નર સાહેબ શિયાળામાં, ઉનાળામાં, અને ચોનાસાસા કયા રહે છે? મુખ્ય ઇલાકાની રાજધાનીનું સહર કયું? ગવર્નરને મદદ કરવાને કેટલા મહળ છે અને તે દરેક મહળનું નામ શું? કયું મહળ મુખ્ય સરકારના નામથી ઓળખાય છે? કારભારી મહાલમાં કેટલા કારભારીઓ હોય છે? એ કારભારી મહળના હાથ નીચે કેટલા પ્રધાનો હોય છે? ન્યાયખાતાનો વહીવટ કાણુ ચલાવે છે? ડિપુટી એગ્રે શું? ઇલાકામાં કયા કયા ખાતા હોય છે અને દરેક ખાતાના ઉપરી અમલદારને શું કહે છે? તેઓ કોના તાબામાં હોય છે? મુખ્ય ઇલાકામાં કેટલા પ્રાંત છે અને તે કયા કયા?

પાટ ૭૨.	મિનારા=ભુરજ	તાર=તાનણા
હાથ આપ્યો=તાબામાં આપ્યો	રેલવે=મુખના સાવન	તણુ તાર=હુતગડિ, રસા
ઉતાર=મુસાફર	થાનક=સ્થાન કેડાણુ	ની ને કસમી વણુટ
કોટા=શાખા	ત્રિકોણાકાર=ત્રણ ખુના	ખેડા=નગડા, અશક્ત
મીલો=કાપડ વણુસાના કારખાના	નો વાટ	પાજરાપોળ=અશક્ત
કારખાના=કામ કરવાની મોટી જગા	પાર=નકાણુ આગખોટ	દોરોને રાખવાની જગા
ગીરદી=ભીડ	લગારનાની જગા,	સહિત=સાથે
લક્ષાધિપતિ=લાખો રૂપી આના ધણી	ન દર	દેવસ્થાન=નહે
	કરોડપતિ=કરોડ રૂપી	જાવણી=નમકરને રહે
	આના ધણી	વાની જગા
	હાણુ=જકાત	ગોરુ લસકર=મોસજરોનું
	વણુટ=વણુવાનું કામ	લમકર

કોળે=કચર	નિશાળ	જે માપ આવે તે,
કોળેજ=પંથાળા, ઉચુ	વિસ્તાર=ન માઇ પહો	ક્ષેત્રફળ
જાન આવવાની મોટી	ળાઇ ગણુતા જમીનનું	

સવાલ—મુઘઇ ખેટ અંગ્રેજ સરકારને ક્યારે અને કેવી રીત મળ્યો ? અંગ્રેજના હાથમા આયા પછી શુ સુધારા થયા ? મુઘઇનું વર્ણન કરો મુઘઇ નામ પડનાનું કારણ તથા તેનો અર્થ કહો મુઘડોનો આકાર કેવો છે ? એનો વિસ્તાર કેટલો છે ? કેટલા માણુનની હાન તી છે ? મુઘઇ ઈલાકામા પહેલા નમરુ બદર ક્યુ ? સિદ્ધસ્તાનમા વેપાર ? જગની બાબતમા ક્યુ શહેર ચઢિયાનું છે ? મુઘડો ઈલાકામા બીજા નમરુ શહેર કયું ? મુઘડોના કાના મોટા શહેરના નામ કહો અમદાવાદ કોળે વસાવ્યું અને કયા સત્રમા ? અમદાવાદની પડતી શા કાગણુરી થતી હતી ? ચહની ક્યારથી થઇ ? અમદાવાદ અમનથી શાને માટે ગ્રખ્યાત છે ? અમદાવાદને માટે નું કહેરાય છે ? અમદાવાદ નહેરમા જેવા નાયક જણાઓ કેના કઇ છે ? અમદાવાદ કઇ નદીને નાદ છે ? અમદાવાદ નું નામણુય છે ?

પાઠ ૭૩	જેમજેમ=કામેજામા	વર્ગમજાક=અમદાવાદ
નમુઘ=મ અ જિ ના	પાની=માવલ દેનો મળ	નિજામા શહેર છે
મા કમા છે	વજનગર=પોણીનું ગાળુ	(અહી મુતસર તળાવ
નવે=જાડાની તડકનો	પેડ=સહાગળૂમા દેશી	તેના નાયક છે)
ગ્તો	સત્રય છે , અહીની	ડીસા=એ પાવણપુર
ગર=નગીનું નામ છે એ	પાવડી વખણાય છે)	અંગનિસમા શહેર છે
રેવાદાદાના કુમરમાથી	પળે=સપાટો	વેપારી માર્ગ=માલ લઇ
નીકળી બહાનના અ	પોરબદર=સુદામાપુરી	જવા લાવવાને રસ્તો
ખાતને મળે છે	(કાઠિઆવાડમાં છે)	કાફો=જાદ્યો, ટોળુ

અગદ=પાનણુપુર એવ- | નગરપારકર=સિંધની | જિલ્લાનો તાનુકા છે
નિસિમા છે | દક્ષિણમાં ચરપારકર |

સવાલ—જાણુસરથી પાલેજ સી રીતે જવાય ? પાલેજથી સુરન ગી
ગીને જવાય ને વચ્ચે કયા કયા ગ્રામો આવે ? સુ તથી પ્રવ નરક
કઈ રેલવે જાય છે અને તે ક્યાં સુધી જાય છે ? મુસ્તથી મુમખ જાનુ
કાય તો કઈ રેલવેમાં બેસવું પડે ? રસ્તે કયા કયા સ્ટેશનો આવે ?
મસ્તથી નાગ-કેટને રસ્તે જઈ ગકાય ? આગગાડીમાં જવાન સાડ
પગ રસ્તે જવાનું સાડ ? પગ રસ્તે જતા ચુ શુ હરકતો પડી ?
મુખથી દ્વારગ શી રીતે જવાય ? દ્વારકાથી પોરમદર કેટલી ગીને
જાય ? પોરમદરનું બીજું નામ શું ? પોરમદરથી જાણુસર તેઓ
કયે રસ્તે આવ્યા હશે ? આગગાડી અને આગમો નહોતી ત્યાં
ગજરાતનો વેપાર સિંધ સાથે કેવી રીતે ચલતો ?

પાઠ ૭૪.

જાણુસર=થોડી	આપવા તે	આગાદ=ચઢિઆનું
મગી=મગ	સ્વતંત્રપાણુ=આપ અ	બનમુન=જેનો ત્નેડા
પ્રવા=રજપુતની જાત	ખત્યારી	નહિ હેય તેરી, કિતન
પ્રવાણુ=રજપુતની જાત	રમાગી=રમનું કમ	પ્રે=કેતમ
પ્રવાણુ=નાના રાજાએ	સગડ=મીમાડો, છેવટ	પગવા=બનો પગ
મોટા ગમ્મને ડોપીયા	ની હદ	બુરતે=મિનારા
	ધાક=કરપ દામ	હડી ની ક=કાયમ કે

મવાલ—આપાનેર શું છે તથા કયા છે ? હાનમાં ત્યાં કા નોકો ની
વસ્તી છે ? આપાનેર કોણે કયા મૈક મા તથા કોના નખનમાં વમાવ્યું ?
૧૨ મા મૈકામાં કોનું રાજ હતું ? ઇ સ ૧૪૧૮-૧૪૫૦-૧૪૮૪ મા
શું બનાવ બન્યા ? આપાનેર મહમદ બેગડાએ કયા સતમાં હતું ?
૧૯૦૩માં શું બનાવ બન્યો ? આપાનેર અંગ્રેજના હાથમાં આવ્યા

પછી આપાદ કેમ થઈ શકે નહિ ? આપાનેરમા જોવા લાગક શુ છે ? આપાનેરના કિલ્લાનુ ખ્યાન કરો પાવામહાપર કોનુ દહેર છે ? પાવામહાને લોકો શુ કહે છે અને એમ કહેવાનુ શુ ?

ભાગ ત્રીજો.

પાઠ ૭૫	સ્થિતિ=હાનન	સ કાચીએ=મરાનર
ગરમી=ગરમ વસ્તુને અ	જલાજલ=છેડમાથા નુની	ગોરનીએ
હડવાથી ને લાગણી	ઉપસીન=કુતીને	પ્રમરી=ફેનાઈ
પેદા થાય છે તે	નન=નકર	પાટોપાટ=એક છેડાથી
અપકા=ડામ	પ્રન ડી=રેના ચાને એવુ	ખીખન ડેડા મુધી
ઝઝેલા=જોવા	ખ ખેરીએ=રાખ દૂર	કૂને=કદ વગે
વજન=તોન	કરીએ	

સવાલ—ગરમી એ નુ છે તે સમજાવો ગરમી કેટલી જાતની છે ? ગરમીથી પદાર્થનુ નજન મ વધનુ નથી ? પદાર્થને ગરમી આપનાથી શી માનવમા ફેરફાર થાય છે ? અને તે ફેર થવાનુ કારણ પ્રયોગથી બતાવો નત અને પ્રવાહી પદાર્થને ગરમી આપનાથી તેમની મિથિતિમા શુ શુ ફેર થાય છે ? ગરમી જેમા જનની પ્રચી જાય છે ?

પાઠ ૭૬	રનપ=નોતાનુ નપ,	સાલદુપકા=સાલ વગેરે
સકોચાય=ક નાનુ થાય ખખ ખપ		દુકાણુ=સહેજ ગરમ
વાટ=ડાપ નો ગોળ	સાક=વહેમ, મુનનાણુ	મુઠાખને=સરખામણી,
લોહાનો પાટો	લરેલા નિચાર	બરોબરી
સજ્જડ=મજામુત	ડાળી=જાળી	
હાકણુ=ગકણ	કસો=કેસો	

સવાલ—હડી એ શું છે તે સમજાવો. હડીથી પદાર્થની સ્થિતિમાં ફેરફાર થાય છે તે પ્રયોગથી સાબીત કરો. પ્રવાહી અને વાયુરૂપી પદાર્થોને હડીની શી અસર થાય છે ? પર્વત ઉપરથી ઉતરનારને ગરમી અને ચઢનારને હડી લાગવાનું કારણ શું ? દુકાળા પાખાને એક વખત આપણે ગરમ અને બીજી વખત ઠંડુ સા માટે કહીએ છીએ, તેનું કારણ પ્રયોગથી સાબીત કરી બતાવો.

પાઠ ૭૭.

કાગળો=મોમા માય

તેટલુ પાણી

કુટડો=એકે શ્વામે

પિલાય તેટલું

ખટુમકુ=સહેજ ખાટું

તુર=તુરાશ પડતું

થૂ થૂ=થૂક થૂક

બનાવટી=બનાવેલા

ગોરમી=ગોરાકું માટી

બધક=માધો કરના?

મજાબુતી=નાકાત, ભેર

કાકડો=ગળામા બહારની

બાબુએ દેખાતો મૂંઠો

(એ મૂંઠો નાના છોક

રામા દેખાતો નથી

મોટા માણસમા દેખા

ય છે)

અગાળુ=દાનના પીડિયા

પુલવેલી=પકવેલી

આદી=કાલા, ચણ

દાહ=અગન

ગચતકા=ઓડકાર

કિનટી=વામી, ઓઠારી

કોકીનુ=થોડું હુકાણું

મહીસાગર=મહી નદી

ખદખદ=ખદખદ થાય

ચકતુ=ખરેજો ગોળાકાર

સવાલ—ફટકડી કેવો પદાર્થ કહેવાય ? આપણા દેશમા ફટકડી કયા થતી હતી ? ફટકડીનો ઉપયોગ ગણાવો. ફટકડીને શી રીતે પુલવના કરો ? ફટકડી હુલાવતી વખત ખદખદ છે તેનું કારણ શું ?

પાઠ ૭૮.

સીસુ=મેલા ભુરા રંગની

ધાતુ

ધસરકા=ધસારાથી પડે

લા પાકા

એમોલ=થોડું

જગલ=તામાનો કાટ

કટાણુ=કટાયલુ

રત્નકામુ

સવાલ—હરિદ્રા કરે સીસા વિષ શી બીના કહી ? મછારામે કયાધ વિષે શું શું કહ્યું ? પિત્તળ શું શું મેળનીને બનાવે છે ? કાસુ શું શું મેળવી બનાવે છે ?

પાઠ ૭૬.	ટકાઉ=ટકે એવું	વાળું
મોઝ=જાપરાની વચમાં	કાષ્ટ=લાકડું	કોણુ=ગેરડી પીનાનાં:
નો આડો ચાલના	રસવાન=રસવાળું	સચો
ઘોડીઆટ-પોડીઆ	શ્લિષ્ટ=વચારો	ધાણી=તેલ દીવેલ વગેરે
સરપાળુ=મળતણું	રીઝુ=ચિકાશ વગરનું,	પીણવાનો સચો
કુપળ=ટીમી	ઝટ ફાટી મળ્યું એવું	ચદિયાતો=ચદતો
ચર-પડ	રેસાદાર=રેસાવાળું	હાથીદાત=દંતુશળ
ગણતરી-હિસાગ	પરનાળ=નીડ, મોરી	ઘાટમ ધ=વાટદાન
દખાલ=દખણું	વટ=મજબુત	ઓપીને=પીંતે
ગઠ આગળનું=ચલા	ખિચોખિચ=પાસે પાસે	મૂક=હાથો
ભાગન	એકાકાર=એકમેક	મહોર=રમકડા
સગીન=મજબુત નકર	ચીવડ=ચીકણું, ચિકાશ	

સવાસ—લાકડું કયા કયા જોતામા આવે છે ? આપણને જીવવાને માટે પહેલ ખીજે, ત્રીજે, ચોથે અને પાંચમે નખરે કેતની જરૂર છે ? લાકડામા અદરને પાસે ગોળ કુડાળા જ્ઞાતા દેખાય છે ? ગોળ કુડાળા ઉપરથી રી પરીક્ષા થાય છે ? લાકડાનો કયો ભાગ વધારે સગીન અને કયો ભાગ ઓછો સગીન છે અને તેમ થનાનું કારણ શું ? નાળિયેરી ને તાડ શી રીતે વધે ? એવું લાકડું કયા કયા કામમા આવે છે ને કયા કામમા આવતું નથી ? દેવદારનું લાકડું જ્ઞા માટે ઘર બાંધનાના કામમા આવતું નથી ? સાબ, મીઠમ, બાવળ, આમલી અને રાયણનું લાકડું શું શું કામમા આવે છે ને જ્ઞા કારણથી ? લાકડાની કંઈ કંઈ ચીજો બને છે ? કેતરણી કામ જેવું હાથીદાતપર થઈ શકે તેવું લાકડાપર થઈ શકે કે નહિ ? હાથીદાતનો રંગ કેવો હોય છે ? હાથીદાતની પરીક્ષા શી ? હાથીદાત શું કામમા

આવે છે ? હાથીદાન કેવો પદાર્થ કહેવાય અને શા માટે ? લાઠકુ કેવો પદાર્થ ગણાય ? વનસ્પતિજ સેદિય પદાર્થના નામ દો.

પાઠ ૮૦.	વજ્રપત્ર=ફૂલના ઢાંકણના	અમથીઓ=સેડોટો
કાય=કામ	નાના પાંડા	પુ કેસર=નરત પુ
સુગંધી=પુશ્પો	નાળુક=કામળ	શ્રીકેસર=શ્રીત પુ
સોડે કે=પીમળે છે	ચૂટી=તોડી	પરાગકાશ=પરાગનો
પાખડી=પાદડી	સળગ=આખો	જથો
ગ્રાસન તી=એક જાનના	ફૂનમણી=ગોટો	પરાગકણુ=પરામની રજ
ફૂન	ગોટો=પાખડીઓ જોડા	રજ=પરાગના ઝીણા
કળી=ખીલ્યા વગરનું	ધને ગોટા જેવું મને	કણુ
ફૂલ	છે તે	ખીનશાય=ખી જ ધાવા
ઢાંકણુ=વગર	સરજાપ=પીપી	ની જમા, ગમ્મસ્ય
વજ્ર=ફૂલનું ઢાંકણુ	મુખ્ય=જરૂરનો	સુદમખીજ=ઝીણું ખી

સવાલ—અત્તર શેનું અને છે ? વજ્ર શું કામ કરે છે ? વજ્રના નાના ભાગને શું કહે છે ? ફૂલમણી એટલે શું તે સમજાવો મોમરાન ફૂલનો નીચલો ભાગ નળી જેવો અને ધતુરાના ફૂલનો નીચલો સરજાપ જેવો શા કારણથી દેખાય છે ? કયા ફૂલની પાખડીઓ કુટી હોય છે ? પાખડી શું કામ કરે છે ? ફૂલમાં મુખ્ય ભાગ કયા હોય છે ? વજ્ર નરત પુ દ્વારા ફૂલમાં હોય છે ?

પાઠ ૮૧.	માવજત=સ ભાળ	જળનાય=જલનાય
પ્રવેશથી=દાખલ થવાથી,	યોજના=જોડવા	પતી રહે=પુરૂ થાય
પેસવાથી	ગરબાવો	ફાલવા=છોલવા
પોષવામાં=પોષણ કર-	વર્મ=ગત	પાઠ ૮૨.
વામાં	પોષણ=ચંચુની ઝીંઝી	પદ=ધર

ક્રાંડ=ભાગ	સ્રવ=કસ	કળ
ખીળકુર=કસુએ	માક્રક આવે=અનુકળ	દાક્ષ=જેની માળા અને
કસુએ=સસુએ	ચાય	છે તે મણુકો, એક
ચોપણ=ગુજરાન	રામકળ=સીતાકળ જેવા	જાનના ઝાડનું ખી
દ્વિદળ=એ દાડવાળા	લાલાશ પડતા રમના	

સવાલ—મીને ઊગવા માટે શુ શુ જોઈએ ? કયા ખી એકદળ ને કયા ખી દ્વિદળ છે ? દ્વિદળ ખોમા ખીળ કુર કયાં હોય ? ખીળ કુર શુ ખાઈને મોટું થાય ? જેતુ મૂળ થવાનું હોય છે તે ભાગ કયારે ઊગે છે ? સીંગીને કયા આવે છે ? કયા ખી વહેલા વાવવા જોઈએ ? કયા ખી મોડા વવીએ તો શીકર નહિ અને તેમ થવાનું કારણ શુ ?

પાંડ ૮૩.	ડીડુ=ડીચુ, ડીચકુ	કાચળી
સ્રષ્ટિ=કુનિયા	પ્રાણુરક્ષકવાયુ=જીવનનું	નમો=રમે
શીભા=દેખાવ	રણુક્ષ કરનાર વાયુ,	ધન=ધીચ
આદ્રમા=જીવ, મન	એકિસજન વાયુ	ધટા=ભરાવ
પ્રસન્ન=ખુશ	પુષ્ટિ=બળ, જોર	
અશ=ભાગ	જહર=પાચન કરવાની	

સવાલ—તાપથી અકળાએતો માણસ કયારે બધું ૮ ખભૂથી જાય છે ? પાદડાનો ઉપયોગ સમજાવો ઝાડને પાદડાનો મો ઉપયોગ છે ? પાદડા કયે વાટે શ્વાસ લે છે ને કયે વાટે શ્વાસ કાઢે છે ? પાદડા પ્રાણીને શુ ઉપયોગી છે ? પાદડાને રસોડું, જહર અને રૂંદસુ કેમ કહી શકાય ? પાદડાની રચના કેવી હોય છે ? જે ઝાડના પાદડાની નસો ડોંટામથી આખી સુધી એક સરખે અંતરે આવેલી છે તે ઝાડના ખી એકદળ હોય છે કે દ્વિદળ ? પાદડા ચિત્રાશ પડતા કેમ દેખાય છે ?

પાઠ ૮૪.	ચુટણી=ચુટવાનું કામ	કપાસીઆ છુટા પાડ-
નમરકાર=એ હાથ ભેડી	તાવડો=પેણો	વાનો સચો
માયુ નમાવવું તે	વળી ન જાય=નળ દેવાય	તુકસાનકારક=તુકસાન
નર્થા=એ કલા	નહિ	કરનાર
વિચિત્ર=દેખાવમા ખેડોળ	મસજે=ચોળે	કૌવત=નળ, જોર
વાવેતર=રોપણી	ફાયદાકારક=શુભકારી	અનિયમિતપણે=વગર
પાણીપોચી=ભેજવાળી,	જનગૃત=હોશિયા=	નિયમે
શરદીવાળી	અરથજ્ઞાન=એશિયા	હદ થદાર=જાહે વધારે
સોડમ=વાસ	ખડની પશ્ચિમમા દેશ છે	કાળજી=શીકર
તેજદાર=તેજવાળો,	છડીને=છોડાઢાટીનાખીને	
ચળકતો	ચરખો=કપાસમાથી	

સવાલ—ચા એ શું છે ? ચા ઘણી ક્યા પાકે છે ? હિંદુસ્તાનમાં ચાનું વાવેતર ક્યા થાય છે ? ચને કયું જાતીન અતુદ્ગળ નથી ? પાદડા ચૂરી લીધા પછી શું ક્રિયા કરે છે ? હિંદુસ્તાનમાં કાશી પહેલ વહેલી ક્યાથી આવી ? હાલ હિંદુસ્તાનના ક્યા ભાગમાં ચાય છે ? કાશીના ફળપર શું શું ક્રિયા કરે છે ત્યારે તે ઉપયોગમાં આવે છે ? ચા અને કાશી ફાયદાકારક છે કે નહિ ? જવાબ ચા ફાયદાકારક નથી કારણ કે ચા ભૂખને મારી નાખે છે જે જે માણસો હમેશાં ચા પીએ છે તેઓથી ખોરાક વિશેષ લઇ શકાતો નથી માટે તે પીવાની ટેવ કઢી પાડવી નહિ

પાઠ ૮૫.	ગરીમ	મીસર=વિજાવતથી હિંદુ
અમીરી=મોટા દરજ્જે	ઉમદા=કીમતી	સ્તાન જતા રસ્તામાં
ચિહ્નન=નિશાની	ગરમ હવા=ગરમી	એ દેશ આવે છે
નિર્ધન=પૈસા વગરનો,	અમેરિકા=એ ખડ છે	કપાસ=રૂનો છોડ

ખાખડી=ડાળી	છડવા=ખીચા વગરના	વીણુવો=લણુવો
કપામીઆ=કપાસના ખી	કાલા	અ કાય=નડા થાય
નક્ત્ર=ઉપગ્રહ	કાતા=કપાસના ફળ	

સવાલ—નુગડા બનાવવામાં શુ શુ વપરાય છે ? કપાસ કેવા દેશમાં થાય છે, ને કેવા દેશમાં થતો નથી અને નહિ થતાનું કારણ શુ ? કપાસ કયા કયા પાકે છે ? હિંદુસ્તાનમાં કયા કયા પાકે છે ? કપાસના ફૂલનો રંગ કેવો હોય છે ? કપાસનો પાક કેવી જમીનમાં સારો થાય છે ? કપાસનું વાવેતર કયારે કરે છે ? કપાસને કેટલી વાગ લણુવે પડે છે ? કપાસ લણનાનો સૌથી સારો વખત કયો ? કોનો બાવ શા ઉપરથી અ કાય છે ?

પાંડ ૮૬.	ભીમડા=મડા પડ	યત્ર
જાલર=ગળાની નીચે	સરડી=તપસી	કણુકી=ગ્રીણા ચોખા
લટકતી ચામડી છે તે	મગ્ગો=તાની હોડી	કરોડ=વાસાની વચમાંનું
નિલાવવો=કાયમ રાખ	હલેસા=ચાટવા	છિણુ હાડકું
વો	સુકાન=વહાણુને ફેરના	
ગરમાવો=ગરમી, ફફ	ની ગતિ આપનાર	

સ્વાલ—માછલીને પાણી નહાર કાઢવાથી તે કેમ મરી જાય છે ? માછલા શા વડે શ્વાસ લે છે ? પાણીમાં વા છે કે નહિ તે દાખવેા આપી સમજાવેા માછલાનું લોહી કેવું હોય છે ? એને વધારે હવાની જરૂર શા માટે નથી ? માછલાનું શરીર લીસું શા માટે બનાવ્યું ? માછલાના શરીરની રચના કહો માછલાને દાંત હોય છે કે નહિ અને હોય છે તો તેની શાખીતી શી ? માછલી ધણા ઇશ મૂકે છે જતાં માછલા કેમ વધી પડતા નથી.

પાઠ ૮૭.	લોચા=ભાસના મર્દી	કચરધાણુ=ચુરેચુરા
નામ=ફેણુવળો સાપ	સ કાચી=નાની કરા	ફેણુ-સાપના માથાપરનું
કાચળી=સાપની ભાગ	ડાચુ=મડચુ	પહોળો ભાગ
ડાવાળી પાતળી ચામડી	નિચોવાષ=દમાઈ	પ્રતીચીંગ પાઉડર=ધો
પાસળી=પાસાપરની	ડખ=ચટકો	વાના કામમા વપરાતો
હાડકા	ગળી ગાય=ગળે ઉતારી દે	સફેદ ભુકો

સવાલ—સાપ કેટલી વનતના છે ? ઝેરી સાપ અને ઝેર વિનાના સાપમા ફેર શું ? સાપને કેટલા પગ હોય છે ? કાને કોને પગ હોતા નથી ? સાપનું લોહી કેનું લેય છે ? સાપણું ળડા મૂકે છે કે પિચાય છે ? સાપનું ઝર ઉતારવાનો ઉપાય શો ? ક્યા ઝરી સાપોને રણુ હાતી નથી ? હિંદુસ્તાનની દક્ષિણમા ક્યા સાપ થાય છે અને તેને શું કહે છે ? સાપને જેમ યજનુ તેમ સાથી વળી શકે છે ? સાપનું ઝેર લોહીમા રી રીતે ભળે છે ? સાપ આપણને ઉપયોગી છે કે નહિ ? ચીતવ અને કાઠનો રંગ કેવો હોય છે ?

પાઠ ૮૮.	કળી	લપલપાવી=ખઠાર કાઢી
માસાહારી=માસ ખા	જીવ દિ સા=હત્યા	ગોળો=પીંડા
નાર	ગૂમ થવાથી=દેખાતા	ભવ=અવનાર
સેવાળ=લીલ	ખવ થવાથી	
દીશી=દુ પળ, પાતરાની	ગુ મળાતી=અકળાતી	

સવાલ—દેડકું ળડામાથી નીકળે છે ત્યારે તેને શું શું હોય છે ? તે શું શું ખાય છે ? માદ ક્યાં નીકળે છે અને એ માડોનું શું થાય છે ? દેડકાને કેટલા પગ હોય છે ? આમને પગે તથા પાછલે પગે કેટકેટલા આમળા હોય છે ? ખંડુ મળી કેટલા આમળા હોય છે ? આમળાને પાછલા પગમા ફેર શું ? દેડકું શા વડે માલ

ને છે ? પાછલા પગ શા માટે લાખા બનાવ્યા હશે ? એની જીભમાં
ને સાપની જીભમાં શું ફર છે ? દાત હોય છે નહિ ? હોય છે
તો કયા હોય છે ? દડકા કયા કયા રહે છે ? દેડકા થતા સુધીમાં
તેના કેટલા રૂપ થાય છે ?

પાઠ ૮૯.

પસારી=પહોળી ઠરી	શીણુ=પરપોટો	ભૂખમરો=ભૂખેમરવાનો
જગૃ=જાત	પાવા=પાંદડા	વખત, કડાકા
કરવત=સાકડા વહેંચવાનું	ગળી=એક જાતનું ઝાડ	અગળિત=ગળાય નહિ
ઓળંગ	એમાંથી ગળીનો ગંગ	એટલા, ધણાગ
હાતા=કામરાવાળી ધાર	બનાવે છે	ઉત્તમ=શ્રેષ્ઠ, માંથી સારા
મિડાય=અધ થાય	કઠોળ=દ્વિદળ ધાન્ય	વળામણનો=વિદાય થતો,
રજપુસ્તાન=નુજગતની	લાણુ વાગે છે=નાશ કરે	હાથીએ
ઉત્તરમાં પ્રાંત છે	છે, ઉજ્જડ કરે છે	ઝૂડી ઝૂડીને=મારી
સહ્યાદ્રિ=પશ્ચિમધાટ	ઉજ્જડ=વેરાન, ઝાડ	મારીને
ગોરાડુ=પિળાશ પડતી	પાન વગરની	પુરા કરવા=જીવ લેવો,
લખજોળ=લામો જોળ	હીણુભાગી=કમનસીમ	મારી નાખવા
ટપકીદાગ=ટપકીવાળું	ખનપડી=એ નામનું	પાથરી=હાકી
	જીવડું	ખાગી=અટકાવી
		ખાઉધગ=મુખાળવા

સવાલ—તીડ કયા વર્ગમાં ગણાય છે, અને શા માટે ? તીડના
આમતા ને પાછલા ભાગમાં શો ફર છે ? તેની પાખતી રચના
કેવી હોય છે ? તીડનું મો કેવું હોય છે ? દિદુસ્તાનમાં તીડ કયા
પેદા થાય છે ? તીડ કવી જગ્યામાં ઇડા મૂકે છે ? તીડની માદા
ખાડા ક્યાં ખોદે છે ? તીડના ઇડાનો રંગ કેવો
હોય છે ? દરેક દરમાં કેટલા ઇડા મૂકે છે ? ડિડનું રક્તજી

શી રીતે કરે છે ? તીડ શુ શુ ખાય છે ? તેને શુ લાલુ ભવે છે ?
તીડ પડે ત્યા શુ થાય ? તીડને નુકસાન કરતા અટકાવના ઉપાય
શુ ? તીડ ઊડતા થયા પછી શી રીતે નુકસાન કરતા અટકાવી શકાય ?

પાઠ ૯૭.	ગએના	હવા (એ સ્વાદમા
જઠર=હોજરી, પાચન	દગકતા=ત્રાકા ઢાળ પડતા	બહુજ કડવુ હોય છે)
થતા માટે પેટની ડા	ચટકો=ડાખ	મ વિચાર=વહેતુ નહિ તે
ખી બાબુએ ખોરાક	ચમચમે=જમજમે	લીખો=મ-જ, જી,
ભરવાની કાચળી	જાળ=ચીકણ થુક	વગેરેના ઇડા
સૂક્ષ્મદર્શક=મીઠી વગુ	તદુરગ=આરોગ	ચોન્સકુટ=૧૪૪ ચોન્સ
મોટી ખાડનાર	અટકાવ=રોડાણુ	ઇચ એક પુટ પહોળુ
ભાગ=અ ૧૫ ૧	મિજનુ=ચથારી	તે એક ૬૮ લાલુ
કદ=માપ	મન્ જરફાની=મન્ જન્ અટ	કેરોમીન=ખાસતેન વાદ
ઘાટ=આકાર	કાચરા માટે જળીનાર	ળી રમતુ પાતળુ તેજ
પાસાદાર=પાસાવ બી	નુગણની બનાવેની તે	ઘાટ=ચુ મળી
પોથી=પોકળ	કિનનીન=સિ કોનાના	ડામર=ખનીજટાર
ખંચળ=વેળ	ઝાડમ થી કિત્તવ થતુ	લો ૧ ન=એક જાનનો
ખુધા=કમરમાથી વળી	સત્ત, તાવ કાઢતાની	ગુન્

સત્તાલ—મન્ જર કય વર્ગનું પ્રાણી છે અને શા માટે ? મન્ જરને
સૂક્ષ્મદર્શક થ ૧૫૧ જેને તેના ચીરની રચના કહો મન્ જરના
કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા ? ઝી અને જેર ચિતાના
મન્ જર જોળખાની નિરાતી શુ ? જેરી મન્ જર કરડે તેવા તાવ
શી રીતે લાગુ પડે છે તે સમજવો જરી મન્ જર તાવનુ જર શી
રીતે ફેલાવે છે ? તે અટકવના ઉપાય શો ? જેરી તાવની ઉત્તમ
હવા કઈ છે ? મન્ જર કેરી જગામાં ઇડા મૂકે છે ? મન્ જરના ઇડા

અટકાવવાનો ઉપાય કહો મરજનો નાશ કરવાનો ઉપાય બતાવો

પાઠ ૮૧.	અત્યજ=ધાતુજ	અમાડી=હાથી ઉપર
શ્રીમત=પૈસાદાગ	લપેટી=નિટાળી	મેસવાનુ આસન
માલો=ખટલો ગોડા	કોલ=આડીચાણુ પાણી	ચગી=કચડી
બમ્કરનો વગેરે	કાઢવાનુ વાસણુ	શાત-ધીરજવાળુ
હટ=પ્રાપ્તિણુ	દડુડી=નાની ધાર	સમજવાન=સમજનાળુ
દૈત્ય=રાક્ષસ	ટેરવુ=આમનો ભાગ	કાવર=કદના મોટું
માવન=હાથીનો હાકનાર	પુષ્ટ=ભરાડિ	

સવાલ—ગિરાજરાવ કોણુ ? મહેમનાગદ કયા કે અને ગ છે ?
એ કોણુ વસાવતુ હતુ ? હાથીના શરીરની ચના સમજાવો તેન
દરેક ભાગનો ઉપયોગ કહો હાથીને મનુ શુ શુ કામમા આવે છે ?
હાથીહાતનો ઉપયોગ બોનો હાથીનો ઉપયોગ કહો હાથી ॥ શુ શુ
મળાવો હથો નિષે કહેવત કહે

પાઠ ૮૨.	તનપ=કલમ, કાપ	ગભદ=ગમતા તદાવન
સમધ=નળગણ	સમગી=નેગવર	પરિપતન=પુરેપુર પાડુ
બોથા=જડિયા મુગના	નળી=ફકો	'નુ=મીલન કામણુ
ગસા ૨૨	ગોધ્ય=પુખા કરગર કદા નકલકિત=નળકતા	
મેમાલમ=જળામ નલિ	ફરક=ફેર તદાવન	
એવી ગીતે	પત્રાચય=મદનય	

સવાલ—પ્રાણી ને વનસ્પતિના રંગ શુ શુ કોવાનુ કારણુ શુ ?
કેટલાક પ્રાણીના શરીરના રંગનો અબધ બતાવો પ્રાણીનો રંગ
અને તેમની આમપાસના પદાર્થોના રંગને મળતો આવે છે તેના મધ્ય
કેટલા અને કયા કયા કારણો છે તે દાખલો આપી સમજાવો જગવી
પ્રાણી ને પાણીના પ્રાણીના રંગમા ફેર હોવાનુ કારણુ શુ ? ફલનો

રંગ ભલકાદાર શા માટે બનાવ્યો હશે ? કૂનનો રંગ સુશોભિત શા કારણથી બનાવ્યો હશે ?

પાઠ ૯૩.	પાણી જવા માટે ઉપ	નુ ટોચકાવાળુ ચક્કર
ગથીઓ=સાકડી શેરીઓ	રથી બધકરેનો રમ્તો	મ્નાયુ=જે તાતજાથી
હૃદય-લોહીની ટાકી	ક્ષીણુ થાય છે=કમજોર	હાડકા સાથે મામના
ધોરી નસ=મોટી નસ	થાય છે	લોચા વળગેલા છે રહી તે
મોરી=નીડ, નાની મટર	સિરા=નસ	ધમકારો=ટકારો
ગરનાળુ=મોટી મટર	રે ટમાળ=પાણી કાઢના	ટકારો=ધમકા ।

સવાલ—હૃદય ડાના જેવું છે ? એવું કદ કદાકે ? એ શેનું બનેલું છે ? એને કેટલા ખાના હોય છે ? હૃદય ક્યાં આગળ છે ? હૃદયનો રે પાણીની ટાકીનો મુકાબલો કરો મદુ પાણી કુની રીતે નદી કે નીચામા જાય છે તે સમજવો મદુ પાણી જહેવાની સાથે અનન્ય લોહી વહેવાનો મુકાબલો કરો અનન્ય લોહી જે નસમા ચાલે જાય છે તેને શું કહી છે ? અનન્ય ને અનન્ય લોહીનો રંગ કોવો હોય છે ? અનન્ય લોહી અનન્ય શી રીતે થાય છે તે સમજવો જાતીમા અને હાથના કાણપર ધમકારા મૂકી થાય છે ? તદુરત મારુક્તી અને બાળકની નાડી એક મિનિટમા ૮૦ ધમકારા કરે છે । મગીન હોહો હૃદયનું ચિત્ર કાઢી બતાવે અને તે સમજવે

પાઠ ૯૪.	પેજવાળા=કાજીવાળા	સમાર=દુસ્ત
શ્વાસ=દમ લેવો	તૈતી=તેલવાળા	શીધરીને=પીગળીને
મૂત્ર=મૂતર	ચરખો=ચામડાની અદર	ઓગળીને
વાટે=રસ્તે	હરેલો ચીકણો પદાર્થ	ફેફસા=ઠાતી માહેની જે
અટ=ખોટ	સૂક્ષ્મ=ઝીણું	ઇદ્રિયવડે શ્વાસ નવ વ
કાકુ=શરીરનો આધો	ક્ષાર=ખાર	ને બહાર કઢાય છે તે

શાહીચૂસ કાગળ=ખો	ભાગ. (એ જહરની	સૈય=માડી
ટિગ પેપર	નીચે ડાળી બાજુ પર છે)	મલ=મેન, વિષ્ટા
આંતરડું=ગુચળું વળે	કાળજી=જાતીને જમણે	તર=સાર
લો દોરડા નેપો પેટને	પાસે જે પિત્તાશય છે તે	

સલાહ—આપણને ખોરાકની જરૂર ને વરાળયત્રને કાયમની જરૂર શા માટે છે તે સમજાવે. ઘસારો કયે કયે રમ્ને બહાર નીકળે છે ? જે આપણે ખાઈએ તદ્દિ તો શુ થય ? નાના બાળકોને વધારે વાર શા માટે ખાતુ પડે છે ? ખોરાકના મુખ્ય કેટલા ને કયા કયા ઉપયોગ છે ? ખોરાકના પદાર્થના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા અને તે દરેક શુ કામ કરે છે ? ખોરાક ચાવીએ છીમે ત્યારે મોઢામાથી જે યુક્ત છે તેનું નામ શુ ? મોઢા મૂકેનો ડાળીઓ જહરમા રી રીને ત્યાં છે તે સમજાવે જહર તેનું બનેનું છે ? જહરમાથી રસ નીકળે છે તે શેના મળી જાય છે ? જહરને ફરતી નાની નમો કોના જેવા છે ? જહરમા પાચન થતા વસરતો જે ખોરાક હાય તે કયા તર છે અને ત્યાં તેને શુ મળે છે ? પિત્તની મદદથી કયા પાચો પચી જાય છે ? જહરની નીચે શુ હોય છે, તેમાથી જે રસ નીકળે છે તે શુ કામ કરે છે ? મન ઉપે કરો ભાગ બહાર નીકળી જાય ? જોની શુ કામ કરે છે ? મામા મૂકના ખોરાકનું લોહી થતા મુરીનું પુરુષનું વર્જન કરો જહર, કાળજી અને આંતરડાનું પ્રેમ પાડા અને સમજાવે.

પાક દુધ,	કુન્ને=મોટવો	વહેનડાનનાર
નિભાવ નાને=ટકારવાને,	નિટાડયુ=તપેટયુ	નાની=મોડ, ભય
કાયમ રાખવાને	ધુળરી=કપારી	છિદાનાળુ=કાણાવાળું
નિરોગી=ન દુરસ્ત	મદવાહડ=ગરમી ધીને	મેળાપ=સમાગમ, સ-

ષોગ | જમાવ=ઝેડડું થયું ન | શોપણુ=ચૂસી લેવું તે
 સત્રાલ—માણસને ખોરાકની જરૂર શા માટે છે ? માણસના શરીરમા
 ગરમીનું માપ કેવું હોય છે ? વજનની જરૂર શા માટે છે ? બિનનાં
 લુગડાથી ટાઢ કેમ વાતી નથી તે સમજવો. જનમા કેવો યુયુ છે ?
 શરીરમા અગત્યના ભાગ કયા કયા છે તે શા માટે ? પરસેવો થાય
 છે તેથી નુ થાય છે ? જનના નુગડામા કેવો યુયુ છે કે પરસેવો
 ચૂસી લે છે ? સુતરાઉ નુગડામા એવો યુયુ છે કે નહિ ? સુતરને
 બિનનો મુકામનો ડરો. જનના નુગડા કેમ જલવી મેલા થાય છે ?
 બિનાબાની ઝડપમા શેના કપડા પહેરવા ? બિનાબામા સન્ન વજ્ર પહેર
 વાથી શો ફાયદો ?

પાઠ ૯૬.	લાટ=કપાસ પીનનાની	હોય છે)
સાડી=પેરાને પહેરવાનું	ચરખાની ધરી	માળો=પીંજેલો રૂનો
રેશમી નુગડું	કાંતનું=લામાદેગ કાઢવા	ગોટો
સારલો=પેરાને પહેરવાનું	પીંજણુ=પીંજવાનું	કત્તર=ઝીણો કચરો
સુતરાઉ નુગડું	ઝોળર	રેટીઓ=રેટ
ખાદી=ઝેડ જાતનું જાડું	તાલ=મકાના આતર	સાળ=નુગડા વણવાનો
ફેશી નુગડું, દોટી	ડાની મરી	સાચો
લોઢવે=કપાસમાથી રૂ	તગ=સખન	ખરડટ=ખરડમયડું
અને કપાસીઆ છુટા	ગોળીને=પીંજવાનું	લાગ=દાન, વખન,
પાડવા ચરખામા	લાકડાનું ઝોળર	પ્રસંગ
પીલાવવો	(એનો આકાર ડમ્બે-	પીંજરા=રૂને સાફ કર
જન=કપાસ લોઢાનો	દસ જેવો હોય છે	નારા
સચો	પણુ છેડા ગોળાકાર	

સત્રાલ—રૂ થુ છે ? કયાથી આવે છે ? તે તા કામમા આવે

હે ? કપાસ લોટવાના જીવ મુમદા ઇલામમાં કયા કયા છે ? જીવમાં
કેટલી લાગે હોય છે ? અને તે શેતી હોય છે ? તે પાત્રમાંની રીત
-હો કાપડ વણવાના સયા મુમદા ઇલામમાં કયા કયા છે ? સાડી
સાંલા, ખડ, ધોતીઆ ખાદી કાણુ નળે ? તે કેવી રીતે વળે છે ?
અસા શેતા બતાવે છે અને તે સાથી બાને છે ? હવે ખનનાના
સયા સાતા મન વે છે ? રમાથી કાપ અના મુરીની દહી ન કહો

પાંદ ૬૬.	કોશેટો=પત્ર ગીઆને તે તક=૧૧ નખન
રેશમ=હીર	વાની લાગી ગોળા ૮૬ તુર-એક જાતનુ ગાડ
પ=ધાટ	ગેટી=ગોળા દડા
જાગુ=શેતે	કોકરી=દડી
	ગીતન-રંગેના
	કસમ=નનેરી પેગી તાર

સર ૧૧—રશ કાણુ બતાવે છે ? એ કીટા નુ બાંને જીવે છે ?
કોશેટામાં રેશમ કાઢવાની રીત બોલો રશમ કયાથી આવે છે ?
કયા કયા રાહરમાં રેશમ ખપે છે ? રશમનો વાળાટ કયા કયા રાહે
મા આવે છે ? રેશમ પર રંગ ચઢી રાકે છે કે નહિ ? તેની રંગ
ચઢાવવાથી નુ કાયના ? વિલાયતી રંગથી શુ નુકસાન ? રેશમી કાપડ
અ પાણુ નરમાં સયામાં વણાય છે ? સયામાં કયા વણાય છે ?
રેશમી લુગડાથી શો કાયનો ? ગરી ન નાકો એનો ઉપયોગ કેમ કરી
નકતો નથી ?

પાંદ ૬૮	ગલટો=હે ગો	વે છે તે
નુ=શેટી પીનવાનો	લીન=મરાળ	આયાન=મહાર ગામથી
સયા	ઉઝડી=ઉમેડી, ખાતરી	આવતો માત
હારી=પડ, પોપડી	ચાસણી-ખડમાં પાણી	ચાનડા=ચારનડા, ચાર
ગી=ઉપન અની	રેડી ઉકાળી તાર	પડાળા
નુ=જાડો	નીકળે એની વટ મના	

સવાલ—સાઠ તાલુકાની ખાડ અનાવવાની હકીકત કહો. ડાહ્યાપુરમાં ખાડ શી રીતે અનાવે છે? ડાહ્યાપુરની ખાડ રાત્રી કેમ હોય છે? ગોળ અનાવવાની રીત કહો. ખાડ તથા ગોળનો ઉપયોગ કહો. પન્દેશી ખાડ ઉઝળી આપવાનું કારણ શું? પરદેશી ખાડ અનાવવાની રીત કહો. ખાડ કે કઈ વસ્તુમાંથી બને છે?

અંબા ધણાકાની ભૂતળ ગુજરાત પ્રાતની ભૂતળ.

ગુજરાત પ્રાતના અભાતના અખાતથી કેળી એ ભાગ થાય છે, અભાતનો અખાત અભાતના નરામ સામના રાજ મંડી ગચ્છના છે. અભાતના અખાતની પશ્ચિમમાં જે માટે મુનક આવેનો છે, તેને કારિઆવાડને ટોપક'પ કહે છે, એને ટોપક'પ કહેતાં કાણુ એ કે એની ત્રણુ માળુએ પાળી છે, અને એક માળુએ જમીન કે એની દક્ષિણમાં, પશ્ચિમમાં અને પૂર્વ તથા ઉત્તરના ચોડા ભાગમાં દરીઓ છે, અને કારિઆવાડના માત્ર દક્ષિણ કેળુમાં જમીન છે. અભાતના અખાતની ઉત્તરમાં અને પૂર્વમાં આવેનો બીજો ભાગ છે એ બીજો ભાગ અમલમાં ગુજરાત કહેવાતો હતો એ ભાગની જમીન ઘણીખરી સપાટ છે પણ દરીઓ કીનારાની દમણથી તે અભાત મુઘીની જમીન નિચાણમાં આવેલી છે. માટેજ પ્રવંમાંથી નીકળનારી દમણગા, પાર અમિકા પૃણા, તાપી, કીમ, નર્મદા, (ગેનાથ) ઢાટર મહી વગર નદીઓ પશ્ચિમ તરફની નિચાણ જમીનમાં રહે છે. સાબરમતી ઉત્તર-માંથી નીકળી દક્ષિણમાં વહી અભાતના અખાતને મળે છે. અનાસ અને સરસ્વતી ધરાત ડાણમાંથી વહી કર્ણાટકમાં સમાઈ જાય છે એ ઉપરથી જણાય છે કે ગુજરાતની પૂર્વ તથા દક્ષિણ કાણુ તરફની જમીન ઉચી છે.

કારણ કે એ બાબુએ ડુંગરા આવેલા છે વાસદા અને ધરમપોરની પૂર્વમાં સળાદિના ડુંગરા આવેલા છે રૈવાકારા એ રાન્નિમા રાજ પીપળાના ડુંગરા આવેલા છે પચમહાનમાં પણ ડુંગરા આવેલા છે તેમાં મૈથી મોટો પાવગઢ છે એના ઉપર કાળકા માતાનું હેર છે મહીઝાદા એ રાન્નિની ૧૧મા તથા ઉત્તરમાં પણ ડુંગરા આવેલા છે. ગુજરાતની ઉત્તરમાં આશુ પડત છે

પાલણપુર એ રાન્નિની પશ્ચિમમાં તેમજ કડી ગ્રામની પશ્ચિમમાં કચ્છનું રણ છે, મોટેજ ને યાબુની જમીન નીચી ને રેવાળ છે તેથી ત્યાં તાપ અને ટાઢ વધારે પડે છે રૈવાળ જમીનમાં ઝાડ ઘણા નથી, ને ઉનાળામાં પાણીની આપદા પડે છે, એવા રણના મુજબમાં સાદાગીપર એસી મુસાફરી કરાય છે

ગુજરાતનો મધ્ય ભાગ જેને ચંગત (સારી જમીન) કહે છે તેમાં ખેડા જિલ્લો, ગચકાડનો વડાદરા ગ્રામ અને મગી નદી આવેલી છે, એ ચંગતની જમીન નદીના ભાદા જેવી રસાળ છે તેથી પાક સારો થાય છે તમ કુ બાજરી પકે છે તેમજ રાયગુ, મરુજા અને આમાના ઝા વગેરે ધાન ચારે ધણે થાય છે તેથીજ ચરોતરમાંથી પરદેશ ખાતે ઘી વાડ જાય છે

પચમહાનમાં ડુંગરા ને જંગલ પણ છે, તેથી ત્યાંની હવા સારી નથી, તાપ અને ટાઢ વિશેષ પડતા નથી જંગલ હોવાને લીધે ઈમરતી લકડા ધણા થાય છે, પચમહાનમાં મહાન નગરો પાડ છે

ભરૂચ જિલ્લાની જમીન સપાટ છે ઝાડો વણા થતા નથી, એ જિલ્લાના ૧૧ ભાગને કાનમ કહે છે ત્યાં કપાસ નગો સારો પાડે છે એ જિલ્લાની જમીન કાળી છે કાળી જમીન કપાસને બહુ માફક આવે છે નર્મદા નદીના બેમાં તમાકુ વણો સારો થાય છે

માડવી તાલુકા, નુરત એગ્રનિસના વાસદા, ડાગ, ધરમપોરના ગમ્મયની જમીન કુગરવાળી ને જગતવાળી છે, તેથી ત્યાંની હવા રારનીવાળી અને પાણી પાનીઆ છે એમા રાની (જગતી લોકો રહે છે, જગલમા લોકડાની ધણા થાય છે

સમુદ્ર કિનારાની હવા સુની અને સારી ગણાય છે, માટે ઉતાળામાં ધણા બેઠા હતા ખાવા તથા માદા માણુમે પાણી ફર માટે જાય છે સમુદ્ર કિનારાની પામેતા ગામમા તાપ અને ટાઢ સરખા પડે છે, અને નગસાદ વણો પડે છે

નુરત જિ નામા ખાડી ધણી છે, ઓરપાડ તાલુકાની જમીન ભર્ય જિલ્લા જેવી સપાટ છે, અને ઝાઝા ઝાડ નથી માડની તાલુકા, વાલોડ ચીખની અને ઓરપાડ તાલુકા એના પૂર્વ ભાગમા જગલ ને કુગરા છે વનસાડ તાલુકામા પારનેરાનો કુગર નૈથી ઉચો છે પૂર્વ તરફના ભાગમા ડાગર થાય છે અને બાનાના ભાગમા તુવેર, આબરી અને કપાસ થાય છે ગણુદની પરગણામા ગેરડી થાય છે તેથી ત્યાંનો ગોળ વખણાય છે ઓરપાડ તાલુકામા તથા હામોટમા ધઉ સારા પાકે ૬

નુરત જિ નો, ભર્ય જિ પો, વડોદરા પ્રાન્, ખેડા જિ નો, અમદાવાદ જિ નો અને કાઠિઆવાડમા ધણે કાણે કપાસ પાકે છે. એનુ ૩ મીનોમા કાપડ વણાવતા માટે મુમ્મળ જાય છે

અમદાવાદ જિલાના વોળકા તાલુકાનો દક્ષિણ ભાગ, ધધુકા તાલુકાનો પૂર્વ ભાગ અને કાઠિઆવાડનો કેટલોક ભાગ જેને ભાન કહે છે, તેમા ધઉ તથા કપાસ સારા પાકે છે, અને કપાસનુ ૩ થઇ બોલેરા બદરથી વહાણુ મારફતે મુમ્મળ જાય છે

પરેના જગ જે કાઠિયાવાડ નામથી ઓળખાતો, તે અસત્ય
 સૌગંધ કહેતા હતા. કાઠિયાવાડ એજન્સિમાં ગણા દુર્ગમે છે,
 કાઠિયાવાડના મધ્ય ભાગમાં ચોટીલા વગેરે દુર્ગરાની હોય છે, વળી
 જીનાગઢ પાયે ગીરનારનો દુર્ગર નથા મોગા છે. પાલિતાણા પાન
 શેત્રુજી દુર્ગર છે તથા ત્રાવક લોકે જાત્રા કરવા જાય છે. દુર્ગરને બીજે
 પથરા ગણા નીચે છે, કાઠિયાવાડમાં મુખ્ય પાંડ કપાસ ગાજરી
 ડાંગર, તમાકુ, જીરા, તેન અને શેરડી થાય છે. કાઠિયાવાડના
 લોકો આપણા કરતાં ઊંચા અને સ્ત્રીને લેવાવડા હોય છે. કાઠિયા
 વાડની દરીયા નિનારની જનીન નિચાણમાં છે, અને વચ્ચેના ભાગ
 ઉચાણ છે. તેથીજ એમાં મોટી નદી નથી. મોટી નદી ભાવર છે,
 તે ચોટીલાના દુર્ગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે. જામનગર
 (નવાનગર) ની ઉત્તર માં કર્ણાટના અખાતમાંથી મોટી નીકળે છે.
 કાઠિયાવાડના કાશપર ભાવનગર, મહુવા, જાનનાલાદ, દીવ, વેરાવળ
 માગરોળ, નીમદર પોરમન (મુનામાપુરી) દ્વારકા, નવાનગર,
 (જામનગર) જોડીયા એ મદરો છે એ મદરોથી વહાણ નાવડને ધણે
 માલ ભરત, મુરત વવસડ, મુખ્ય વગેરે બન્ને જાય છે, કાઠિયાવાડના
 વવાળીયા મદરો કર્ણાટમાં જાય છે.

મહારાષ્ટ્ર તથા દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર પ્રાંતની ભૂતળ.

મહારાષ્ટ્રમાં મુખ્ય સત્યાદિ પર્વત અવધાથી ઊંચી છે. ભાગ
 થાય છે (૧) દક્ષિણ (૨) કાશ્વ દક્ષિણમાં મોટી નદીઓ છે, તેથી
 નદીઓના કાશર્ત ભૂમિ રસાળ છે, ને હવા બેજ વગરની છે એનો
 ઉત્તર અને પશ્ચિમ ભાગ ઉચો છે, કાશ્વ કે ઉત્તરમાં સાતપુડા પર્વત
 અને પશ્ચિમમાં સત્યાદિ પર્વત આવેલો છે. મુખ્ય પેદાશ અનાજ, રૂ,
 શણ, શેરડી, તમાકુ, ઇમારતી લાકડા, મીઠા, મહુવા, લાખ, મુરોખાર,

સહ્યાદ્રિ પર્વતમાયી પોતું જડે છે, અંતે જન સરથાનમાળી ગાળવાની કુત્તી માનવના માટી નીડળે છે કોડળનો પૂર્વ ભગ ડ્યો છે કારણ કે સહ્યાદ્રિ પર્વત આવેનો છે, તેથી કોડળનો ઢાળ પશ્ચિમ દિશાનો છે હાગર પાકે એની રમાળ જમીન છે, અને નાળિયેરની વાડીઓ વગી કે આખો કોડળ પ્રત ખરવવડો ને મિન્ટ છે, ત્યાંની હવા બેજવાળી છે તેથી ઝાડ વણા વગે છે કાલ કાઈ કેકાજે સાગ થાય છે મુખ્ય પેદાશ ચોખ્ખા, નાગલી, નાળિયેર, મીઠું, ને હમાગી લાકડા વગેરેની છે

કચ્છ પ્રાતની ભૂતળ

મય ભગમા કુમળી ત્રણ મેટી હરો છે, ઉત્તરધાર, મધ્યધાર અને ધીરુધાર (ચાડવા) એ કુમળા પૂર્વ પશ્ચિમ દિશામાં પડેલા છે કચ્છમાં મોઠા ઉવામાં કિયુ શિખર કાળો છે એમાં એકે ની નથી, પણ નાગમતી, કચ્છમાંની કચ્છના અખતને મળે છે અને ખારી ઉત્તરના રણમાં સમાઈ જાય છે મુખ્ય પેદાશ અનાજ, તેનીમીઆ બાન, મીઠું, દેવ વગેરેની છે કચ્છ પ્રાતમાં મુગખાર, ફટકડી ને કાયલાનો ખાણો છે કચ્છી મોડા વખણાય છે

સિંધ પ્રાતની ભૂતળ.

સિંધુ નદીને કાંઠે વમનાગ લોકોને સિંધી કહે છે અને તેમાં મુલકને સિંધ કહે છે સિંધ પ્રાતનો ઢાળ હજાન કોણથી નૈઋત્ય કોણ તરફનો છે સિંધુ નદીનું મૂળ હિમાલયમાં છે તેથી સિંધુ નદીમાં ઉનાળામાં અને ચોમાસામાં બે વાર રેવ આવે છે કારણ કે ચોમાસામાં હિમાલય પર પુષ્કળ વરસાદ વરમે છે તેથી અને ઉનાળામાં હિમાલય ઉપરનો બરફ ઓગળે છે તેથી એ રેવથી તેમજ સિંધુમાંથી નહેરો કાઢેલી છે તેથી ખેતીનાડીનું કામ ચાલે છે સિંધ

પ્રાંતમાં વરસાદ બહુજ ઓછો આવે છે, એટલે માત્ર ૨ થી ૧૦
 ઇંચ સુધીજ વરસ છે એનો પશ્ચિમ ભાગ ઉચો ૪ કારણ કે હાથા
 પર્વત આવેલો છે પૂર્વ ભાગ ગેતાળ છે કારણ કે તેમાં યન્પારકરનું
 મોટું રણ છે ઉનાળામાં એ રણમાં પાણીની ઘણી આપદા પડે છે
 દક્ષિણ ભાગ ખગવાળો છે તે ત્યાંની હવા રોગિષ્ઠ છે માત્ર સિંધુ
 નદીના કાંઠાનો ભાગજ રસાળ છે મુખ્ય પેદાશ ડાંગર, બાજરી
 ઘઉં, મગ, જવ, રૂં ને તેલીબીયા યજેરની છે

પાઠવાર જોડાક્ષર.

એડવર્ડ	યુદ્ધ	શબ્દ	ધન્ય
વિઠ્ઠોરિઆ	લશ્કર	એત્યો	રામચંદ્રજી
સ્વર્ગવાસ	ધર્મ	મ્યાન	નિશ્ચય
એલેકઝાન્ડ્રા	સ પ્રહાય	નમ્રતા	નક્કી
લગ્ન	હિંદુસ્તાન	વિશ્વાસઘાતી	ઠયું
પ્રિન્સ	પરમેશ્વર	સૂર્યવંશી	પૂણી
આલ્બર્ટ	પ્રાર્થના	પ્રખ્યાત	આશીર્વાદ
ઉત્તમ	ઉત્તરે	ઈસ્વીસન	કૃપા
વિદાલ્યાસ	રજપુસ્તાન	અવતર્યો	આશ્રહ
પુસ્તકો	શત્રુ	ધારતી	લક્ષ્મણ
અભ્યાસ	આશ્રય	ધમકો	અવશ્યા
સભ્યતા	યુક્તિ	સુમિત્રા	ત્રિહા
વર્તતા	ધર્મશાળા	પ્રેમ	મૂછો

બુદ્ધિ	સજ્જન	જન્મભૂમિ	વસિષ્ઠ
નીવડયા	સ્વામિભક્તિ	છેલલી	-૪૬
શક્તિ	વિશ્વાસ	ખ્યાલા	તિરસ્કાર
ઉત્પન્ન	ગુપ્ત	દિલ્હી	અધર્મ
ઉદ્યોગ	ઉત્તરો	આદરસત્કાર	મેશુદ્ધ
ઉત્તેજન	ઝખ્ખો	વીત્યા	દાકતર
પદ્મથી	ગૃહસ્થાઈ	ચપ્પુ	પ્રદ્ધાડ
પ્રેષ્ઠ	પ્રુદ્ધુ	ખસ્યુ	સમર્થ
એ જિન	ચિદ્દી	ભર્યુ	સર્વશક્તિ
પુષ્ટિ	પર્યંત	વિખ્યાત	સર્વવ્યાપી
ન્યાયી	અસખ્ય	સર્વજ્ઞ	સમુદ્ર
વિરુદ્ધ	પૃથ્વી	આદેખ્ય	નિર્માણુ
પ્રમાણિક	વૃષ્ટિ	ખર્કન	લાદ્યુ
સોખ્યો	પ્રાણી	આયલાડ	પારખ્યુ
ચોક્ષો	વનસ્પતિ	કપ્તાન	માર્ગ
સ ગ્રહ	અમત્કારી	કીર્તિસ્તભ	કરડયા
ધર્મિષ્ઠ	અન્ન	મિસ્તરી	ચિત્ત
પત્યર	સ્વમાવશ	નિર્ભય	વર્તમાનપત્ર
અશકમ	સ્વપ્ન	સ્થાનક	વ્યવસ્થા
નિત્ય	વ્યાજ	સ્વચ્છતા	કલ્યાણુ
સ્વપ્નુ	ખિન્ન	વૃદ્ધ	રેડયુ
સત્તા	સદ્બુદ્ધિ	ગુમાસ્તો	ખ ધુધર્મ

મૂખ	મૂલ્ય	મશ્કરી	ચિત્રશાળા
રવામીજી	સસ્તા	દુર્ગુણ	વર્ગ
સ્થિત	ધંગડાક	નિકમજીત	પ્રાણજીવન
ચર્ચા	અગ્રેજી	પન્ના	ત્રિભુવન
મહાદેવ	પતની	ગુસ્સા	રૂસ્તમજી
શ્રોતા	હેન્માન	નિર્દોષ	હસ્તાવેજ
જયોજ	દૃઢ્ય	સ્વભાવ	પ્રસન્ન
વેલસ	પીગજીયુ	જન્માષ્ટમી	તૃપ્તિ
જર્મન	વર્ણન	પરાક્રમ	આધાર
કલ્પાત	કલ્પયો	ધારની	ડયુક
સાર્થક	પયાન	જન્મ્યા	કર્નલ
સર્વસ્વ	અભિપ્રાય	પ્રતાપ	જ્વલ્ય
પન્ના	સુધયો	અથકાર	શિષ્યો
પોટુંગાલ	સન્યમી	વિચાર્યું	પ્રશ્ન
યુકિત	પ્રવાસ	દુરમન	પ્રશાન
ગૃહસ્થ	સંધ્યાકાળ	ઉરકેરાઈ	ગિતગ
વ્યાપ્રચર્મ	સ્વતંત્ર	મહામ	વાસ્તે
બળાન્કારે	રણસ આમ	જવલે	તત્પ્રાણ
સ્વર્ગ	ઉદ્ધત	સજ્જડ	વસ્તી
દંડ	પ્રતિબિંબ	સ્થળે	સુત્રી
અક્ષરિ	ઠોક્યા	હુન્નર	અક્ષરુ
રાજર્ષિ	અખડાવ્યા	વિદ્યા	ક્ષત્રિય
ચંદ્ર	ભગૃતિ	તદુરતી	વૈશ્ય

નિર્મળ	મૃગજા	સ્વચ્છ	ગૂંદ
અકુધતી	આણીશુદ્ધ	સિદ્ધિ	વિદ
પ્રદેશ	મલગાળ્યુ	વર્ણ	ક્રામ
વિચિત્ર	શ્રમ	કસ્તી	લેનેપસ
મૃગજળ	તારી	કન્યા	ખ્યાલ
દુર્દાત	દુર્ગંધ	પુતકંગ	વિલમનદોસ
વિચયુ	શ્રાવક	ભક્ષર	ચિત્ર
આતયો	પરધર્મ	વિશ્વામિત્રે	પ્રતિદિન
પીર્યા	સ્ત્રો	અયોધ્યા	વિસ્તારી
ગર્જના	ચિત્રદુટ	કાન્યકુબ્જ	પત્ર
મુખોર્ધ	નિરમય	દર્શન	ભુદ
જન્મારા	નિર્જીવ	વમિષ્ઠ	શેતરજ
પ્રવીણ	સ્વાર્થ	પ્રસિદ્ધ	ભુદિશાળી
પરાકર્મી	પ્રીતિ	પોટુંગીઝ	પ્રવીણ
પરદુભજન	પ્રતિજ્ઞા	આગ્રે	નિષ્કા
શ્લોક	લીમ	સિતર	હસ્તક
સ્મરણશક્તિ	સત્યમામા	અગ્નિનૌકા	વિસ્તાર
વિદ્વાન	મત્સ્યગર્જા	સર્વત્ર	પૂજ્ય
કલપધ	ઉત્કળા	સ્થાપન	પ્રીટુચ્ચ
પ્રપચ	શ્વામ	પત્તા	દોરકા
અચ્છેર	અકુગાનિસ્તાન	તીર્થ	માર્થ
વેદકશાસ્ત્ર	ઇસ્લામી	ચિરભૂવી	પાટલિપુત્ર
અમૃત	દ્રવ્ય	પ્રિયભાષ	ચદ્રગુપ્ત

લલ્લુ	રત્નો	સોભાગ્ય	સુદર્શન
અલ્યા	નૃત્ય	પ-તો	સ્થાપ્યા
બટ્કા	જાત્રાળુ	જિજ્ઞા	ખોદ્ધ
સદ્ગૃહસ્થ	ચાતુક્ય	કોતરાબ્યા	હસ્તિનાપુર
દેવસ્થાન	સ પૂર્ણ	શ્રવણો	દેવમત
અધાપિ	વત્તાન	લત્રપ	લવણપ્રસાદ
બક્ષ્યા	ત્રિકોણાગર	ગુપ્ત	ચોદ્ધા
ત્રીસ	ગુર્જર	અલાઉદ્દીન	અ.થમ્યા
પાત્રીસ	ગુર્જરવટ	માચં	બદ્ર
હલ્લો	નાસફદીન	સપ્ટેબર	કિલ્લો
નિર્ભય	પશ્ચાન્નાપ	ધાન્ય	સિપ્રા
ધર્યો	અ ત કરણ	ગર્વનર	અગત્ય
સિદ્ધરાજ	પ્રવાહ	મહારાષ્ટ્ર	કર્નલગુડિગટન
પુખ્ત	મહ મદશાહ	પ્ર બક	અગિત
બર્બર	ઠડું	મદ્યાદિ	વાયબ્ય
શ્રીસ્થળ	લોકપ્રિય	રાગિણ	પ્રથમ
ત્રાસ	મુસ્તફાબાદ	કોલ્હાપુર	દેહલો
ક્રોધ	વાતક	મહાબળેશ્વર	પ્રવાહી
ચશેવર્મા	બદ્દમજબદા	મ ત્રીઓ	પ્રસરી
સિદ્ધપુર	ઉસ્તાદ	ન્યાયાધીશો	ગટ્ટો
સહસ્રલિંગ	શ્રીમત	ડિરેક્ટર	સ્વરૂપ
હેમાચાર્ય	વાજિત્ર	દ્વીપકલ્પ	શાલદુપટ્ટા

વૃત્તિ	શત્રુ	લક્ષાધિપતિ	કાળટ
ગોઘ્યા	અત્તર	જગન્નાથ	કુમુદ
વિચિત્ર	તત્તવ	શ્રીકેસર	અરમસ્તાન
સ્નાયુ	સૂક્ષ્મલીજ	મદ્રાસ	મત્ર
શ્રીપત્ર	સ્વાહ	પિત્ત	પ્રવેશ
ચિહ્ન	સૂક્ષ્મ	દ્રાક્ષ	નિર્ધન
મનુષ્ય	છિદ્ર	કણ્ઠોટક	વિટાળયુ
દ્વિદંબ	બ્રહ્મચિત્ર	ધાસ્તી	સત્તવ
મરહર	છિદ્રાણુ	મૃષ્ટિ	સૂક્ષ્મદર્શક
સાક્ષી	અર્ધા	કિલનીન	કસ્તર
શ્વાસ	સુસ્ત	ઓકિસજન	પ્રાણવાયુ

હિલ માટેની નૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ.

(૧) જમણા હાથ સામે (હથેલી આકાશ તરફ (૨) જમણા હાથે સનામ (૩) ડાબો હાથ સામે (હાથેની આકાશ તરફ) (૪) ડાબે હાથે સનામ (૫) જમણો હાથ ઉંચો (૬) ડાબો હાથ ઉંચો (૭) બંને હાથ પગના થાપા સાથે અદાળના (૮) જમણો હાથ ખભાની મીઠી લીટીમાં (૯) ડાબો હાથ ખભાની સીંચી લીટીમાં (૧૦) બંને હાથના આગળના ટેરવા ખભે અડકાવતાં (૧૧) બંને હાથ પગના થાપા સાથે અદાળના (૧૨) જમણા હાથની હથેલી મો સામે લાવી ચક્કર (૧૩) ડાબા હાથની હથેલી મો સામે લાવી ચક્કર (૧૪) બંને હાથ સામા મુઠ્ઠી વાળીને (મુઠ્ઠીઓ અકાશ તરફ) (૧૫) બંને હાથ પાછળ પીડ ગમ ખેંચતાં (મુઠ્ઠીઓ જાતીને પડખે રાખવી) (૧૬) બંને હાથ કેડપર રાખી પમના આગળાપર ધીરેથી ખેંચવું, (૧૭) ડાબો હાથ કેડપર મૂકી ડાબી ગમ વાંકા

વળી જમણો હાથ ઉચો કરી આગળાના નખ સામે જોત (૧૮)
 જમણો હાથ કેડપર રાખી જમણી ગમ વામ વળી ડાબો હાથ
 ઉચો કરી આગળાના નખ સામે જોત (૧૯) નીધા ટટાર ઉભા
 રહેવું (પણ તે પગ વચ્ચે એક ષ્ટનું અંતર રાખવું) (૨૦) એક
 હાથ મો સામે ઉચા કરી આકાશ તરફ આગળા ધરી નખ તરફ
 જોત (૨૧) મગમાથી વાકા વળી હાથના આગળા પગના અગુદા
 ને અડકના (પગ ટટાર રહના જોખએ) (૨) નીચા ઉભા થઈ
 એક ડગનું પાછળ ખમી ઉભા રહેતું (૨૩) ડોક આગળ નમાવતું
 (૨૪) ડાઁ નીચું કરી સામ જોતું (૨૫) ડોક પાછળ નમાવતું
 (૨૬) ડોક મીચું કરી સામે જોતું (૨૭) ડોક જમણી તરફ ખ
 ભાની માત્ર લીંમા રાખતું (૨૮) ડોક નીચું કરી સામ જોતું
 (૨૯) ડોક ડાબી તરફ ખભાની ગીરી લીંટીમા રાખતું (૩૦) ડોક
 નીચું કરી સામે જોતું (૩૧) એક હાથ મુટ્ટી વાળી મો સામે
 ખભાની નીધી લીંટીમા લાગા કરવા (મુટ્ટીઓ આકાશ તરફ) (૩૨)
 એક હાથ પાછળ પીંટ ગમ ખેચવા (મુટ્ટીઓ ખગવ આગળ લાવવી)
 (૩૩) બંને હાથ ખભાની નીચી લીંટીમા લાગા કરવા (મુટ્ટીઓ
 આકાશ તરફ) (૩૦, ૫ ને હાથની મુટ્ટીના અગુદા ખભે અડકાવવા
 (૩૫) કેડપર હાથ રાખી નીધા ઉભા રહેતું (૩૬) કમર આગળ
 (૩૭) ૩૫ પ્રમાણે (૩૮) કમર પાછળ (૩૯) ૩૫ પ્રમાણે પણ
 એ પગની વચ્ચે એક ષ્ટનું અંતર રાખવું (૪૦) કમર જમણી
 તરફ વાળી ડાબો પગ બોયથી ચાર આગળ ઉચો રાખવો (૪૧)
 ૩૬ પ્રમાણે (૪૨) કમર ડાબી તરફ વાળી જમણો પગ બોયથી
 ચાર આગળ ઉચો રાખવો (૪૩) નીધા ટટાર ઉભા રહેતું (૪૪)
 જમણા કરતું (૪૫) સલામ કરી ચાલ્યા જતું

સેક્ષન. સી ડી શાહ. એન્ડ કોંગ્રેસ બ્રાજિલિયીયી સાતરી સુધીના
કન્યા વાચનમાળા ત્રણે ભાગના, ત્રિવેદી વાચનમાળા સાતે પુસ્તકના અર્થની નોટો તૈયાર છે

— બ્રાજિલિયી માટે —

“બ્રાજિલિયી શિક્ષક” ભા. ૧ દેડ આના.
“ડિક્ટેશન શિક્ષક” ભા. ૧ આના.

— પદવી માટે —

“બ્રાજિલિયી શિક્ષક” ભા. ૨ દાદા આના.
“ડિક્ટેશન શિક્ષક” ભા. ૧. ના આના.
ત્રિવેદી વાચનમાળાનો ડિક્ટેશન
શિક્ષક ” ચાર આના.

— બીજી માટે —

“બ્રાજિલિયી શિક્ષક” ભા. ૩. બે આના.
“ડિક્ટેશન શિક્ષક” ભા. ૨ ત્રણ આના.
સુરત શહેરનો “ભૂગોળ શિક્ષક” ૩ આના

— ૧૭ માટે —

“બ્રાજિલિયી શિક્ષક” ભા. ૪. આના.
“ડિક્ટેશન શિક્ષક” ભા. ૩. ત્રણ આના.
સુરત જિલ્લાનો નવગોળા પાચ આના.
સુરત જિલ્લાનો ભૂગોળ શિક્ષક ત્રણ આના
ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળના
પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના

— ચોથા માટે —

“બ્રાજિલિયી શિક્ષક” ભા. ૫. ચાર આના.
“ડિક્ટેશન શિક્ષક” ભા. ૪. ચાર આના.
સુખદ ઇ ભૂ પ્રશ્નોત્તરમાળા દાદા આના

— પાંચમી માટે —

“બ્રાજિલિયી શિક્ષક” ભા. ૬. ચાર આના.
“ડિક્ટેશન શિક્ષક” ભા. ૫. ચાર આના.
હિંદુસ્તાનની ૫ પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪ આના.

બીજા ધોરણ માટે અંગ્રેજીનાં મનોચરત પાચ આના

અધાપિ બહાર ન પડેલા એવા પુસ્તકો.

એકવાર વાપરી ખાત્રી કરવા નામ વિનતી છે.
બીજા ધોરણ માટે અકગણિતના મનોચત્ર પાચ આના.

મુખ્યચિહ્નિત શિક્ષક ભાગ ૧ થી ૬.

બાળવર્ગનો	૦-૧-૬	ત્રીજા ધોરણનો	૦-૨-૬
પહેલા ધોરણનો	૦-૧-૮	ચોથા ધોરણનો	૦-૪-૦
બીજા ધોરણનો	૦-૨-૦	પાચમા ધોરણનો	૦-૪-૦

બીજા ધોરણની સુચિજ્ઞાનની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના.

“ડિક્ટેશન શિક્ષક”

બાળપાથીથી પાચમી ચોપરી મુધીના જેમા —

૧] પાઠવાર અધરા રાખ્દો.

૨] જોડણીના એકજ સરખા નિયમવાળા રાખ્દો.

૩] કહિન મળતા રાખ્દોની તારવણી

૪] જોડાક્ષર

૫] મળતા જોડાક્ષર.

૬] પરીક્ષાના ડિક્ટેશનમા આવનાર રાખ્દો.

મુખ્ય ઇલાકાની બગોળની } ૪૫ આના.
ગુજરાતની સાં બગોળની, } પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના.
હિંદુસ્તાનની સાં મૂગોળની } ૪ આના.

સુરત જિલ્લાનો બગોળ શિક્ષક ત્રણ આના.

સુરત જિલ્લાનો નકશો પાચ આના.

કર્તા — છગનલાલ મોતીરામ શ હ શાહપોર-સુરત.

મેચમં. સી. ડી શાહ એન્ડ કોં ફેર્લ

ત્રિવેદિવાચનમાળાના અર્થો.

પુસ્તક ૧લાના	૦-૪-૦	પુસ્તક ૫માના	૦-૮-૦
પુસ્તક ૨જાના	૦-૫-૦	પુસ્તક ૬ઠ્ઠાના	૦-૮-૦
પુસ્તક ૩જાના	૦-૬-૦	પુસ્તક ૭માના	૦ ૧૦-૦
પુસ્તક ૪થાના	૦-૭-૦		

વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુકોના અર્થો

પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬	છઠ્ઠીના અર્થ	૦-૮-૦
બીજીના	૦-૪-૦	સાતમીના	૦-૧૦-૦
ત્રીજીના	૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના	૦-૪-૦
ચોથીના	૦-૭-૬	કન્યા ૨જીના	૦ ૫-૦
પાંચમીના	૦-૮-૦	કન્યા ૩જીના	૦-૭-૦

“ ડિક્ટેશન શિક્ષક ”

બાળપોથીના	૦-૨-૦	ત્રીજીનો	૦-૩-૦
પહેલીના	૦-૨-૬	ચોથીના	૦-૪-૦
બીજીનો	૦-૩-૦	પાંચમીના	૦-૪-૦

દરેક ધોરણના “મુખ્યગણિત શિક્ષક” તૈયાર છે

હિંદુસ્તાની સાં બૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪ આના
મુખ્ય ઇલાકાની બૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪ાં આના
ગુજરાતની સામાન્ય બૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

“ મુખ્યગણિત શિક્ષક ” વગેરેના કતો, શાહપોર-મુરત

